

T.C.

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HALKLA İLİŞKİLER VE REKLAMCILIK ANABİLİM DALI

HALKLA İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

Siber Zorbalık Rollerinin Kişisel Sosyal Sorumluluk Atıfları Bağlamında İncelenmesi: Ünlüler Üzerine Bir Araştırma

Yüksek Lisans Tezi

Melike SARAÇAYDIN DUYAR

100016312

İstanbul, 2020

İSTANBUL TİCARET
ÜNİVERSİTESİ

T.C.

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HALKLA İLİŞKİLER VE REKLAMCILIK ANABİLİM DALI

HALKLA İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

Siber Zorbalık Rollerinin Kişisel Sosyal Sorumluluk Atıfları Bağlamında İncelenmesi: Ünlüler Üzerine Bir Araştırma

Yüksek Lisans Tezi

Melike SARAÇAYDIN DUYAR

100016312

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Hilal ÖZDEMİR ÇAKIR

İstanbul, 2020

T.C. İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
..... ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Yüksek lisans program öğrencisi ……..…,……
……
…….başlıklı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulu 16.01.2020 tarih ve 2020/504/03 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından o.ybirliği/oyçokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir

UNVANI, ADI SOYADI	İMZA
TEZ DANIŞMANI: …….	…….
JÜRİ ÜYESİ: ……	…….
JÜRİ ÜYESİ: ……	…….

(*) Yüksek lisans tez savunma jürileri en az biri kurum dışından olmak üzere danışman dahil en az üç öğretim üyesinden oluşur. Jürinin üç kişiden oluşması durumunda eş danışman jüri üyesi olamaz. Eş tez danışmanının jüri üyesi olması durumunda asıl jüri beş üyeden oluşur.

Hazırlamış olduğum tez özgün bir çalışma olup YÖK ve İTİCÜ Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamıyla uyduğumu; yararlandığım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiçbir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup İstanbul Ticaret Üniversitesinin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

Melike SARAÇAYDIN DUYAR

ÖZET

Zorbalığın bugün en popüler hali olan siber zorbalık sosyal medyanın gelişimi ile beraber gündemdeki yerini muhafaza etmektedir. Siber zorbalık rolleri, siber zorbalık mağduriyeti, siber zorba olma, siber zorbalığa sessiz kalma ve siber zorbalığa tepki gösterme şeklinde olabilmektedir.

Siber zorbalık bireysel sosyal sorumluluk bağlamında, özellikle etik sosyal sorumluluklar ile bağdaştırılmaktadır. Bireysel sosyal sorumluluğa yapılan içsel ve dışsal atıflar çerçevesinde siber zorbalık rollerine de benzer atıflar yapılabilmektedir. Bu roller, özellikle ünlüler bağlamında değerlendirildiğinde dışsal motivasyonlar çerçevesinde gündeme gelme amaçlı olarak algılanabilmektedir. İçsel motivasyonlar bağlamında da samimi olarak algılanabilmekte, kişilerin ahlaklı ve yardımsever oldukları yönünde algılamalara sebep olabilmektedir.

Ünlülerin siber zorbalık rollerinin kişisel sosyal sorumluluğa yapılan atıflar bağlamında araştırıldığı bu çalışma için oluşturulan anket, Aralık 2019 tarihinde Türkiye genelinde çevrimiçi olarak ulaşılan 224 kişi tarafından tamamlanmıştır. Elde edilen sonuçlar rollere göre ve demografik özelliklere göre farklılık göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Siber Zorbalık, Kişisel Sosyal Sorumluluk, Sosyal Medya

ABSTRACT

The most popular form of bullying is cyberbullying and this concept became vital by the rise of the social media. Cyberbullying roles are bully, defender, victim and bystander .

Cyberbullying is related with personal social responsibility, especially ethical social responsibility. Attributions can be possible for cyberbullying roles like attributions about personal social responsibility. Those attributions can be based on intrinsic or extrinsic motivations. These roles can especially be evaluated within the scope of the celebrities within the frame of extrinsic motivations such as agenda setting. Within the frame of intrinsic motivations, they can be evaluated as sincere and cause some perceptions like people being ethical and philantrophic.

The survey aims to investigate the cyberbullying roles of the celebrities within the attributions about personal social responsibility. In December 2009, the 224 people in Turkey completed an online survey.The results of the survey differ according to the roles and the demographic characteristics.

Keywords: Cyber Bullying, Personal Social Responsibility, Social Media

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....

ABSTRACT.....

GİRİŞ.....

1. BÖLÜM: SİBER ZORBALIK VE KİŞİSEL SOSYAL SORUMLULUK..... 1

1.1. Siber Zorbalık Kavramı..... 1

1.1.1. Siber Zorbalığın Görülme Biçimleri 4

1.1.2. Siber Zorbalık Eğilimleri ve Araştırmaları 5

1.2. Siber Zorbalık Rolleri 13

1.2.1. Siber Zorbalığı Üstlenme (Zorba) Rolü 13

1.2.2. Siber Zorbalık Kurbanlığı (Kurban) Rolü- 14

1.2.3. Siber Zorbalığa Karşı Tepkisiz Kalma (Seyirci) Rolü- 16

1.2.4. Siber Zorbalıkta Mağduru Koruma Rolü 17

1.3. Kişisel Sosyal Sorumluluk 17

1.3.1. Sosyal Sorumluluk ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk 17

1.3.2. Kişisel Sosyal Sorumluluk 24

1.3.3. Kişisel Sosyal Sorumluluk Alanları 28

2. BÖLÜM: SİBER ZORBALIK ROLLERİNİN KİŞİSEL SOSYAL SORUMLULUK BAĞLAMINDA İNCELENMESİ 31

2.1. Atfetme Kavramı ve Atıf Teorileri 31

2.1.1. Heider' in Atıf Teorisi..... 33

2.1.2. Kelley' in Birlikte Değişim (Kovaryans) Teorisi 34

2.1.3. Jones ve Davis'in Uyuşan Çıkarsamalar Teorisi 36

2.1.4. Weiner' in Başarıya Bağlı Atfetme Teorisi..... 38

2.1.5. Atfetme Hataları..... 40

2.2. Sosyal Sorumluluk ile İlgili Atıflar..... 42

2.3. Siber Zorbalık Rollerinin Kişisel Sosyal Sorumluluk Atıfları Bağlamında İncelenmesi..... 46

2.4.1 Siber Zorbalık Kurbanlığı Rolü ile İlgili Atıflar- 48

2.4.2 Siber Zorbalık Mağdurunu Koruma Rolü ile İlgili Atıflar..... 50

2.4.3 Siber Zorbalığa Karşı Sessiz Kalma /Seyirci Olma Rolü ile İlgili Atıflar 50

3. BÖLÜM SİBER ZORBALIK ROLLERİNİN KİŞİSEL SOSYAL SORUMLULUK BAĞLAMINDA İNCELENMESİ: ÜNLÜLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA..... 53

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi..... 53

3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi..... 53

3.3. Araştırmanın Yöntemi ve Sınırlılıkları..... 54

3.4. Araştırmanın Hipotezleri..... 54

4. BULGULAR..... 55

SONUÇ..... 68

KAYNAKÇA..... 73

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Araştırma Ölçeği Güvenilirlik Skoru……. 55

Tablo 2. Örneklemin Demografik Özellikleri……..56

Tablo 3. Siber Zorbalık Rollerine Dair Bulgular…… 58

Tablo 4. Gündem Boyutuna Bağlı Siber Zorbalığa Maruz Kalan Rolü Puan Ortalama Farklılıkları…….. 59

Tablo 5. Duygu Boyutuna Bağlı Maruz Kalan Rolü Puan Ortalama Farklılıkları…….. 60

Tablo 6. Tepki Boyutuna Bağlı Olan Sessiz Kalma Rolü Puan Ortalama Farklılıkları…….. 61

Tablo 7. İzleyici Bakımından Kişisel Sosyal Sorumluluk Boyutuna Bağlı Sessiz Kalma Rolü Ortalama Farklılıkları…… 61

Tablo 8. Karşı Çıkma Boyutuna Bağlı Olan Sessiz Kalma Rolü…….. 62

Tablo 9. Gündeme Gelme Boyutuna Bağlı Tepki Gösterme Rolü Ortalama Farklılıkları……. 63

Tablo 10. Gönüllü Karşı Çıkma Boyutuna Bağlı Tepki Gösteren Rolü Ortalama Farklılıkları ……64

Tablo 11. Kişisel Sosyal Sorumluluk Boyutuna Bağlı Tepki Gösteren Rolü Ortalama Farklılıkları…….. 65

GİRİŞ

Günümüz modern dünyası teknoloji ve dijitalleşme çerçevesinde ele alınınca, günlük hayatın geçmiş rutin ve pratiklerinin dijitalleştiği veya büyük ölçüde dijital bir hale gelip elektronik ortam ve platformlar üzerinden gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu değişim ve dönüşümün kökeni incelendiğinde özellikle 1980'li yıllar sonrası küresel çapta başlayan globalleşme hareketleri olduğu görülmektedir.

Teknolojik gelişmelerin, iletişim ve ulaşımın gelişiminin tetiklemesi ile birlikte 1980'li yıllarda gelişmiş ülkelerden başlayarak sonrasında da gelişmekte olan ülkelere sıçrayan bir globalleşme hareketi başlamış ve bu küresel hareket sonucunda fiziksel sınırlar önemini kaybetmiş, farklı coğrafyalarda bulunan ülkeler, şirketler ve topluluklar mekân ve zaman farklarından bağımsız olarak bir araya gelebilme imkânı bulmuş ve bunun sonucunda öncelikle küresel ticarette olmak üzere günlük hayatın birçok işleyişinde değişiklikler meydana gelmiştir. Teknolojik gelişmeler ise hem küreselleşmenin tetikleyicisi hem de sonucu olmuş ve insanların günlük hayatlarının işleyişi değiştiren en önemli unsur olmuştur.

Geçmişten günümüze teknolojinin değişimi ele alındığında her yeni gelişim ve değişiklik ile insanların hayatlarının kolaylaşması ve günlük rutin ve aktivitelerin daha verimli bir halde yerine getirilmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede zaman içerisinde günlük işleyişin birçok yanı değişmiştir. İletişim yöntemleri ve davranışları da bu değişikliklerden sayılmakta ve teknolojik gelişmelere paralel olarak dijitalleştiği görülmektedir. Özellikle 2000'li yıllar sonrası internetin yaygınlaşması ile Dünya'da yeni medya kavramı ortaya çıkmış ve geleneksel medyanın aksine medya aktiviteleri dijital platformlar üzerinden gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Aynı şekilde iletişim araçları da dijitalleşmiş ve insanlar artık birbirleriyle internet ve elektronik ortamlar üzerinden daha kolay ve daha hızlı bir şekilde iletişime geçebilmeye başlamışlardır.

Sosyal medya olarak adlandırılan bu yeni iletişim platformları geleneksel araçlardan farklı olarak birçok yeni özelliği insanların hizmetine sunmuş ve genel anlamda kişiler ve taraflar arası iletişimi kolaylaştırmıştır. Bu yeni iletişim yöntemleri ile birlikte iletişim kitlesellik özelliği kazanmış ve herkes birer iletişim kaynağı haline gelmiştir. Günlük iletişim faaliyet ve davranışlarının dijital ortamlara taşınması ile birlikte, günlük fiziksel dünyada gösterilen davranışların da bu dijital ortama taşındığı görülmüştür. Genel çerçevede ele alındığında insanların hayatlarını kolaylaştıran gelişmeler olarak görülen bu olaylar bir takım dezavantajlara da yol açmış ve insan hayatına negatif etkilerde bulunmuştur. Örnek olarak fiziksel çevrede görülen zorbalık davranışı bu teknolojik atılımlar ile birlikte dijital bir hale dönüşmüş ve siber zorbalık adını almıştır. Bu zorbalık türü zaman içerisinde literatürde kendine yer edinmiş ve günümüzün önemli bir sorunu haline gelmiştir.

Bu çalışma da bu çerçevede günlük hayatta fiziksel çevrede görülen zorbalık davranışının dijital platformlarda görülen hali olan siber zorbalığı ele almakta ve siber zorbalık davranışı ile sosyal medya üzerinde siber zorbalığın kurbanlarından biri olan ünlüleri Türkiye kapsamında ele almaktadır. Çalışmada ünlülerin uğradığı siber zorbalık literatürde görece yeni bir kavram olan kişisel sosyal sorumluluk bağlamında incelenmiş ve bireylerin hem siber zorbalık davranışları hem de siber zorbalığa uğrayan ünlülere yönelim tutumları incelenmiştir.

Siber zorbalık rollerini kişisel sosyal sorumluluk kapsamında inceleyen bu çalışmanın literatür için en önemli katkıları görece yeni bir kavram olan kişisel sosyal sorumluluk literatürüne günümüzün diğer bir popüler araştırma konusu olan siber zorbalık ve sosyal medya ölçeğinde katkı sağlaması ve siber zorbalık rollerini kişisel sosyal sorumluluk ölçeğinde açıklamaya çalışmasıdır.

Araştırmanın ilk bölümünde siber zorbalık ve kişisel sosyal sorumluluk kavramı incelenmiş ve buradan hareketle ikinci bölümde siber zorbalık rolleri ile kişisel sosyal sorumluk çerçevesinde incelenmesi gerçekleştirilmiştir. Üçüncü bölümde çalışmanın metodolojisi ortaya koyulmuş, dördüncü bölümde çalışmanın bulguları açıklanmış ve son bölümde ise sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

1. BÖLÜM: SİBER ZORBALIK VE KİŞİSEL SOSYAL SORUMLULUK

Çalışmanın bu bölümünde siber zorbalık kavramı, kişisel sosyal sorumluluk kavramı detaylı bir şekilde incelenmekte ve yapılan incelemeler literatürde bulunan önceki çalışmalar ile desteklenmektedir.

1.1. Siber Zorbalık Kavramı

Zorbalığın bir türü olarak görülen siber zorbalık kavramı, günümüzde teknolojik gelişmelerin ve araçların bireylerin hayatında çok önemli bir yere sahip olması ile birlikte ortaya çıkmış ve bu değişim süreci içerisinde teknolojinin günlük hayatın rutininde öğrenmeden, bilgiye erişim, iletişim ve insanlar arası etkileşime kadar birçok alanda kendini göstermeye başlamış ve araştırmacılar ve profesyonel tarafından tartışma ve araştırma konusu haline gelmiştir.

Siber zorbalık kavramına geçmeden önce temel anlamda ve genel çerçevede zorbalık kavramının açıklanması yerinde olacaktır. Zorbalık kavramı sosyolojik olarak incelendiğinde insanlar arası etkileşim sonucu ortaya çıkan ve tarihi insanlık tarihi ile paralellik gösteren bir bireyin, grubun veya daha büyük toplulukların savunmasız olan diğer birey, grup veya topluluk üzerindeki sözlü, fiziksel, psikolojik ve uygulanış bakımından sistematiklik gösteren ve psikolojik sonuçları olan şiddet davranışları olarak tanımlanmıştır (Olweus, 2002, s.11). Literatürde yer alan başka bir tanıma göre ise zorbalık, fiziksel veya psikolojik baskı gören birey, grup veya topluluğun kışkırtmadan uğradığı ve güç dengesizliğinden dolayı ortaya çıkan, tekrar eden ve mağdur tarafından acı çekip, korku yaşadığı şiddet olayıdır (Nansel ve diğerleri, 2001, s.2098).

Literatür incelendiğinde zorbalık kavramı çıkış noktası olarak genellikle ergenlik dönemi temelli olmuş ve yapılan araştırmaların birçoğu ergenleri, öğrencileri ve gençleri odağına almıştır. Öğrenciler arasındaki zorbalık davranışını inceleyen Sam ve Smith (1994) zorbalık davranışını şu şekilde tanımlamıştır; mağdur öğrencinin kendisini hedef alan öğrenci veya öğrenciler tarafından fiziksel ve sözlü şiddete uğraması, tehdit edilmesi, korkutulması, sistematik bir şekilde psikolojik

baskıya uğraması veya toplum içinde yok sayılması zorbalık olarak geçmektedir. Zorbalık literatürü genel olarak incelendiğinde şiddete uğrayan bireylerin uğradığı davranışlar tehdit edilmek, korkutulmak, bireyi bilinci olarak çevresinden soyutlamak, fiziksel şiddete maruz bırakmak, fiziksel veya sözlü yolla aşağılayıcı harekette bulunmak olarak sıralanmıştır (Olweus, 1995, s.198; Sönmezay, 2010, s.22).

Özetle bir bireyi rahatsız edici ve zarar verici nitelikte olan başkası tarafından uygulanan bir davranışın veya eylemin zorbalık olarak tanımlanabilmesi için bilinçli olarak zarar verme amacı taşıması, tekrarlayıcı ve sistematik olması ve taraflar arasında bir güç eşitsizliğinin bulundurması gerekmektedir (Olweus, 1999, s.100).

Günümüz teknolojik ortamı incelendiğinde ise geçmişe oranla günlük hayatın bir parçası olan birçok araç, aktivite ve işleyişin dijitalleşme süreci ile bir etkileşim haline girdiği ve dijital ortama taşındığı görülmektedir. Günümüzde bilgi edinmeden, iletişim, öğrenme, iş yapış şekilleri ve taraflar arası etkileşimin birçok farklı yönü internet üzerinden yan yana bile gelmeye bile gerek kalmadan gerçekleştirilmektedir.

Örnek olarak eğitim ve öğretim ele alındığında, çevrimiçi teknolojiler ve telekomünikasyon sistemlerinin, öğrencilere anında bilgi erişimi, hızlı iletişim ve kapsamlı sosyal ağ oluşturma olanağı sağlayan birçok faydası bulunduğu görülmektedir. Diğer bir taraftan, bu teknolojilerin uygun şekilde kullanılmasının avantajlarına rağmen, siber suç, kimlik hırsızlığı, utanç verici veya uygunsuz videoların yüklenmesi ve dağıtılması, İnternet bağımlılığı ve tacizi içeren yanlış kullanımlarından dolayı çeşitli sorunlar ortaya çıkabilmektedir (Aslan ve diğerleri, 2012, s. 536)

Özellikle 1980 ve sonrasında başlayan global küreselleşme dalgası ile birlikte büyük bir atılım gerçekleştiren teknoloji, elektronik ve bilgisayara dayalı iletişim şekilleri, internetin insanların hayatına girmesi ve hemen hemen hayatın bütün noktalarında kullanılması, insanlığın sosyal etkileşimini, sosyal hayatlarını, iletişim ve öğrenme biçimlerini kökünden değiştirmiştir. Özellikle internetin hayatın vazgeçilmez bir parçası olması ile birlikte elektronik posta, internet siteler, sosyal ağlar, internet üzerinden gerçekleştirilen görüntülü ve sesi sohbetler iletişimi farklı bir boyuta taşımış sınırların ve fiziksel uzaklıkların önemini ortadan kaldırarak, kitlelerin ve farklı uluslardan insanların birbirleri ile kolay bir şekilde etkileşime

geçebilmesinin önünü açmıştır (Hinduja ve Patchin, 2009, s.12; Palfrey ve Casser, 2008, s.3).

Günümüze gelindiğinde ise davranış şekilleri bu dijital dönüşüme ayak durmakla birlikte farklı formlar altında kendini göstermeye başlamıştır. Zorbalık kavramının siber zorbalığa dönüşümü de bu çerçevede açıklanabilmektedir. Siber zorbalık denildiğinde; internetin kasıtlı olarak ve defalarca tekrarlanacak bir şekilde, belirli bir kişiyi veya bir grup insanı hedef alacak şekilde, hedef zarar veren veya hedefte rahatsızlık durumu ortaya çıkartan teknolojik bir araç olarak kullanılması anlamına gelmektedir. Teknolojinin ilerlemesi nedeniyle, zorbalığın dönüşümü de fizikselden sanallaştırma yönünde olmuştur. Özellikle internetin, sosyal etkileşimler için yeni bir ortam haline gelmesi, ergenlerin, gençlerin veya yetişkin bireylerin fiziksel sosyal hayatlarında rahatça dile getiremeyeceği sözleri veya rahatça sergilemeyeceği davranışları söylemelerine veya göstermelerine ortam sağlamıştır. Diğer bir taraftan gelişmiş ülkelerde teknolojik dönüşümün diğer ülkelere oranla daha ileride olması, siber zorbalığın bu ülkeler için önemini arttırmış ve önemli bir psikolojik, sosyal ve hukuki bir konu haline getirmiştir. Örnek olarak Kowalski ve Limber (2007, s.27), Amerika Birleşik Devletleri'ndeki 3.767 ortaokul öğrencisi üzerinde gerçekleştirdiği siber zorbalık araştırmasında son 11 ay içinde araştırmaya katılan öğrencilerini %11'inin siber zorbalık kurbanı olduğunu, %7'sinin siber zorba veya siber kurban olduğu ve %4'ünün ise son birkaç ay içerisinde en az bir defa siber zorbalık davranışı gösterdiğini tespit etmiştir. Araştırma sonuçlara göre mağdurların yaklaşık yarısı, failin kimliğini bilmediğini bildirmiştir. Siber ortamda görülen zorbalık davranışını ifade eden siber zorbalık okulu reddetme, depresif belirtiler ve intihar gibi geniş ve potansiyel olarak ciddi sonuçlar doğurmaktadır (Raskaustas ve Stoltz, 2007).

Sonuç olarak, siber zorbalık kavramı dünyadaki diğer uygulamalar ve rutinlerin teknolojik dönüşümü gibi geleneksel zorbalık davranışlarının bu teknolojik değişimlerden etkilenerek farklı bir sosyalleşme alanı olan dijital dünyada görülen şekli olmuş ve geleneksel zorbalık davranış ile birçok ortak noktaya sahipken ek olarak bir takım farklı karakteristik özellikler kazanmıştır.

1.1.1. Siber Zorbalığın Görülme Biçimleri

Siber zorbalık eylemi araç olarak bilgisayar, telefon, tablet, sosyal ağlar ve diğer elektronik veya dijital ağları kullansa da farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Literatür incelendiğinde her biri farklı etkiye ve özelliğe sahip yedi görülme biçimi olduğu görülmektedir bunlar; online kavga ve tartışmalar, siber taciz, iftira, taklit ve imitasyon, kişisel bilgilerin izinsiz olarak kullanılması, dışlama ya da soyutlama ve tehdittir (Bamford, 2004, s.30; Beran ve Li, 2005, s. 270; Hines, 2011, s.6).

Online kavga ve tartışmalar: tarafların birbirlerine karşı olan ateşli, şiddetli ve kısa süreli çatışmalarının sanal ortamda meydana gelmesi şeklinde ifade edilmektedir. Bu siber zorbalık biçiminde tacizden farklı olarak kurban, zorbaya karşılık verir karşılıklı etkileşimden dolayı taciz kavga durumuna dönüşür. Online kavga ve tartışmalar, sosyal medya, online oyunlar, bloglar gibi platformlarda sıklıkla görülmektedir (Willard, 2005; s.30).

Siber Taciz: zorbanın kurbana, sanal, dijital ortam kapsamında bireyler arası iletişime imkân sağlayan herhangi bir platform veya araç üzerinden tehditkâr, aşağılayıcı, hareket içeren, müstehcen veya şantaj amaçlı etkileşimi ifade etmektedir (Willard, 2005, s.30).

İftira: bir kişi hakkında gerçek olmayan, hedefteki kişiyi zarar verici nitelikte, söylemlerin sanal iletişim araçları ile yayılması anlamına gelmektedir. Özellikle sosyal medya platformlarının kullanım sıklığının ve erişim kapsamının artması ile birlikte bu biçimdeki siber zorbalığın görülme sıklığı artmıştır (Willard, 2005, s.31).

Taklit ve imitasyon: sanal veya dijital ortamda gerçekleşen ve bireyin kişiliğine, özgürlüğüne, itibarına zarar verici nitelikte olan davranışa ve başka bir birey gibi davranmak anlamına gelen bu zorbalık biçiminin amacı; kişisel bilgileri paylaşmak, başkalarını tehdit etmek veya kurbanın arkadaşlıklarına, itibarına veya sosyal hayatına zarar vermek olabilir. Bir siber zorba, kurbanın sanal ortamda kullandığı program veya platformların şifrelerini elde edebilir ve basit bir şekilde kurban gibi davranabilir. İnternetin temelinde yer alan kimliğini gizleyebilme sayesinde taklit oldukça kolay ve mümkün bir hale gelmektedir ve internetin genel yapısı düşünüldüğünde istenmeyen bir bilginin veya talkit eden bir zorbanın

kimliğini belirlemek oldukça zor hatta imkânsız bir hale gelmektedir (Baker, 2010, s.21).

Başkalarının bilgilerinin izinsiz olarak kullanılması: bu siber zorbalık biçiminde zorba, kurbanın özel bilgilerini ki bunlar fotoğraf, mesaj, kişisel bilgiler gibi bireye özel olan bilgiler olmaktadır. Bu siber zorbalık formu kendini şantaj, tehdit şeklinde de gösterebilmektedir (Baker, 2010).

Dışlama ve soyutlama: siber zorbalığın en görülen formlarından biri olan dışlama, kurbanın sanal sosyal ortamlardan bilinçli olarak dışlanmasını ve soyutlanmasını ifade etmektedir. Bu zorlama biçimi çevrimdışı zorbalık ve bireylerin popüler bir grubun üyeleri tarafından dışlanması biçiminde olan sosyal saldırı türüne benzemektedir. Online dışlama ve soylama ise online oyunlarda, online platformlarda, sosyal medya platformları üzerinde gerçekleşebilmektedir. Konu ile ilgili yapılan araştırmalar sonucunda, çevrimiçi veya çevrimdışı dışlamaya maruz kalan bireylerin daha kötü ruh hallerine ve daha düşük öz saygı seviyelerine sahip olduklarını ortaya çıkarmıştır (Williams, 1997; 2001).

Siber Tehdit: tehdit eyleminin sanal ortam üzerinde veya dijital, elektronik araçlar üzerinden gerçekleşmesini ifade etmektedir (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011, s.39).

Sonuç olarak, siber zorbalık davranışları, online kavga ve tartışmalar, siber taciz, iftira, dışlama ve soyutlama, taklit ve imitasyon, siber tehdit, başka bireylerin bilgilerinin izinsiz olarak kullanılması gibi bir çok farklı şekilde ortaya çıkabilmektedir.

1.1.2. Siber Zorbalık Eğilimleri ve Araştırmaları

Literatürdeki önceki araştırmalar incelendiğinde, geleneksel okul zorbalığının siber zorbalığa eğilim sağladığı saptanmıştır. Juvonen ve Gross (2008, s.498), okul zorbalığı deneyimlerinin, kullanılan elektronik ortam araç ve platformlarından bağımsız olarak siber zorbalık olasılığını arttırdığını tespit etmiştir. Bu bulguya göre fiziksel ortamda veya okul ortamda zorbalık yapan birinin siber ortamlarda da zorbalık eylemini devam ettirmesi öngörülebilen bir davranıştır. Diğer bir taraftan ise fiziksel ortamda kurban olan gençler siber ortamda zorba rolünü

üstlenebilmektedirler. Ancak, bu bağlantı kolay bir şekilde kurulamamaktadır. Bazı araştırmalar, çevrimiçi anonimlik nedeniyle, okulda akran saldırganlığının hedefi olan gençlerin internet ortamında misilleme yapmak isteyebileceklerini keşfetmiştir (Heirman ve Walrave, 2008, s.17). Bu çerçevede yapılan araştırmalar bu durumu kanıtlamakta ve siber faillerin aslında geleneksel zorbalık kurbanları olarak tanımlandıklarını (Kowalski, Limber, & Agatston, 2008, s.27; Li, 2007, s.1780) ya da geleneksel zorba kurbanlarının çevrimiçi ortamda zorbalık etme eğiliminde olduklarını göstermiştir (Smith ve ark., 2008, s.380).

Öte yandan daha belirgin olan eğilim öngürüsü ise, geleneksel zorbalığın sürekliliğinin siber zorbalığın aynı rolünü öngördüğünü gösterdiği araştırmalar tarafından ortaya konmuştur. Çevrimdışı akran mağduriyeti aynı zamanda siber mağduriyetle de ilgilidir (Hinduja ve Patchin, 2008; Raskauskas ve Stoltz, 2007, s.572; Smith ve diğerleri, 2008, s.380). Temelde sürekli bir şekilde geleneksel zorbalık mağduru kurbanların siber zorbalık kurbanı olması da beklenen ve öngörülebilen bir durumdur. Dahası, çalışmalar mağduriyet ve sürekliliğin ayrılmaz bir şekilde nasıl bağlantılı olduğunu göstermektedir. Ayrıca çalışmalarda ortaya koyulan bir diğer sonuç ise siber mağdur olanların büyük bir kısmının aynı zamanda da siber saldırgan olduğudur (Hinduja ve Patchin, 2007; Sevcikova ve Smahel, 2009, s.228; Vandebosch ve Van Cleemput, 2009; Ybarra ve Mitchell, 2004, s.250).

Sonuç olarak, epidemiyolojik veriler, ABD'de (Kowalski ve Limber, 2007, s.29), Avrupa'da (Vandebosch ve Van Cleemput, 2009) ve Avustralya'da (Spears, Slee, Owens ve Johnson, 2009) siber zorbalığın varlığını, yaygınlığını ve sürekliliğini saptamış bulunmaktadır. Örneğin ABD'de, 9-16 yaşları arasında siber zorbalık mağduriyetinin görülme sıklığı %8 oranındadır (internette %5, mobil çağrılar, mesajlar veya görüntülü iletişim de %3; : Avrupa ülkelerinde bu oran %2 ila %14 arasında değişmektedir); Öte yandan, siber zorbalığın sürekliliğinin oranları doğrudan siber zorbalığa uğramaktan daha düşüktür, yani kurbanların %3'ü internette başkalarına siber zorbalık yaparken ,%2'si mobil aramalar, kısa mesajlar veya video aracılığıyla başkalarına siber zorbalık yapmaktadır (Livingstone, Haddon, Gorzig ve O 'lafsson, 2011). Amerika Birleşik Devletleri'nden gelen veriler başka bir sorunun daha varlığına ışık tutmaktadır bu da; 10-15 yaş arasındaki gençlerin %8'i internette her ay taciz edildiğini bildirmektedir (Ybarra, Diener-West ve Lief, 2007, s.48). Bu

nedenle, günümüzde elektronik cihazlar yoluyla gerçekleştirilen kasıtlı ve tekrarlayan agresif davranış olarak tanımlanan siber zorbalık (Smith ve ark., 2008, s.381), halk sağlığıyla ilgili bir endişe haline gelmiştir.

Bununla birlikte, az sayıda çalışma bu davranışların özellikle farklı kültürel gelişim çerçevesinde nedenlerini veya sonuçlarını araştırmıştır (Ferdon ve Hertz, 2007, s.4). Strom (2005, s.28), açıkça karşı tarafı tehdit eden veya zarar vermeyi amaçlayan siber zorbalık eylemlerini, diğer yasa dışı davranışlara benzetmektedir. Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde, bu çalışmaların birçoğunun, siber zorbalığın geleneksel zorbalıkla yüksek oranda ilişkili olduğunu göstermiştir. Yapılan araştırmalar ayrıca, siber zorbalık mağdurlarının geleneksel zorbalık mağdurlarına göre daha yüksek düzeyde depresif semptomlar gösterdiğini rapor etmektedir (Perren, Dooley, Shaw ve Cross, 2010s. 8). Ayrıca, geleneksel ya da siber zorbalığa uğradığını bildiren gençlerin, intihar düşüncelerini bildirme ve intihar girişiminde bulunma olasılıkları daha yüksektir (Hinduja ve Patchin, 2010, s.613).

Bütün bulgular toplandığında siber zorbalığın, gizlilik, empati yoksunluğu, otokontrol yoksunluğu gibi nedenlerden dolayı çok tehlikeli olabileceğini ortaya koyulmaktadır. Yapılan geçmiş araştırmalarında desteklediği üzere siber zorbalık kurbanlarının geleneksel zorbalık kurbanlarına oranla depresyon, intihar, stres, kaygı gibi eğilimlerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Ayrıca siber zorbalığın sanal, dijital ortamda gerçekleşmesinden dolayı sınırların daha esnek, zaman kavramının değiştiği ve kurbanın zorba, zorbanın kurban olabileceği bir kavram olması dikkat ve önemle yaklaşma gereksinimi doğurmaktadır. Bütün bu nedenlerden dolayı özellikle günümüzde teknolojinin günlük insan hayatının önemli belki de en önemli parçası olmasından dolayı siber zorbalık günümüzün ve geleceğin önemli bir sorunu olmaktadır ve bilimsel yaklaşım ve araştırmaları gerektirmektedir (Hinduja ve Patchin, 2010, s.613).

Türkiye ve dünya siber zorbalık literatürü incelendiğinde siber zorbalık konusunun araştırmacılar arasında oldukça popüler bir konu olduğu görülmektedir. Özellikle konunun günümüzde her geçen gün önemini arttırması ve gelişen teknoloji ile birlikte güncelliğini koruması bu popülerliğin ana nedeni olmaktadır.

Ybarra, Diener-West ve Leaf (2007) tarafından California, Amerika' da yapılan bir araştırma sonucunda lise çağındaki gençlerde siber zorbalığa uğrama

oranının %35, gençlerin %8' inin ise siber zorbalığa diğer gençlere oranla daha sık bir şekilde maruz kaldığı bulgularına ulaşılmıştır. Araştırmanın sonucuna göre siber zorbalık kurbanı lise öğrencilerinin %65' inde psikolojik problemlerin baş gösterdiği ve bu öğrencilerin çoğunun siber zorbalığa okul dışında kurban oldukları ulaşılmıştır.

Schenk ve Fremoun (2012, s.28) tarafından Amerika Birleşik Devletlerinde lise öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen bir başka siber zorbalık araştırmasında, öğrencilerin %10'unun mevcut siber zorbalık kurbanı olduğu ve bu öğrencilerde intihar düşüncesi de dâhil olmak üzere birçok psikolojik problemin baş gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Kanada' da 7, 8 ve 9. Sınıflarda eğitim gösteren öğrencilerin karşılaştıkları siber zorbalık vakalarını keşfetmeyi amaçlayan bir araştırmada katılımcı öğrencilerin %70' inin siber zorbalık hakkında bilgisi olduğuna ve %23' ünün siber zorbalık kurbanı olduğuna ve %5' inin ise siber zorba olduğu bilgisine ulaşılmıştır (Li, 2005).

İspanya'da Calvete, Orue, Estévez, Villardón ve Padilla, (2010, s.1130), 12 – 17 yaş aralığındaki ergenlere yönelik yapılan bir çalışmada, ergenlerin %45'inin en az bir kez siber zorbalık davranışlarında bulundukları, cinsiyet değişkeni açısından erkeklerin kızlardan daha fazla siber zorbalık yaptıkları bulunmuştur.

Hinduja ve Patchin (2010, s.612), Amerika Birleşik Devletlerinde ortaokul öğrencilerini hedef alan araştırmalarında siber zorbalık eylemi ile kurbanların intihar düşünceleri arasındaki ilişkiyi incelemeyi hedeflemişlerdir. Çalışma sonucunda elde edilen bulgulara göre zorba veya mağdur olarak geleneksel zorbalığı veya siber zorbalığı yaşamış öğrencilerin daha fazla intihar düşüncesine sahip oldukları ve bu tür zorbalığı yaşamamış olanlardan daha fazla intihar girişiminde bulunmalarının muhtemel olduğu belirlenmiştir. Ayrıca bu tür davranışlara maruz kalmanın, zorbalık davranışlarında bulunmadan daha güçlü biçimde intihar düşünce ve davranışlarıyla ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Juvonen ve Gross' un (2008, s.504) 12 – 17 yaş aralığındaki öğrenciler üzerinde yaptığı siber zorbalık araştırmasının sonuçlarına göre öğrencilerin %73' ünün en az bir defa siber zorbalık %85' inin ise en az bir defa geleneksel zorbalığa maruz kaldığı tespit edilmiştir. Araştırmaya göre siber zorbalık aracı olarak en çok

cep telefonu kullanılmakta ve siber zorbalık kurbanlarının durumu kimseyle paylaşamadıklarını ortaya koymuştur.

Slonje ve Smith (2008, s.148) tarafından yapılan siber zorbalık araştırmasında, İsveç' te farklı düzeylerdeki okullarda eğitim gören yaşları 12 ve 20 arasında değişen gençler ile bir araya gelinmiştir. Araştırma bulgularına göre siber zorbalık kurbanları yaşadıkları siber zorbalık deneyimlerini genellikle arkadaşları ile paylaştığı veya kimse ile paylaşmadıklarını belirtmişlerdir

Twyman, Saylor, Taylor ve Comeaux, (2009, s.7) tarafından 11–17 yaşlarındaki ergenlere yönelik yapılan bir çalışmada, siber zorba ve mağdurların üçte ikisinin aynı zamanda geleneksel zorba ve mağdur oldukları belirlenmiştir.

Türkiye' de yapılan araştırmalar incelendiğinde yurtdışındaki sonuçlara benzer sonuçların elde edildiği görülmektedir.

Arıcak ve diğerleri (2008, s.254) tarafından öğrencilerin siber zorbalık rollerinin ve davranışlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu araştırmanın sonucuna göre öğrencilerin %36'sının siber zorba olduğu, %22'sinin hem siber zorba hem de siber kurban olduğu görülmüştür. Araştırmada erkekler öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla siber zorba ve siber mağdur oldukları belirlenmiş, en fazla gerçekleştirilen siber zorbalık türlerinin birisine yüzüne söyleyemediği şeyleri ona sanal ortamda söylemek, başka birisi gibi davranmak ve doğru olmayan şeyler ifade etmek olduğu bildirilmiştir. Öğrencilerin en fazla karşı karşıya kaldıkları siber zorbalık davranışının elektronik iletişim araçları yoluyla hakarete uğramak olduğu (%21) belirlenmiştir. Araştırmada öğrencilerin %40'ı da siber zorbalıkla karşılaştıklarında kimlere başvuracaklarını bildiklerini, %49'u siber zorbaların yakalanacağını düşündüklerini belirtmişlerdir.

Erdur-Baker, Güneri ve Altun (2006, s. 208) tarafından Türkiye çapında gerçekleştirilen bir araştırma kapsamında belirli tarih aralığında ana akım medya organı olan gazetelerdeki haberler ele alınmış ve elde edilen bulgulara göre okul ve okul etrafında yer alan şiddet olaylarında olaya konu olan tarafların hem kurban hem zorba olduğu ve bazı olaylarda ölüm vakalarına rastlanılmıştır.

Çetinkaya (2010) tarafından Türkiye kapsamında ilköğretim öğrencilerinin örneklemini oluşturduğu bir çalışmaya ile öğrencilerin siber zorbalık profilleri

incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla daha fazla siber zorbalık davranışı gösterdikleri ve kız öğrencilerinde daha çok kurban rolü gösterdiği saptanmıştır. Araştırmanın diğer bir önemli bulgusu ise öğrencilerin karşılaştıkları siber zorbalık davranışlarına karşı ne yapacaklarını bilememesi olmuştur.

Literatür incelendiğinde siber zorbalık için genel bir tanım olarak şu ifadeler kullanılmaktadır; siber zorbalık, modern teknolojilerin bir birey veya grup tarafından, başka bireyleri veya grupları kasıtlı bir şekilde, tekrarlayan ve düşmanca bir yönelim şekilde utandırmak veya korkutmak için kullanıldığı zorbalık türü olarak tanımlanmaktadır (Ferdon ve Hertz, 2007, s.4). Siber zorbalığa özel örnekler arasında anonim telefon görüşmeleri, kötü niyetli e-postalar, kimlik bilgilerinin çalınması ve anında mesajlaşma cihaz ve platformları aracılığıyla taciz ve sosyal ağ ortamları üzerinden gerçekleştirilen psikolojik baskı ve şiddet olayları bulunmaktadır (Erdur-Baker ve Kavsut, 2007, s. 40). Özellikle son yıllar sıkça gündeme gelen siber zorbalık bireylerin müstehcen fotoğraf ve videolarının istekleri dışında yayınlanması ile akademik çerçeve dışında toplumsal bir sorun halini de almıştır. Geleneksel zorbalık ile paralellik göstererek, siber zorbalık kavramında da zorba ve kurban arasında güç dengesizliği bulunmaktadır (Kowalski ve Limber, 2007 s.29). Yeni teknolojilerin insan hayatına bu kadar entegre olmasının zorbalık kavramından en olumsuz yanı zorba ile kurban arasındaki bu güç farkını daha da şiddetlendirebilmesi ve zorbaların kimliklerini gizlemelerini ve yüksek düzeyde anonimlikle uzun süre boyunca tacizleri gerçekleştirmelerini kolaylaştırabilmesidir (Ybarra ve Mitchell, 2004, s.1310).

Literatür incelendiğinde siber zorbalık kavramının birçok farklı araştırmacı tarafından araştırma konusu olarak ele alındığı görülmektedir. Örneğin, Arıcak (2011, s.10) siber zorbalığı, geleneksel zorbalığın bilgi ve iletişim teknolojileri kullanılarak icra edilen formu olarak tanımlamıştır.

Mason (2008)' a göre ise siber zorbalık, zorba konumundaki bir birey veya grubun, kurban konumundaki başka bir birey veya grubu kasıtlı, tekrarlı bir şekilde dijital dünya, sosyal ağlar ve diğer iletişim araçlarını kullanarak uyguladığı, şiddet, taciz ve tehdit içeren eylemler olarak tanımlanmıştır.

Shariff (2008, s.13) ise siber zorbalığı tanımlarken sosyal ağlar ve iletişim araçları üzerinden gerçekleşen insan iletişimlerine ve etkileşimlerine odaklanmış. Bu platformlarda gerçekleşen bireylerin veya grupların birbirlerine karşı uyguladıkları şiddet, taciz, tehdit ve küçük düşürücü eylemlerin şeklini incelemiştir. Çalışmaya göre bireyler, eposta, kısa mesaj, görüntülü arama, sesli arama yolu ile karşısındaki birey veya grupları istenmeyen, müstehcen görüntü, video gibi mesajlar ile zorbalık eylemini icra edebilmekte ve ciddi sorunlara yol açabilmektedirler.

Literatür kapsamlı bir şekilde siber zorbalık ile ilgili farklı araştırmacılar tarafından ortaya koyulan birçok araştırma olduğu görülmektedir. Araştırmalar genel hatları ile incelendiğinde tanım konusunda bir görüş birliği olduğu görülmekte ve genel olarak interneti diğer yaş gruplarına göre daha fazla kullanan ergenlerde ve gençlerde görüldüğü ortaya çıkmaktadır. Ek olarak, bir zorbalık eyleminin siber zorbalık olarak sınıflandırabilmesi için geleneksel zorbalık özellikleri olan kasıtlı olma, tekrar edici olma ve zarar verici olma özelliğine ek olarak dijital ve sanal platformlar üzerinden olması, bilgisayar, cep telefonu veya diğer elektronik araçlar kullanılarak yapılması gerekmektedir (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011, s. 40).

Siber zorbalık kavramsal açıdan bazı yönleri ile geleneksel zorbalık davranışına benzemektedir. İki zorbalık türü de genellikle kendini tekrarlamaktadır ve psikolojik şiddet unsurları içermektedir. Ayrıca bilinçli bir şekilde, isteyerek, kasten gerçekleştirilmektedir (Dehue, Bollman ve Vollink, 2008, s. 120). İki zorbalık türünde de taraflar aynı şekilde ifade edilmektedir, şiddet veya eziyet gören bireye kurban, eziyeti ve şiddet eylemini gösteren bireye ise zorba denmektedir. Fakat geleneksel zorbadan farklı olarak bazı araştırmalarda şiddet ve eziyet eylemini gösteren birey siber zorba olarak adlandırılabilmektedir. Ayrıca siber zorbalık kavramında zorbalığın platformu sanal, dijital ortam olduğundan birey aynı zamanda hem kurban hem de zorba rollerinde olabilmektedir. Bir diğer rol ise zorbalık olayına tanık olan seyircilerdir ve hem geleneksel hem de siber zorbalık türlerinde bulunabilmektedir (Willard, 2005, s.31).

Geleneksel ve Siber zorbalık arasındaki diğer bir önemli farklılık ise kurban seçiminden kaynaklanmaktadır. Geleneksel zorbalık türünde genellikle kurbanlar arasında belirgin bir güç farkı bulunmaktayken bu durum siber zorbalıkta daha farklı şekillerde işleyebilmektedir. Kurban ve siber zorba sanal veya dijital ortamlarda bir

araya geldiğinden dolayı güç farkı önemini yitirebilmekte fiziksel veya psikolojik olarak güçlü bireyler, ünlüler, politikacılar gibi çok farklı statü veya konumdaki birey siber zorbalık kurbanı olabilmektedir (Vandebosch ve Cleemput, 2007).

Siber zorbaların bu eylemi gerçekleştirme nedeni olarak ise karşısındaki kişinin duygularını incitmek, zarar vermek veya şaka amaçlı yapıldığı görülmektedir. Bir diğer neden ise gerçek hayatta zorbalığa veya aynı şekilde sanal ortamda zorbalığa maruz kalan bireyler intikam almak veya duygularını tatmin etmek amacı ile bu tarz bir zorbalığa başvurmaktadırlar. Bazı durumlarda ise birey övgü görmek, sosyal çevresinde kabul görmek veya teknolojik kabiliyetlerini sergilemek amacı ile böyle bir zorbalığa başvurmaktadır (Vandebosch ve Cleemput, 2008, s.400).

Teorik çerçeve içerisinde incelendiğinde siber zorbalık ile geleneksel zorbalığın birçok farklı açıdan da derin farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Bu farkların en belirgin olanı zorbalığın gerçekleştiği ortam olmaktadır. Geleneksel zorbalık ortamında zorbalık eylemi fiziksel bir çevrede gerçekleşirken siber zorbalıkta fiziksel ortam gerekliliği olmamakta, zorbalık eylemi sanal, dijital dünyada gerçekleşmektedir. Yapılan araştırmalara göre özellikle son yıllarda siber zorbalığın internet ve cep telefonları üzerinden yaygınlaştığı hatta Amerika' da yaşayan 12 – 17 yaş aralığındaki gençlerin %85' ten fazlasının cep telefonu, tablet, oyun konsolu veya bilgisayar gibi internete bağlanabilen ve diğer insanlar ile iletişim kurmalarını sağlayan cihazlara sahip olduğu düşünüldüğünde siber zorbalığa uğraşama veya siber zorbalık eylemini gösterme olasılığının ne kadar yüksek olabileceği görülmektedir. Bu cihazlara sahiplik durumu geleneksel zorbalığı sanal ortama da taşıyarak genel anlamda zorbalık durumunu sürekli hale getirmiştir. Örnek olarak geleneksel zorbalıkta sadece okul sınırları içerisinde veya evden okula, okuldan eve giderken zorbalığa uğrayan bir çocuk bu cihazlar sayesinde mesaj, arama ve benzer yöntemler ile sürekli zorbalık eylemi atlında kalabilir ve zorbalığın negatif etkileri daha da ağır bir şekilde kendini gösterebilir. Sonuç olarak bu olumsuz tecrübe bireyin sanal veya dijital imkanlardan özgür bir şekilde faydalanmasını engellediği gibi birey üzerinde negatif etkilere yol açmakta ve kişiyi psikolojik, fizyolojik olarak etkilemektedir (Patchin ve Hinduja, 2006, s.150; Willard, 2005, s.31).

Geleneksel zorbalık ile siber zorbalık arasındaki diğer bir farklılık ise siber zorbalık eyleminin açıktan direkt karşı tarafı hedef alacak şekilde değil de gizli olarak yapılmasıdır. Siber zorbalık eyleminde kurban genellikle zorbanın kimliği hakkında bilgi sahibi olmamaktadır. Bu durumun ortaya çıkardığı en tehlikeli durum, zorba gizlilik faktörü sayesinde gerçek hayatta yapamayacağı şeyleri yapmakta ve kurban ile empati kuramamakta ve kurbanın nasıl hissettiği veya psikolojisi üzerindeki etkileri doğrudan gözlemleyemeyeceğinden dolayı zorbalığın dozu konusunda otokontrol sağlayamamaktadır. Herhangi bir tepki alabileceği ya da izinin araştırılıp bulunabileceği korkusu olmadığından dolayı zorba daha korkutucu, tehditkâr ve taciz edici olmakta hatta başka bir karaktere veya kişiliğe bürünebilmektedir (Mesch, 2009, s.390; Mishna, Saini ve Solomon, 2009).

1.2. Siber Zorbalık Rolleri

Çevrimiçi sosyalleşen bireyler muhtemelen bir şekilde siber zorbalığa karışmışlardır. Literatür incelendiğinde birçok farklı siber zorbalık rolünün tanımlandığı görülmektedir, fakat bu rollerden en belirginleri ve en çok kabul görenleri; zorba rolü, mağduru savunma rolü, kurban rolü ve izleyiciler rolü olmaktadır.(Zhu,2012:s.10)

1.2.1. Siber Zorbalığı Üstlenme (Zorba) Rolü

Siber zorba, teknolojiyi kullanarak hedefteki bireyi rahatsız edecek, tehdit edecek veya özgürlüğünü kısıtlayacak eylemleri gerçekleştiren bireyi tanımlamak için kullanılmaktadır. Siber zorba bu eylemleri literatürde belirtilen siber zorbalık eylemleri ile gerçekleştirmekte ve kurban rolünde bulunan kişiyi rahatsız etmekte veya zor duruma düşürmektedir (Seçkin, 2017, s.60).

Literatür incelendiğinde siber zorba rolündeki bireylerin empati, benlik saygısı, yalnızlık, narsisizm, ahlaki ayrılma, saldırganlık ve çevrimiçi engelleme gibi kişilik özelliklerine sahip olduğu görülmektedir. Bu özelliklerden empati, siber zorbaların en çok tartışılan kişilik özelliklerinden biri olmuştur. Bazı çelişkiler de olsa (Pettalia ve ark., 2013, s.2760; Postorino, 2014, s.7), daha düşük empati seviyelerinin daha yüksek düzeyde siber zorbalık ile ilişkili olduğunu kanısına

varmıştır (Brewer ve Kerslake, 2015, s.258). Bir başka kişilik özelliği olarak, benlik saygısı da siber zorbalık işleyişindeki rolü hakkında sıkça sorgulanmıştır. Bazı çalışmalar bazı çelişkili bulgular sunsa da (Sticca, Ruggieri, Alsaker ve Perren, 2013, s.53), düşük benlik saygısı çoğunlukla siber zorbalar için olası bir risk faktörü olarak bulunmuştur (Harman ve diğerleri, 2005, s.4; Patchin ve Hinduja, 2010, s.612). Buna ek olarak, siber zorbalık işleyişinde yalnızlığın rolü, siber zorbaların yalnız bireyler olup olmadığını anlamaya çalışan araştırmacılar tarafından sık sık incelenmiştir. Bununla birlikte, rapor edilen çalışma sonuçları oldukça çelişkilidir çünkü yalnızlık siber zorbalığın hem mağduriyeti hem de sürdürülmesi ile ilişkili birçok bulguya rastlamak mümkündür (Brewer ve Kerslake, 2015).

Ünlülerde görülen siber zorbalık için Merve Özbey'in düğün fotoğraflarına yapılan rahatsız edici ve zorbalık içeren yorumlara yanıt olarak kendisinin de yoruma karşılık olarak kişinin profil bilgileri ifşa etmesi örnek olarak verilebilir.(www.instagram.com/merveozbeyofficial)

1.2.2. Siber Zorbalık Kurbanlığı (Kurban) Rolü-

Siber zorbalık davranışının diğer bir tarafı ise zorbalık eylemine maruz kalan bireyleri nitelemek amacıyla kullanılan siber kurban olmaktadır. Literatürdeki genel tanımı incelendiğinde siber kurban; siber zorbalık davranışlarına maruz kalan ve bu davranış ile birlikte rahatsızlık duyan, tehdit altına giren ve bu davranışlara karşılık veremeyen ve kendini savunamayan kişidir (Seçkin, 2017 s. 107). Siber mağdur, bu rahatsızlığı ve tehdit edici durumu siber zorbalık kanalları ile yaşamakta ve özgürlüğü kısıtlanmaktadır.

Topçu, Yıldırım ve Erdur-Baker'in (2012) gerçekleştirdiği bir araştırmaya göre siber kurban rolündeki bireylerin uç kişilik özelliklerine sahip olduğu, fazla içe dönük veya fazla dışa dönük, dikkat çeken, hareketli kişiler olarak tanımlandığı görülmektedir. İçe dönük kişilerinde fiziksel çevrelerinde olduğu gibi kolay hedefler olduğu için mağdur olarak seçilirken, dışa dönük kişilerin ise popülerlikle olmalarndan dolayı fiziksel ortamdaki kıskançlığın intikamının alınması amacıyla siber ortamda mağdur seçilmektedirler.

Yaman, Eroğlu ve Peker (2011) gerçekleştirdikleri bir araştırmada siber zorbalık kurbanı kişilerin genellikle şu kişilik özelliklerine sahip olduğunu savunmaktadırlar; Siber mağdurların düşük öz saygıya sahip oldukları ve genel olarak mutsuz kişiler oldukları, sosyal çevreleri ile sağlıklı etkileşim ve iletişim içine giremedikleri ve sosyal çevreye uyumda sorun yaşadıkları, akademik yaşamlarının problemli olduğu ve akademik başarılarının düşük olduğu, madde kullanımına veya bağımlılığa yatkın oldukları, siber mağdurların genel olarak teknolojik aletler olan bilgisayar, telefon veya sosyal medya platformlarını kullanmakta zayıf oldukları ve son olarak da duygusal sorunlar yaşadıkları görülmektedir.

Özellikle ünlü kişilerin sosyal medyada siber zorbalık kurbanı olduğu görülmektedir. Örneğin yakın zamanda oğlunu kaybeden Ebru Şallı'nın Instagram üzerinden yaptığı bir paylaşıma gelen yorumlar, oldukça rahatsız edici, biliçli bir şekilde üzme amacıyla yapılan sert ifadelerdir. Kurban rolünde olan Ebru Şalıı oğlunun kendisine almış olduğu hediyeyi, oğlunun vefatının ertesi günü paylaşmıştır. Paylaşıma gelen yorumlar, oğlunun vefatının ertesi günü Instagram'a girebiliyor ve paylaşım yapabiliyor olmasıyla ilgili kına ifadeleri ve hakaretler içermektedir. Yakın zamanda evlenmiş olması da eleştirileri, sert yorumları beraberinde getirdiği gözlemlenmiştir(www.instagram.com/ebrusalli) .

Yakın zamanda yaşanan bir başka siber zorbalık kurbanlığı örneği oyuncu Pınar Altuğ Atacan'a aittir. Bir bayan takipçisi oyuncuya eşinin kendisinden oldukça genç olması ile ilgili olarak uygunsuz bir ifade kullanmış; oyuncunun kendisi de takipçinin resmini hikayesine koyarak"*ne diyeyim bilemedim*" ifadesi ile benzer şekilde takipçiye karşı siber zorbalık yapmıştır. (www.instagram.com/pinaraltug_atacan)

Yine yakın zamanda yaşanan bir başka siber zorbalık olayında oyuncu Pelin Akil kurban rolünü üstlenmiştir. Bir takipçisi Instagram hesabındaki bir gönderinin altına ikiz çocuklarına aynı şekilde davranmadığını, birini diğerinden ayırdığını belirten bir yorum yazmıştır. Oyuncu daha sonra sosyal medya hesabından açıklama yapmak zorunda kalmıştır. (www.instagram.com/pelinakil)

1.2.3. Siber Zorbalığa Karşı Tepkisiz Kalma (Seyirci) Rolü-

Siber zorbalık davranışlarında görülen diğer bir rol olan Seyirci rolünde diğer rollerden farklı bir işleyiş görülmektedir, seyirciler zorbalığa doğrudan müdahil olmaz dolaylı bir şekilde gönüllü veya gönülsüz bir şekilde karşılaşabilirler. Siber zorbalıkta seyirci rolü ise zorbalık davranışına zorbalığın gerçekleştiği çevre yönüyle dahil olmaktadırlar (Kowalski, Limber ve Agatston, 2008, s.26). Örnek olarak bazı durumlarda seyirciler zorbalık durumunda kurbana karşı dijital ortamlarda paylaşım zararlı içerikleri paylaşıp yayabilmekte ve zorba rolünü üstlenebilmektedirler (Hodalska, 2016).

Seyirci rolündeki bireylerin en temel davranışları ise zorbalık rolüne karşı tepkisiz kalmaları ve bir eylemde bulunmamalarıdır. Bu davranışlarından dolayı seyirciler eylemin devamlılığına dolaylı olarak katkı sağlamaktadırlar.

Seyirciler kendi içerisinde destekçi seyirciler, zorbalık karşıtı seyirciler, ilgisiz seyirciler olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Destekçi seyirciler, zorbanın yanında yer alarak cesaretlendiren, mağduru tanımasalar bile zorbanın paylaştığı bilgi ve belgelerin içeriğine dair yorumlarını paylaşarak zorbayı cesaretlendirebilen gruptur. Zorbalık karşıtı seyirciler, zorbanın karşısında duran kesimdir. İlgisiz seyirciler ise zorbalık davranışı karşısında herhangi bir tepkide bulunmayan gruptur (Seçkin, 2017, s. 70).

Seyirci rolündeki kişilerin bu şekilde tepkisiz kalmalarının birçok nedeni olabilmektedir: a) Kurbanı tanımayabilmektedirler. 2) Yardım edecek bilgide veya yetenekte değildirler 3) Kendileri de siber zorbalık kurbanı olmaktan korkmaktadırlar 4) Olayın önemini anlayamamışlardır 5) kurbanı suçlamaktadırlar. (Hassan v.d,,2018, s. 383)

Seyirci rolüne örnek vermek gerekirse; Hadise kendisinin dans videosuna gelen rahatsız edici yorumlara tepki vermemiş, ardından tüm fotoğraflarındaki yorum yapma özelliğini kapatmıştır. Herhangi bir tepki vermekten kaçınmış ve daha fazla yorum ile karşılaşmamak adına yorumları engellediği görülmektedir.(www.instagram.com/hadise)

1.2.4. Siber Zorbalıkta Mağduru Koruma Rolü

Seyircilik rolünün bir yan rolü olan bu rolde birey seyirci olduğu zorbalık davranışı durumunda zorbalık durumunu engellemek veya şiddetini, etkisini azaltmak amacıyla kurbanın yanında olmakta veya zorbaya tepki göstermektedir.

Bu davranış rolünde bireyler karşılaştıkları zorbalık davranışına veya eyleme karşı rahatsızlık duymakta ve bu davranışın ortadan kalması veya mağdurun yaşadığı negatif durumun azalması amacıyla zorbaya doğrudan tepki göstermekte veya kurban bireyi korumaktadırlar. Literatürde gerçekleştirilen araştırmalar incelendiğinde zorbalık mağduru bireyi koruma rolü üstlenen bireylerin genellikle yüksek empati yeteneğine sahip olduğu veya daha önceden de kurban rolünde oldukları görülmektedir (Hodalska, 2016).

Zorbalık davranışının örneğinde Ebru Şallı'nın oğlunun vefat ettiği günün ertesi günü yaptığı paylaşıma gelen olumsuz yorumlara tepki olarak Pınar Altuğ'nun konu hakkındaki açıklaması, Ebru Şallı'nın maruz kaldığı zorbalığa bir tepki ve koruma davranışı görülmektedir.(www.instagram.com/pinaraltug_atacan)

1.3. Kişisel Sosyal Sorumluluk

Kişisel sosyal sorumluluk kavramı özünde kurumsal sosyal sorumluluk modellerinden türetilmiş bir kavram olduğundan dolayı öncelikle kurumsal sosyal sorumluluğun tanımlanması gerekmektedir. Çalışmanın bu bölümünde bu olgudan hareketle kurumsal sosyal sorumluluk özü, çıkışı ve gelişimi bakımından incelenmiş ve konseptin kişisel sosyal sorumluluk modellerine dönüşümü incelenmiştir.

1.3.1. Sosyal Sorumluluk ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk

İşletmelerin sorumluluklarını oluşturan olgular uzun zaman boyunca tartışma konusu olmuştur. Ekonomistler uzun bir süre boyunca bir işletmenin tek sorumluluğunun dürüst ve suçsuz bir şekilde karlılığı artıran faaliyetlerde bulunmak olduğunu iddia ederken, sosyal meselelerde sorumluluk almanın, maliyetleri artıracağı ve dolayısıyla işletmelerin rekabet avantajına zarar vereceği için ekonomik sistemin temellerini baltalayacağını savunulmuştur (Friedman 1970, s.3).

Ekonomistlere göre, vergi ödemek, temelinde bir işletmenin sosyal sorumluluğu sayılmaktaydı ve bu vergiler ile gerekli otorite işletmenin yapmadığı veya yapamadığı işleri yerine getirebilirdi (Friedman, 1970, s.3).

Dodd ise, 1932 gibi erken bir tarihte, yöneticilerin sadece şirketlerinin hissedarlarına değil, aynı zamanda bir bütün olarak halka karşı da sorumlu olduğunu savundu. Kurumların hissedarlarına karşı ekonomik sorumlulukları olmasına rağmen, toplum yararına yapılan işlere, yasaların izin vermesinin ve teşvik etmesinin temel nedeninin topluma ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri sağlamak olduğunu iddia etti. Bu durum şirketlerin topluma karşı sorumlu oldukları tezinin temeli olmuştur (Cochran, 2007, s. 50). Böylece, sosyal sorumluluk terimi ilk olarak Bowen (1953, s.19) tarafından "İş Adamının Sosyal Sorumlulukları" başlıklı kitabında tanıtılmıştır. İş adamlarının toplumun değerleri ve hedefleriyle örtüşen sosyal sorumluluk taşıy an faaliyetlerde bulunmaları gerektiğini iddia etmiştir.

Davis (1960, s.73), şirketlerin sorumluluklarını temel iki gruba ayırmıştır bunlar; sosyo-ekonomik ve sosyo-insan yükümlülükleri olmuştur. Ekonomik birimler olarak şirketler, istihdam fırsatları yaratarak ekonomik çevre içerisinde rekabet edebilir ve kendi sürdürülebilirliklerini teşvik ederek ekonomik kalkınmayı kolaylaştırmak gibi iş yaptıkları toplumlara karşı geniş kapsamlı ekonomik görevleri doğrudan veya dolaylı yoldan üstlenmektedir. Ek olarak, çalışanlarını motive etmek ve potansiyellerini gerçekleştirmelerini sağlamak gibi yollarla sosyal kalkınmayı sağlama ve insani değerleri teşvik etmek gibi görev ve zorunlulukları da bulunmaktadır. Bu bakımdan bakıldığında, işletmeler, faaliyetleri üzerinden toplumu etkilemekte ve ilişkili oldukları topluluklar üzerinde etki ve güce sahip olmaktadırlar. Davis'e (1960) göre, iktidar, güç veya otorite işletmelere içinde faaliyet gösterdikleri toplum tarafından verilmektedir ve sorumlulukları iktidarlarına veya güçlerine eşlik ettiği için bu sorumlulukları kendi yetkileri ve faaliyetleri ile orantılı olmalıdır. Davis'in (1960) meşruiyet teorisine göre, bir şirketin sosyal gücünü sorumlu bir şekilde kullanmazsa varlığını sürdürmesi pek mümkün değildir.

Öte yandan, Votaw kurumsal sosyal sorumluluğu "herkes için her zaman aynı olan bir şey değil" şeklinde tanımlamıştır. Araştırmacıya göre, bazı işletmeler bunu yasal yükümlülükler veya sorumluluklar olarak kabul edebilir veya yalnızca etik uygulamalara atıfta bulunabilirken, diğer işletmeler bunu kabul görmek için

meşruiyet kazanmanın bir yolu olarak görebilmektedir (Votaw, 1972, s.26). Günümüz literatürü incelendiğinde, kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerinin amacının ne olduğuna dair bir fikir birliğinin oluşmadığı görülmektedir.

Şirketlerin sosyal sorumluluklarının neler içerdiğine dair çeşitli farklı görüşleri inceleyen Carroll (1979, s. 500), bir işletmenin sorumluluklarını ilk önce ekonomik, yasal, etik ve isteğe bağlı (hayırsever) olarak sınıflandırmıştır ve daha sonra bu dört sorumluluk temelinde KSS piramidi modelini oluşturmuştur (Carroll, 1991). Ona göre, kazançlı olmayı amaçlayan bir iş yasaya uymakta ve iyi bir kurumsal vatandaş olarak etik bir şekilde davranmakta ve davranmalıdır. Ayrıca, ekonomik sorumluluk, diğer sorumlulukların dayandığı temel konumundadır. İşletmelerin varlığı toplum tarafından talep edilen mal ve hizmetlerin sağlanmasına bağlı olduğundan, ekonomik sorumluluklar temel iktisadi yükümlülüklerden oluşur ve kârlılığa ulaşmayı, rekabetçi olmayı, maliyetleri en aza indirmeyi ve satışları maksimize etmeyi kapsar. Piramidin ikinci katmanında ise, işletmelerin yasalara uymaları ve en azından asgari yasal yükümlülükleri yerine getirirken, yasal sorumluluklarının bir parçası olarak mal ve hizmetleri sağlamaları pazara arz etmeleri beklenir. Etik sorumluluklar, üçüncü katman, ekonomik ve yasal olanların ötesindeki sorumluluklara dikkat çeker. İşletmelerin toplumun kuralsız normlarına ve değerlerine uymaları ve onları yansıtan uygulamalara girmeleri beklenir. Son olarak da hayırsever sorumluluklar Carroll'un piramidinin son ve en üst katmanını oluşturmaktadır. Hayırsever sorumluluklar kapsamında icra edilen faaliyet ve uygulamalar, gönüllü projeler, doğrudan veya dolaylı olarak işletmeler tarafından toplumun yararı için yürütülen faaliyetleri kapsamaktadır. Caroll'un modeline göre işletmelerin topluma katkı sağlamaları ve icra ettikleri sosyal sorumluluk projeleri ile toplumun yaşam kalitesini yükseltmeleri beklenmektedir.

Sosyal sorumluluk kavramının literatüre girmesi ile birlikte ekonomik faaliyetin temel yapıtaşları olan organizasyonların toplum yararına ekonomik faaliyetler dışında da sorumlu olması fikri ortaya çıkmış ve bu kapsamda sorumlu şirket fikri ilk olarak Bowen (1953) tarafından profesyonel sektörlerde çalışan bireylerle ilgili olarak ortaya konmuştur. Bowen' a göre işletmeler, yerel toplulukların gelişimi, kişisel bütünlük ve bireyin gelişimi gibi daha geniş sosyal hedefler için endişe gütmeli ve bu kapsamda aksiyon alması gerektiğini, grup

içindeki bireylerin davranışlarını yönlendiren uygun değerler ve hedefler geliştirerek toplum yararına yapılacak işlerde temel bir rol oynaması gerektiğini savunmuştur.

Kurumsal Sosyal Sorumluluk kavramı incelendiğinde ise; geçmişten günümüze kurumsal sosyal sorumluluk kavramı birçok farklı araştırma alanında ve araştırmacı tarafından tartışmalara konu edilmiştir. Kullanılan farklı endüstrilere bağlı olarak, bu kavram alanlara ve kullanıma göre yorumlanmış, gerektiğinde değiştirilmiş ve geliştirilmiştir.

Literatür incelendiğinde 1950'den önce kurumsal sosyal sorumluluk konusunda akademik bir araştırmaya rastlanılmamaktadır. Bazı kavramlar kurumsal sosyal sorumluluk olarak adlandırılmasalar bile mevcuttu. Sanayi devrimi, işçi sınıfının ortaya çıkışı ve üretkenliklerinin önemi nedeniyle kurumsal sosyal sorumluluk kavramı anlamında başlangıç noktası olmuştur. Daniel A. Wren (2005, s.7) sektördeki refah hareketinin iki farklı yolu olduğunu açıklamaktadır; iş ve sosyal. Wren'e göre, bu hareket işgücü performansını arttırır ve sorunları önler (Wren 2005, s.7). 1800'lerin sonlarında, diğer önemli konu hayırseverlikti. Ancak bu düşünce kurumsal hayırseverlikten ziyade iş uygulayıcıları tarafından şahsen kullanıldı. O günlerde bazı yasal sorular vardı.

Geçmişten günümüze kadar geçen sürede şirketlerin temel amacı karlarını en üst düzeye çıkarmak, yatırımlarını güçlendirmek ve daha fazla para kazanmak olmuştur; ancak, kurumsal sosyal sorumluluk bilincinin gelişmesiyle birlikte şirketler, diğer başarılara ve değerlere de odaklanmaya başlamıştır. Lee (2008), Kurumsal Sosyal Sorumluluğun (KSS) tarihsel gelişimi hakkındaki yazısına bunun açıklayıcı bir örneğini eklemiştir; 1919'da 'İş bir hizmettir' sloganını benimseyen Henry Ford, yatırımcıların temettülerini azaltma, herkesin şirketin parasıyla daha ucuz ve daha iyi otomobiller üreterek bu otomobillere erişmesini sağlamanın yanı sıra daha iyi ücretler ödeyerek işçilerin memnuniyetini sağlamaya çalışmıştır ve KSS'nin ilk örneklerinden biri olarak düşünülebilecek bu hayırsever davranış, paydaşların tepkisine yol açmış ve bundan dolayı Dodge kardeşler, mali kazançlarını azalttığını düşünerek Ford'a dava açmıştır. Yıllar sonra, Clay Ford Jr. İşletmelerin görevlerinden birinin dünyayı daha iyi bir yer haline getirmek olduğunu vurgulamış ve yeni bir yönetim anlayışının kapılarını aralamıştır. 1920'lerden bu yana

gelindiğinde ise KSS kendine günümüz iş dünyasında hatırı sayılır bir yer edinmiş ve şirketlerin ana faaliyet alanlarından biri haline gelmiştir.

1950'li yıllarda ortaya çıkan ve kapsamı oldukça tartışılan Kurumsal Sosyal Sorumluluk kavramı, daha önce de bahsedildiği üzere hayırseverlik ve hayırseverlik ilkeleri olarak görülmekte ve sınırlanmaktaydı. Firmalar tarafından benimsenen hayırseverlik ilkeleri KSS'nin özünü oluşturmakta ve Barlow tarafından başlatılan hayırseverlik veya kurumsal hayırseverlik, şirket kârına ve finansal kazanca hiçbir ilgisi olmayan tamamen fayda odaklı bir faaliyetler toplamı şeklindeydi. Literatür incelendiğinde, şirketlere fayda sağlayan faaliyetlerin bir hayırseverlik davranışı olarak görülemeyeceğini savunan araştırmacılar (Cochran, 2007, s. 450) ile birlikte, Porter ve Kramer (2002) kurumsal hayırseverliği bugünkü koşullara göre yeniden yorumlamış ve geleneksel hayırseverlik bakış açısının zaman içinde değiştiği ve geliştiğini vurgulamışlardır. Porter ve Kramer'e (2002) göre, şirketler kendi alanlarında hayırsever faaliyetler yaparak hem toplumdan hem de kendi şirketlerinden faydalanmalıdır. Bu yaklaşımla KSS kavramından maksimum ve uzun vadeli faydalar elde etmek mümkün olacaktır.

KSS kavramı ilk olarak 1950'lerde Bowen (1953) -tarafından ortaya atıldığın, bu kavram araştırmacılar tarafından ciddiye alınmamış ve meşruiyeti yatırımcılar ve iş dünyası tarafından sorgulanmıştır. KSS'ye karşı direniş 1970'lerin sonlarına kadar devam etmiş, Friedman (1970, s.3) ve Levitt (1958, s.49) gibi bazı araştırmacılar, kurumların paydaşların mali kazanımlarını artırma konusundaki en önemli sorumluluğunun olduğunu ve bu sosyal ve hayırseverlik konularının hükümet tarafından dikkate alınması gerektiğini ve hükümet kuruluşları tarafından icra edilmesini öne sürmüştür.

KSS kavramı 1970'lerde tartışılmaya ve incelenmeye başladıkça KSS tanımları artmış ve kurumsal sosyal kavramı ortaya çıkmıştır. Tüm bu tartışmalardan sonra sosyal sorumluluk bir kurumsal sosyal performans davranışına dönüşmüştür (Cochran, 2007, s. 453). Frederick'e (2008, s.5) göre, kurumsal sosyal sorumluluk bilincine sahip olan firma toplum için sorumluluk almayı kabul ederken, kurumsal sosyal duyarlılık bir adım daha ilerlemekte ve toplumun sorunlarına yanıt vermeyi içermektedir (Carroll ve Shabana, 2010).

Sonraki yıllarda Carroll, kurumsal sosyal duyarlılığı bir adım öteye taşıyarak kurumsal sosyal performans modelini geliştirmiştir. Bu model, kurumsal sosyal duyarlılık ile kurumsal sosyal sorumluluk entegrasyonunu sağlayarak ortak bilgilere erişim sağlayarak KSS tanımları arasındaki farkı ele almaktadır. Carroll'un modeli tanımları ve açıklamaları iki şekilde ele almaktadır. İlk husus, Carroll'ın önceki KSS tanımının bileşenleri olan ekonomik, yasal, etik ve ihtiyari bileşenleri içermektedir. Diğer husus ise, kurumsal sosyal duyarlılığın kapsadığı sosyal sorunların çeşitliliği tüketim, çevre ve ayrımcılık ile ilgili olmaktadır (Carroll, 1979).

Akademik araştırmalar, KSS ve kurumsal finansal performans (KFP) arasında genellikle pozitif bir korelasyon olduğunu ileri sürmektedir (Carroll ve Shabana, 2010). Ancak; araştırmalardaki yetersizlikler ve ölçüm kriterlerinin değişkenliği nedeniyle kesin ve açıklayıcı bir sonuca ulaşmak mümkün değildir. Birçok araştırmacının bu konudaki tartışmasına rağmen, çalışmalar net bir sonuç vermemiştir (Lee, 2008, s.63). Barnett'e (2007) göre, 'durumsal olasılıklar' KSS'nin KFP üzerindeki etkisini değiştirmektedir. Bu nedenle, durumun şirketten şirkete değişmesi nedeniyle net bir sonuca varmak imkânsızdır. Literatürdeki bazı araştırmalarda KSS'nin KFP üzerindeki uzun vadeli etkisinin şirketin finansal değerini artırdığını göstermektedir (Bosch-Badia, Montllor-Serrats ve Tarrazon, 2013). Günümüzde, KSS'nin şirketlerin kurumsal finansal performansını artırdığına inanmak yaygındır. Şirketlerin yüksek KSS motivasyonunun nedeninin ekonomik kazanımlarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Ayrıca, şirketlerin KSS'ye kolayca uyum sağlayacağı varsayılmaktadır, çünkü KSS uzun vadede şirketin yararına bir çalışma mekanizması haline gelmektedir. Bu çalışma, yapılan analiz ve değerlendirmeler sonucunda şirketlerin KSS'lerinin gerçek uygulama hedeflerini araştırmaktadır.

1990'lı yıllara gelindiğinde ise KSS kavramı şirketler tarafından oldukça içselleştirildi ve şirketlerin, paydaşların ve toplumun yararına gerçekleştirilen çalışmalardan birçok olumlu sonuç elde edildi. Ekonomik sorumluluk anlayışı ve küresel kurumsal vatandaşlık (Windsor, 2001, s.36) yaklaşımları pratik uygulama olanakları sağlamadığından, araştırmacılar tarafından aman içerisinde paydaş teorisi geliştirilmiştir ve Freeman (1984), paydaş yaklaşımı hakkındaki literatürdeki verileri ve geçmiş çalışmaları birleştirerek yeni ve sistematik bir teori geliştirmiştir.

Freeman'ın (1984) bakış açısına göre, birincil ve ikincil paydaşlar şirketi etkilerken, şirket KSS faaliyetleri ve diğer eylemleriyle paydaşları etkilemektedir (Nielsen ve Aarhus 2007, s.36). Paydaş teorisi, araştırmacıların araştırmalarıyla (Clarkson, 1995, s. 100; Jones, 1995; Donaldson ve Preston, 1995, s.80) ve önceki çalışmalara katkılarıyla kapsamını geliştirmiş ve genişletmiştir. (Lee, 2008, s.62). KSS'de paydaş teorisinin kullanılması, KSS'nin kapsamının ve uygulama alanlarının genişlemesine yol açmıştır. Ayrıca, her paydaş hakkında bir söz söylemenin gerekliliği nedeniyle şirketler daha ayrıntılı hale gelir ve her paydaşa karşı sorumlu bir tutumları bulunmaktadır.

Campbell (2007), araştırmacılar ve iş çevrelerinin sosyal refahı artırma ve yıllar boyunca belirli konularda topluma katkıları hakkında tanımlar yarattığını iddia etmektedir ve araştırmacıya göre her ne kadar KSS tanımları değişen koşullara göre yeniden düzenlenmiş olsa da yetersiz kalmıştır. Campbell'ın (2007) tanımı zararsız stratejiye dayanmaktadır tanıma göre şirket, onu kontrol eden veya değerlendiren bir kuruluş veya kişi olmasa bile paydaşlarına zarar vermemelidir. İstenmeyen zarara neden olursa, şirket zararı gidermelidir (Campbell, 2007). KSS'nin onlara zarar vermeden topluma, insanlara, çevreye ve şirketlere katkıda bulunacağı şekilde bir bilinç oluşturmak önemlidir bu anlamda birçok şirket tarafından maddi getiriler olarak yorumlanan KSS, zarar vermeyecek faaliyetlerle maddi ve sosyal kazanım sağlamalıdır. Mevcut KSS tanımının gelişimi ve KSS bilincine sahip şirketlerin varlığı KSS kavramının gelişimi ve sürdürülebilirliği için önemlidir. Bu tanımlara ek olarak, KSS'nin KSS 2.0'a evrimi ve yeni ilkelerin benimsenmesi ile yeni tanımların ve araştırmaların ortaya çıkması beklenmektedir.

Sonuç olarak sosyal sorumluluk kavramı çıkış noktası itibari ile bulundukları çevreden faydalanan organizasyonların, şirketlerin veya kuruluşların aldıklarının, elde ettiklerinin bir kısmını maddi veya manevi fayda olarak çevreleri ile paylaşmasını veya faaliyetlerini icra ederken çevre ile sürekli etkileşim içerisinde olarak ve çevreye fayda sağlayıcı şekilde icra etmesini vurgulamaktadır. Kişisel sosyal sorumluluk ise kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarında önemli ve etkili bir faktördür.

1.3.2. Kişisel Sosyal Sorumluluk

Zaman içerisinde kurumsal sosyal sorumluluk araştırmacılar tarafından popüler bir konu olarak işlenmiş ve birçok farklı ülke, organizasyon ve sektör kapsamında araştırmalar ortaya koyulmuştur. Fakat zamanla insan hayatındaki birçok olgunun değişmesi ile bu kavramda da değişiklikler gözlenmiştir. Özellikle 1980 sonrası başlayan küreselleşme dalgası ile birlikte temel ekonomik faaliyetler büyük dönüşüm geçirmiş, iletişim, ulaşım ve teknolojik gelişmeler şirketlerin faaliyetlerinde, organizasyon yapılarında ve iş yapış şekillerinde çok büyük değişikliklere yol açmıştır. Bundan dolayı yeni kurumsal sosyal ihtiyaçlar ortaya çıkmıştır. Özgürleşme ve bireyselleşme hareketlerinin de gelişmesi ile birlikte organizasyonu bir bütün olarak ele alan kurumsal sosyal sorumluluk kavramı birey düzeyine indirgenmiş ve kişisel sosyal sorumluluk halini almıştır. Bu kapsamda incelendiğinde kişisel sosyal sorumluluk, kurumların sosyal sorumluluk çerçevesinde davranabilmesi için öncelikle çalışanlarının bunu benimsemesi ve o yönde davranması gerekliliğinden ortaya çıkmıştır (Makower, 1994 s.7). Bu yönüyle kişisel sosyal sorumluluk, sosyal davranış söyleminde, bireyi tartışmanın tam merkezine yerleştiren, değişim sürecinin başlangıcının birey olduğu ve işletmenin bu süreçteki rolünün değişim çağrısı yapmak ve itici rol görevini üstlenmek olduğunu temsil etmektedir (Mulgan, 2000, s.30). Daha da önemlisi, kişisel sosyal sorumluluk kavramının odak noktası, bireyin kendi eylemlerini bir birey olarak ele almayı, insanların kendi eylemlerini dışındaki insanları ve / veya toplulukları etkileyebileceğini kabul etmeleri olarak iş dünyasının dışına kaydırmıştır. Böylece kurumsal bir olgudan bireysel bir olguya dönüşen sosyal sorumluluk kavramı uygulama olarak kendine doğrudan etki alanı edinmiştir.

Bununla birlikte, insanların ideal olarak nasıl davranmaları gerektiğini düşündükleri ve uygulamada nasıl davrandıkları arasında bir farklılık tespit edilmiştir. Literatür incelendiğinde insanların sosyal hayatlarında tercih ettikleri belirli bir tutum setlerine göre davrandıkları görülmektedir, bu tutum setleri ideal veya etik düşünce setleri uyuşmasa bile birey kendi isteği doğrultusunda hareket etmektedir. Bu konu özellikle çevre sorunları ile mücadelede gündeme gelmektedir (Anable, Lane ve Kelay, 2006; Becken, 2004, s.340; Ester, Simoes ve Vinken, 2004, s. 60; Kellstedt, Zharan ve Vedlitz, 2008, s.120; Kollmuss ve Agyeman, 2002,

s.251). İnsanların günlük hayatın işleyişinin küresel çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin farkında olmakla birlikte, bu etkileri azaltmak için kendi davranışlarını değiştirmekte isteksiz görünmekte veya aksiyon almamaktadır. Araştırmacılar bu durumun kökenini araştırırken temel sorunun, bireyin kendi eylemleriyle daha geniş bir sorun arasında bir bağlantı kuramaması olarak açıklamaya çalışmışlardır (Anable ve ark. 2006). Örneğin, halk fosil yakıtın sera gazı emisyonlarına önemli bir katkıda bulunduğunu ve otomobillerin orantısız derecede büyük miktarda fosil yakıt kullandığını bilmekte. Ancak, insanlar nadiren kendi sürüş alışkanlıkları ile daha büyük problem arasında bağlantı kurmaktadırlar, sorunun çok büyük olduğunu düşünerek kendi sürüş alışkanlıklarını değiştirmenin sorun üzerinde çok büyük bir etkisi olmayacağını düşünmektedirler.

Hellison' un kişisel sosyal sorumluluk modeli ise çıkış olarak, öğrencilerin fiziksel aktivite yoluyla karakterlerini geliştirmelerine yardımcı olmak amacıyla 1970'lerde Don Hellison tarafından kavramsallaştırılmıştır (Hellison, 1995). Hellison, davranışları, tutumları, inançları ve değerleri değiştirmenin en iyi yönteminin program katılımcılarına kişisel ve sosyal sorumluluk kavramını öğretmek olduğunu belirlemiştir. Kişisel sosyal sorumluluk modeli kişisel ve sosyal sorumluluğu belirli değerlerle birleştirmekte ve bu değerler birbiri ardına gelen beş seviye ile temsil edilmektedir: ilk seviye bireyin kendini kontrol etme ve başkalarının haklarına ve duygularına saygı duymadır, ikinci seviye toplumsal etkileşime ve sosyal hayata katılmak ve iyi çaba göstermektir, üçüncü seviye kendini yönetme, dördüncü seviye, başkalarına yardım etmek ve liderlik göstermek ve beşinci seviye ise ilk dört seviyenin bireyin kendi özel çevresinin dışına sosyal hayata aktarılmasıdır. (Hayden, 2010).

Başka bakış açıları ise kişisel sosyal sorumluluk kavramını büyük toplumsal olayların çerçevesinde incelemektedir. Ekonomik ve finansal krizler, gelişmiş toplumların yaşadığı sosyo kültürel krizler, politika krizleri ve emtia kaynaklı krizler, küreselleşmiş bir dünyada bireylerin toplumdaki rollerine ilişkin küresel, örgütsel ve bireysel ölçekte analizlerin yapılması ihtiyacı doğurdu. Özellikle 20. ve 21. yüzyılda yaşanan insanlığı ilgilendiren küresel çaptaki gelişmeler, insanlar tarafından artan şeffaflık, etik ilkelere uygunluk, yasal ve adil bilgilendirme talepleri ile sonuçlanmıştır. Bu gelişmeler sonrasında bireyler çevrelerine karşı daha sorumlu bir

pozisyona yerleşmiş ve eylemlerinin büyük sonuçları olabileceği görüşü hakimiyet kazanmaya başlamıştır (Deng, 2012).

Tüketici davranışları üzerinde yapılan araştırmalar incelendiğinde literatürün özellikle son yıllarda; sosyal, etik, sorumlu, bilinçli ve sürdürülebilir olan gibi farklı bakış açılarını analiz edilen yeni etik tüketim eğilimlerinin sıklıkla ele alındığı görülmektedir (Vitell, 2015). Bununla birlikte, günümüz küresel dünyasında bireyler artık sadece tüketici olarak görülmemekte, tüketici davranışlarının ekonomik faaliyetin ve tüketimin sınırlarını aştığı görülmektedir. Vatandaşların sadece satın alma seçeneklerinden değil, aynı zamanda günlük faaliyetlerinin ve kararlarının da günlük hayatın ekonomik, sosyal ve çevresel alanlarını etkileyeceği konusunda sorumlu olduklarının bilincinde olmaları gerekmektedir. Literatürde yer alan bu sosyal bakış açıları temelinde bireylerin kendilerini artık sadece kullanıcı, tüketici olarak görmemeleri gerektiğini aslında özünde her bir bireyin toplumun ana yapıtaşı olduğunu ve işe giderken otomobil veya toplu taşıma kullanmalarından çöp atma alışkanlıklarına kadar sosyal hayatta küçük gibi görünen rutin işlerin bir araya geldiğinde topluma ve dünyaya birtakım etkileri olabileceği görüşünü savunmaktadır (Davis, Rives ve Maya, 2017, s. 147).

Kişisel sosyal sorumluluğu tüketim alışkanlıkları kapsamında inceleyen araştırmacılar, vatandaşların sosyal değişimler üzerinde temel bir güç unsuru olduğunu kabul etmektedirler. Bu görüşe göre tüketiciler tüketim kararının kendilerine ait olması ile üreticiler, şirketler ve otoriteler üzerinde kontrol edici yeri geldiğinde ise denetleyici bir güç olmakta ve bu gücü toplum yararına faaliyetlerde talep yolu ile kullanabilmektedirler. Vatandaşların ekonomik oyları olarak adlandırılan bu kavram olumlu eylemcilik olarak değerlendirilmekte ve kitlelerin, şirketlerin ve devletlerin yaptığı faaliyetlerde toplum ve çevre yararı gözetmelerine neden olmaktadır (Hollister ve diğerleri, 1994).

Satın alma kararlarında, şirketlerin davranışlarını kontrol edebilecek veya en azından etkileyebilecek bir ekonomik güç elde eden tüketici grupları kurumsal ve bireysel sosyal sorumluluk bağlamında yeni bir değişim umudu oluşturmaktadır. Tüketici kararlarının, toplumların evrimine rehberlik edecek yöndeki etkisini ve gücünü dikkate alan bu bakış açısına göre, ekonomik güç kurumsal sosyal sorumluluk ve temelinde bireysel sosyal sorumluluk ile çevreye ve insanlığa karşı

sorumlu, yeşil veya etik davranışları göz önünde bulundurmaktadır (Antil and Bennet, 1979; Antil,1984; Ha-Brookshire & Hodges, 2009).

Bu tanımlara göre, tüketiciler toplumun bir parçası olarak, kendilerini etkileyen ya da satın alma kararlarından etkilenen bir çevrenin parçası olarak ifade edilmektedirler. Özünde kişisel sosyal sorumluluk kavramı, tüketici davranışının sürdürülebilirlik, çevre dostu olma gibi farklı boyutlarını göz önünde bulundurarak, satın alma kararlarının doğrudan fayda sağlamasının yanı sıra, fayda maksimizasyonu veya ekonomik performans gibi faktörlerden dolayı kurumsal sosyal sorumluluk kavramına paralellik göstermektedir. Nitekim bu yakın ilişkiden dolayı kişisel sosyal sorumluluk kavramı analiz edilirken kurumsal bir görüşü göz önünde bulundurmanın gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Araştırmacılar buradan hareketle yeni bir tüketim kavramı olan sosyal tüketici kavramını ortaya çıkartmıştır. Bu kavrama göre sosyal tüketiciler geleneksel tüketim alışkanlıklarını değiştirmekte tüketirken toplum yararını düşünmekte, yeni bir pazar yaratmakta, bu pazarı karakterize etmekte ve bütün pazara polislik yaparak denetlemektedir. Sosyal tüketici davranışının en önemli yanı ise davranışın bütün bireylerin katılımı ile gerçekleşmesidir. Bu davranışın en güzel örneği organik pazarlar ve geri dönüştürülebilir tüketim malzemeleri olmaktadır (Deviney ve diğerleri, 2010). Buna ek olarak, araştırmacılar sosyal tüketimin tüketicilerin temel inançları tarafından yönlendirilen bir kavram olduğunu değil, kurumsal eylemlere tepki veren bir davranış biçimi olduğuna inanmaktadır ve bu şirketler de müşterilerin tepkilerine cevap vermektedirler ve böylece çift taraflı bir etkileşim ortaya çıkmaktadır. Ampirik araştırmaların da bu kavramı veriler ile desteklediği, kurumsal sosyal performansı yüksek olan şirketler ile sosyal sorumluluk sahibi bireylerin birbirleri ile uyumlu değerlere sahip olduğu ortaya çıkmıştır (Giacalone, Paul ve Jurkiewicz, 2005).

Kurumsal sosyal sorumluluktan ve sosyal sorumlu tüketim modellerinden kişisel sosyal sorumluluk kavramına geçiş ise bu noktada başlamıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda kişisel sosyal sorumluluk için genel bir tanım elde edilebilmiştir. Buna göre kişisel sosyal sorumluluk şu şekilde tanımlanmaktadır; kişisel sosyal sorumluluk bir insanın günlük yaşamında sadece tüketici olarak değil, toplumun bir üyesi olarak aldığı her kararın ve gerçekleştirdiği her aksiyonun çevresel ve genel ekonomi üzerindeki olumlu etkilerini maksimize ederken olumsuz

etkilerini de minimize edecek şekilde hareket etmesidir. Bu kişisel davranış yelpazesi, bireyi bir tüketici rolünden çok, doğrudan ve dolaylı olarak bireyin ekonomik pazardaki, toplumdaki, çevredeki ve dünyadaki bireysel rolünden kaynaklanan ekonomik, yasal, etik, isteğe bağlı ve çevresel eylemleri doğrudan ve dolaylı olarak içermektedir (Davis, Rives ve Maya, 2017).

1.3.3. Kişisel Sosyal Sorumluluk Alanları

Kurumsal sosyal sorumluluk kavramında olduğu gibi kişisel sosyal sorumlulukta birtakım kaynaklardan beslenmekte ve bu kaynakların birleşimi ile bütün bir kavram setini meydana getirmektedir. Kişisel sosyal sorumluluk ise beş farklı boyuttan beslenmektedir bunlar; ekonomik, yasal, etik, hayırsever ve çevresel boyut olarak sıralanmaktadır ve bu boyutlar tek başına incelendiğinde her biri ayrı bir sorumluluk faktörü olarak değerlendirilmektedir (Francois-Lecomp ve Roberts, 2006, s.62).

1.3.3.1. Ekonomik Kişisel Sorumluluklar

Ekonomik boyut veya ekonomik sorumluluklar, bireylerin yalnızca ihtiyaç duydukları şeyleri satın almalarına ve tüketmelerine atıfta bulunmaktadır. Bu sorumluluk boyutu bireylerin sadece ihtiyaç duydukları veya daha sonra kullanacakları şeyleri satın alıp almaması veya tüketip tüketmemesi anlamına gelmemektedir. Ek olarak kazandıkları kadar veya kazançları ile orantılı bir şekilde harcama yapmalarını da kapsamaktadır. Kişisel sosyal sorumluluğun ekonomik boyutu bu nedenle doğrudan tüketim alışkanlığının, tüketimin azaltılması, kontrol altına alınması, sınırlanması ve yönetilmesi ile alakalı olmaktadır (Francois-Lecomp ve Roberts, 2006; D'Astous ve Legendre, 2009, s. 260; Yan ve She, 2011, s.230).

Ünlü kişiler arasında da son zamanlarda sadece ihtiyaç olan şeyleri satın alma, lüks tüketimden kaçınma, eski ve işe yarar eşyaları atmadan kullanma trendi gözlemlenmektedir. Oyuncu Bergüzar Korel, yakın zamanda dünyaya gelen ikinci çocuğu için ilk çocuğunda kullandığı bazı eşyaları kullanacağını belirten bir paylaşımda bulunmuştur. (www.instagram.com/ berguzarkorel)

1.3.3.2. Yasal Kişisel Sorumluluklar-

Kişisel sosyal sorumluluğun ikinci boyutu ise yasal boyut veya yasal sorumluluklardır. Bu boyut, otoriteler tarafından uygulanan ve kontrol edilen, insanların uyması beklenen temel kurallardan oluşmaktadır. Araştırmalara göre 'topluma karşı sorumlu bir kişi olmak, yani sorumlu bir vatandaş olmak, temel ve ortak sosyal kurallara uymak demektir anlamına gelmektedir. Daha spesifik olarak, yasal sorumlulukların iki temel fikre odaklanması gerektiğini ifade edilmiştir: yasaya uymak ve vergi ödemek bu da devletin koyduğu kurallara aykırı bir aksiyonda bulunmamak anlamına gelmektedir (Roberts, 1996).

Yasal kişisel sorumluklara bir örnek olarak 2014 yılında gerçekleşen Yerel Seçimler için başlatılan Oy Ver Kampanyasına katılan ünlülerden söz edilebilir. Reklam filminde Aslı Tandoğan, Sarp Akkaya, Rıza Kocaoğlu, Canan Ergüder, Mehmet Günsür, Selma Ergeç, Güven Kıraç, Meltem Cumbul, Ceyda Düvenci, Pelin Karahan, Seda Bakan, Okan Çabalar, Özge Özpirinççi, Buğra Gülsoy ve Selen Öztürk gibi isimler yer almıştır. Başlatılan bu kampanyaya ünlüler kendi sosyal medya hesaplarından da destek vermişlerdir. (https://www.milliyet.com.tr/cadde/oy-ver-kampanyasi-1842060)

Bir başka örnekte, dünyada yaşanan Korona virüs pandemisi sonucunda tüm dünya ile birlikte Türkiye'de de sosyal yaşama getirilen bazı kısıtlamalara ünlülerin sosyal medya hesaplarından destek vermelerinden bahsedilebilir.

1.3.3.3. Ahlaki/Etik Kişisel Sorumluluklar

Etik boyut veya etik sorumluluklar, bir norm olarak etiğin bir kişiye ve ailesinin yaşamına dahil edilme şeklini temsil etmektedir. Araştırmalara göre, kişisel sosyal sorumluluk, bir bireyin diğerlerinden bekledikleri ile gerçekte yaptıkları arasında bir tutarlılığın varlığını gerektirmektedir. Topluma karşı sorumlu olmak için bir kişi ahlaki ve etik açıdan uyumlu ve tutarlı olmalıdır (Straughan ve Roberts, 1999, s.560). Diğer bir görüşe göre eğitimin en önemli etik sorumluluk olduğu savunulmaktadır. Bu görüşe göre eğitim, insanların toplumumuzu geliştirmek için yapabilecekleri en önemli konulardan biri konumundadır. Sorumlu olmak aynı zamanda bireylerin kendilerinden sonra gelen vatandaşlara nasıl yaşayacaklarını ve

nasıl yapacaklarını eğiterek, öğreterek dürüstlük ve saygı çerçevesinde birlikte yaşamayı ifade etmektedir (Ocampo, Perdomo-Ortiz, ve Castano, 2014, s.383).

Carroll (1979), şirketler için belirlediği sosyal sorumlulukları, resmi olarak otoriteler tarafından beklenmeyen fakat toplumun üyelerinin iş toplumsal olarak oluşturduğu beklentiler olarak tanımlamıştır. Kişisel sosyal sorumluluk kavramında ise bu etik sorumluluklar katı yasal çerçevenin ötesine geçen sosyolojik olarak adil ve ahlaki olarak belirlenen eylemlerle ilgili olan ek davranış ve faaliyetleri de içermektedir (Accar, Aupperle, ve Lowy, 2001, s. 30).

Ahlaki/etik sosyal sorumluluk davranışına ünlüler üzerinden şöyle bir örnek verilebilir. Geçtiğimiz aylarda Aslı Bekiroğlu'nun da kurban olduğu siber zorbalık davranışlarının ardından kendisinin de katıldığı İyi Kalpli Ol kampanyası ile iyilik, empati, saygı ve nazaket davranışlarına dikkat çekilmiş ve bir çok ünlünün de destek verdiği kampanya etik ve ahlaki davranışlara odaklanmıştır. (www.instagram.com/aslibekiro)

1.3.3.4. Hayırsever Kişisel Sorumluluklar

Filantropik sorumluluklar diğer bir ifade ile hayırseverlik boyutu, bireyin başkalarına yardım etmek için gerçekleştirdiği ve bu amaçla zaman, çaba veya para harcadığı faaliyetleri içermektedir. Bu çerçeveden değerlendirildiğinde kâr amacı gütmeyen organizasyonlar, toplum yararına yapılan bütün gönüllü aktiviteler, sivil toplum örgütlerinin faaliyetleri bir hayırseverlik boyutu örneği olmaktadır. Bir diğer ifade ile bu boyut, topluma karşı sorumluluk sahibi olmak anlamına gelerek, bir insanın toplumun ihtiyaçlarının farkında olmak için çaba harcaması, araştırma yapması gerektiği anlamına gelmektedir. Bu bakış açısı toplumun tüm sorunlarının çözülmesi anlamına gelmemekte, eldeki imkanlarla ve bireyin kapasite ve gösterebileceği çaba ile yapabileceklerini ifade etmektedir.

Çevresel bakış açısı ile insanın üzere yaşadığı dünyaya olan sorumluluklarını ifade etmekte ve geri dönüşüm, sürdürülebilirlik, kaynakların uygun bir şekilde kullanılmasını ve korunmasını ifade etmektedir. Bir çok ünlünün destek verdiği doğanın sürdürülebilirliğine ve çevresel faktörlere dikkat çeken Doğa İçin Çal

kampanyası hayırsever kişisel sorumluluklara örnek verilebilir. Cem Yılmaz, Tuvana Türkay, Sevcan Orhan gibi ünlü isimlerin katıldığı kampanya hala devam etmektedir.

Bir diğer örnekte topluma yardımlaşma bilincini kazandırmak amacıyla kurulmuş olan, ihtiyacı olan ile yardımseveri buluşturan Haluk Levent'in kurucusu olduğu Ahbap Derneği verilebilir. (www.instagram.com/halukleventacil)

Sonuç olarak kişisel sosyal sorumluluk, bütün sosyal sorumluluk kavramlarını birey düzeyine indirgemekte ve sosyal sorumluluğu çekirdeğinde birey olacak şekilde ele almaktadır. Kurumsal sosyal sorumluluktan yola çıkarak oluşturulmuş bu yeni kavram toplumsal değişim, etkileşim ve hareketlerin bireysel bazda hareketler ile başladığını savunmakta ve kitlesel hale gelen bireysel hareketlerin şirketler, toplumsal davranış ve alışkanlıklar üzerinde güç sahibi olabileceğini ifade etmektedir. Kapsam olarak da geniş bir çerçeveden oluşan bu yaklaşım eğitim, toplumsal dayanışma ve yardımlaşma, çevresel farkındalıklar, sürdürülebilirlik gibi birçok olgudan beslenmektedir. Özetle, kişisel sosyal sorumluluk çıkış noktası olarak bireyi kabul etmekte ve bireyde oluşacak farkındalığın ve sorumluluk bilincinin topluma olan etkilerini ele alan bir kavram olmaktadır.

2. BÖLÜM: SİBER ZORBALIK ROLLERİNİN KİŞİSEL SOSYAL SORUMLULUK BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Çalışmanın bu bölümünde atfetme kavramı ve kişisel sosyal sorumluluk kavramı çerçevesinde siber zorbalık rolleri ve siber zorbalık rollerine yapılan atıflar incelenecektir.

2.1. Atfetme Kavramı ve Atıf Teorileri

Atıf teorisi veya atıf kuramı temellerini bir olaya veya olguya nedensellik yükleme eyleminden almaktadır. Bireyin bir olgu, durum veya davranışa nedensellik yüklemesi yani atfetmesi gözlemledikleri veya karşı karşıya kaldıkları bir davranışın

nedenlerini ve nasıllarını anlamlandırma sürecini ifade etmektedir (Can, Aşan ve Aydın, 2006). İnsan doğası incelendiğinde tarihsel gelişim boyunca insan karşılaştığı olayları anlamlandırma güdüsü ile karşı karşıya kalmıştır bu perspektiften incelendiğinde bir şeye anlam yükleme yani atfetme bireyin karşı karşıya kaldığı davranışları anlamlandırması ve nedenlerini keşfetmesini ifade ettiği kadar kendi davranışlarını keşfetmesini de sağlamıştır (Weiner, 1984). Böylece düşünen ve uygulan bir canlı olarak düşünüldüğünde insan karşılaştığı olayları, olguları nedenleri ve sonuçları bakımından anlayabilmek ve anlamlandırabilmek amacıyla çıkarımlar yapmakta ve bilişsel bir süreç başlatmaktadır (Robertson ve Rossiter, 1974).

Atfetme teorilerine göre ise bireyler sosyal çevrelerinde meydana gelen davranışların iyi veya kötü yönde gerçekleşen sonuçlarına nasıl ulaşıldığını anlamlandırmak amacıyla davranışın sebebinden başlayarak sonucuna kadar gerçekleştirdiği sistematik bir değerlendirme gerçekleştirmektedir (Heider, 1958, s.7). Böylece bireylerin davranışların nedenleri ile ilgili olarak yaptığı çıkarımlar, ileride sergileyecekleri davranışları doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. Buradan hareketle atfetme konseptinin temelini neden ve sonuçlar arasındaki ilişki ve bireylerin algıladıkları sebeplerin davranışlarını nasıl etkilediğini oluşturduğu söylenebilmektedir. (Gronhaug ve Falkenberg, 1994: 23). Kısaca, atfetme neden-sonuç ilişkisinin çıkardığı analitik bir süreçtir.

Atfetme teorisi psikoloji literatüründe bilişsel ve sosyal psikoloji dallarının ana tartışma konularından biri olmaktadır (Gadeon ve Rubin, 1999). Atfetme süreci bireyin kendi davranışı ve diğer bireylerin davranışlarını inceleyip, nedenleri hakkında yargılama yaptıktan sonra bireyin gelecekte gösterebileceği davranışları şekillendirdiği bir süreci ifade etmektedir (Seçer, 2012)

Diğer bir tanıma göre atfetme süreci, bireyin karşılaştığı veya sergilediği davranışlara bir neden bulduğu, sürecin sonraki aşamasında davranışlarını bu nedensellik üzerine kurduğunu ve sonrasında da bütün bu süreci içselleştirdiği bir kalıbı ifade etmektedir (Duman, 2004).

2.1.1. Heider' in Atıf Teorisi

Daha önce de belirtildiği üzere atfetme kavramı ve atfetme teorileri ilk kez Avusturyalı psikolojik Fritz Heider tarafından araştırma konusu yapılmıştır. Heider' in 1958 yılında yayınladığı İnsanlar arası İlişkilerin Psikolojisi isimli kitabında atıf kavramına doğrudan değinilmiş ve her bireyin bir davranışı açıklama ve anlamlandırmada bilişsel bir süreç işlettiğine değinmiştir (Heider, 1958, s.6). Eylemin naif (saf) psikolojisi adını verdiği bu bilişsel süreç çerçevesinde birey kendi davranışlarına ve çevrelerinde gerçekleşen davranışlara bir nedensellik yüklemekte ve bu nedensellikleri sistematik bir şekilde değerlendirmektedirler (McElroy, 1985, s.130).

Heider (1958) bu açıdan bakıldığında bir davranışı nedenselleştirmeye çalışan her bir bireyi naif (saf) bir bilim adamı olarak görmektedir. Zaman içerisinde yapılan ilave araştırmalar ile Heider' in çalışmaları genişletilmiş ve naif bilim adamı teorisi bazı ilkeler ile desteklenmiştir.

Bu ilkelerden ilki insanların günlük hayatta sergiledikleri davranışların rastgele ortaya çıkan davranışlardan ziyade insan doğası gereği güdülenmiş, bilişsel bir süreç sonucunda içgüdüsel olarak ortaya çıktığını savunmaktadır. Buradan hareketle, bireylerin diğer bireylerin davranışlarında bir neden aramaya, onları güdüleyen, sergiledikleri davranışı ortaya çıkaran içgüdüyü ortaya çıkartmaya çalışmaktadırlar. İnsanın yaşamı boyunca karşılaştığı olaylara ve nesnelere bir neden sonuç ilişkisi yüklemesi sonucunda insanın bilişsel sistemi oluşmuştur ve bu bilişsel sistem olmadan günlük hayatın sorunsuz bir şekilde yürütülmesi güçleşmektedir. İnsan, algılayan, düşünen bir varlık olarak düşünüldüğünde karşılaştığı durumlarda ve sergilediği davranışlarda neden sonuç ilişkisine başvurmadığında çevresini anlamlandırması zorlaşacaktır (Hogg ve Vaughan, 2007, s.7).

Diğer bir ilke ise, insanın tutarlı bir şekilde çevresini ve davranışlarını kontrol etme güdüsü olmuştur. İnsan doğası gereği karşılaştığı olaylara anlam yüklemekte ve atıf teorisinin de konusu olduğu üzere nedenselleştirmektedir. Tutarlı bir şekilde nedenselleştirmenin yapılamadığı durumlarda bireyin bilişsel süreçlerinde rastgeleliğin etkin olacağı düşünülmektedir. Böyle bir durumda birey gelecekte sergileyeceği davranışları nedensel bir temele oturtamamakta ve spesifik durumlar karşısında tutarlı olmayan davranışlar sergileyebilmektedir. Böylece insan için

günlük hayat rastlantısal, tutarsız ve tehlikeli bir hal alabilecektir (Taylor ve diğerleri, 2007, s.300).

Heider' in atıf teorisinin son ilkesi ise, bireyin davranışın kaynağını dayandırdığı olguyu veya nedenleri ele almaktadır. Bu ilkeye göre bir davranış temelinde iki farklı faktöre göre oluşmaktadır veya bir davranış üzerinde iki farklı faktör etkilidir. Bu faktörler içsel ve dışsal olarak ikiye ayrılmaktadır. İçsel faktörler bireyin kendi kişilik özellikleri, öz saygısı, öz benliği, kişilik özellikleri, beceri ve yetenekleri, olaylar karşısında takındığı tutumlar gibi kişiye özgü olan özelliklerdir. Dış faktörler ise çevresel faktörleri ifade etmekte ve hava gibi fiziksel faktörlerden diğer insanların tutum ve davranışlarına, ekonomik ve politik olay ve durumlardan sosyolojik faktörlere kadar birey kaynaklı olmayan birçok olguyu ifade etmektedir. Bu ilkeye göre bireyler davranışları veya davranışları sonucunda elde ettikleri sonuçları nedenselleştirip anlamlandırırken içsel veya dışsal faktörlerin etkili olduğunu belirtmekte bu süreç içerisinde içsel veya dışsal faktörlere atıfta bulunmaktadırlar (Kağıtçıbaşı, 2012, s.12).

Sonuç olarak Heider literatüre atıf kavramı ve atıf teorisini kazandıran kişi olmuş ve kendinden sonra gelen araştırmacılar için rehber görevini üstlenmiştir. Araştırmalarında temel olarak ifade etmeye çalıştığı olgu; her bir bireyin günlük hayatında karşılaştığı veya gözlemledikleri olaylara güdüsel olarak bir neden aradığı ve nedenselleştirme süreci tamamlanınca da bu sürecin gelecekteki davranışları için bir dayanak halini aldığı olmuştur.

2.1.2. Kelley' in Birlikte Değişim (Kovaryans) Teorisi

Heider'den sonra atıf teorisine katkıda bulunan bir diğer araştırmacı Kelley olmuştur. Kelley (1971) araştırmalarında bireylerin karşılaştıkları olayların nedenlerini diğer bireylere, çevresel etken ve durumlara veya bireylerin etkileşim halinde oldukları nesnelere yüklemelerini sağlayan ön koşulların varlığından bahsetmiştir. Nedensel yüklemelerin bir parçası bu olan bu ön koşullar "birlikte değişme" olarak açıklanmıştır. İstatistiksel bir terim olan kovaryans diğer bir deyişle birlikte değişme, varyans tekniğinin işleyişi olarak kavramsallaştırılmıştır. Kelley (1971) Heider' in araştırmalarında belirttiği gibi insanları bu nedenselleştirme

serüveni içerisinde arayışta olan "bilim adamı" olarak tanımlamıştır (Reisenzein ve Rudolph, 2008, s.127; Alicke ve diğerleri, 2015). Başka bir ifade ile Kelley'e (1971) göre insanlar bir davranışa belirli bir etkinin neden olup olmadığını araştıran bilim adamlarıdır. Bu teoriye göre bir davranış onu tetikleyen belirli bir etki var olduğunda gerçekleşirken bu etki olmadığında gerçekleşmemelidir. Aynı şekilde nedensellik kavramı ile incelendiğinde davranışın nedeni olan etkinin varlığı tetikleyici bir faktör olmaktadır. Kelley' in teorisinin süreci araştırmacılar tarafından şu şekilde sıralanmıştır; bireyler öncelikle karşılaştıkları davranışı veya davranışları gözlemlemekte sonrasında bu davranışın hangi faktörler ile şekillendiğini saptamaya çalışırlar. Üçüncü olarak da davranış onu oluşturduğu ve şekillendirdiği düşünülen içsel veya dışsal bir faktöre yüklenmektedir (Tutkun ve Koç, 2008, s.260). Bu teoriye göre bu sistematik bilişsel süreç yürütülürken üç davranış faktörü göz önünde bulundurulmalıdır bu faktörler, tutarlılık, ayırt edicilik ve fikir birliği faktörleridir (Weiner, 2008).

Tutarlılık faktörü, gözlemlenen ve bilişsel işleyiş sürecine tutulan bir davranışının zaman içerisinde farklı koşullar altında değişiklik gösterip göstermediğini ele almaktadır. Birey bilgiyi işlerken veya değerlendirme yaparken "davranış zaman içerisinde farklı koşullar altında değişmekte midir? Tutarlılık var mıdır?" veya "davranışı gösteren kişi farklı zaman ve koşullarda davranış etkeni gerçekleştiğinde yine aynı tepkiyi mi vermektedir?" sorularını sormakta ve bu soruların cevapları ile hem kendi davranışlarının hem de diğer bireylerin davranışlarının tutarlılıklarını değerlendirmektedir (Taylor ve diğerleri, 2007, s.301).

Birey tutarlı olarak değerlendirdiği davranışları gelecekte gösterme eğiliminde olmakta ve gösterdiği zaman da bu davranışların içsel faktörler tarafından kontrol edildiğini ve tetiklendiğini belirtmektedir. Diğer taraftan tutarsız olarak değerlendirdiği davranışları gelecekte göstermeme eğiliminde olan birey bu davranışları gösterdiğinde ise dışsal faktörlere bağlamaktadır (Calder ve Burnkrant, 1977, s. 39).

Ayırt edicilik faktörü, bireyin gözlemlediği bir davranışın spesifik bir durum sonucunda mı oluştuğunu veya benzer bütün durumlarda mı ortaya çıktığını ele almaktadır. Bireyler atfetme süreci sırasında şu soruyu sormaktadır "birey bu durumu her durumda mı sergilemektedir yoksa spesifik bir durum karşısında mı bu davranışı

sergilemiştir?". Birey bilişsel süreç sonucunda değerlendirdiği davranışın spesifik bir durum sonucunda sergilendiği kanaatine varırsa davranışın ayırt edici olduğunu düşünmektedir (Taylor ve diğerleri, 2007, s.302). Ayırt edicilik kavramı içsel atıf ile ilişkili olarak görülmektedir (Wang, 2008, s.178).

Üçüncü faktör olan fikir birliği faktörü ise davranış sürecinde farklı bireylerin aynı uyarıcıya veya tetikleyiciye verdiği tepkinin aynı olmasını ifade etmektedir. Bu faktöre göre atfetme sürecinde birey şu soruları sormaktadır; "Bu duruma bütün insanlar mı yoksa belirli özellikte insanlar mı tepki veriyor?", "bu davranış her gün rastlanan olağan davranış mı, yoksa ender görülen davranışlardan biri mi?" (Folkes ve Kotsos, 1986, s.76). Fikir birliği faktörü düşükse içsel atıf yapma eğilimi artmaktadır.

Kelley' in (1971) atıf teorisi davranış sırasında düşük fikirbirliği ve ayırt edicilik ile birlikte yüksek tutarlılık görülmesi durumunda bireyler içsel faktörlere atıfta bulunduğunu savunmuştur. Düşük tutarlılık ve benzerlik ile birlikte yüksek belirginlik durumlarında ise bireyin dışsal faktörlere atıfta bulunacağını savunmuştur. Eğer bütün faktörler de ortamda yüksek olarak bulunuyorsa bireyler dışsal faktörlere, kendileri dışında bir obje, durum veya bireye atıfta bulunacaktır (Kağıtçıbaşı, 2012 s.3).

Kelley' in (1972) atıf teorisi üzerine gerçekleştirdiği diğer bir araştırmasında atfetme ilkelerine eklemeler yapılmıştır. Paylaştırma ilkesi olarak adlandırılan bu yeni ilke, eğer bir davranışının mümkün ve mantıklı birden fazla nedeni düşünülebiliyorsa bu davranışın sadece bir nedene yüklenmesi daha az gösterilen bir eğilim olmaktadır (Taylor ve diğerleri, 2007, s.302).

2.1.3. Jones ve Davis'in Uyuşan Çıkarsamalar Teorisi

Jones ve Davis tarafından Heider' in atıf teorisi temel alınarak oluşturulan uyuşan çıkarsamalar teorisi, bireylerin sergilediği davranışların davranışın gerçekleştiği andaki koşullardan dolayıyla mı yoksa davranışı sergileyen bireyin kişilik özelliklerinden mi kaynaklandığını ele alan ve inceleyen bir atıf kavramıdır. Bu teori, bir bireyin sergilediği davranışın nedensellik yüklemesinin o bireyin kişiliği ile ilişki olup olmadığını incelemektedir. Buradan hareketle bir davranış, davranışı gösteren bireyin kişilik özelliklerini yansıttığında uygun çıkarsamalara neden

olmaktadır. Bu teoriye göre bir davranışın nedeninin kişisel ya da durumsal olgulara yüklenmeden önce gerçekleşen davranışın belirli kriterler altında incelenmesi gerekmektedir (Wang, 2008, s.178).

Özgür irade ya da durumsal baskı etkisi, bu kriter davranış eğilimlerinin çıkarsamalarının yapılmasında davranışı sergileyen bireyin davranışı kendi iradesi doğrultusunda mı yoksa çevrede etkin durumda bulunan durumsal baskı faktörleri doğrultusunda mı sergilediğini ele almaktadır. Özgür irade etkisi ile sergilenmiş bir davranış içsel faktörlere yüklenirken durumsal baskı altında sergilenmiş davranışlar dışsal faktörlere yüklenmektedir (Taylor ve diğerleri, 2007, s. 303).

Davranışın sonucunun arzu edilip edilmemesi: her davranış doğası gereği bir sonuç doğuracak ve bu sonuçlar davranışı sergileyen kişi tarafından olumsuz veya olumlu olarak algılanacaktır. Davranışın sonucu eğer sergileyen kişi tarafından arzu edilen, pozitif bir sonuç ise içsel faktörlere atfedilmekte. Diğer taraftan davranışın sonucu davranışı sergileyen birey tarafından negatif olarak algılanıyorsa dışsal faktörlere atfedilme eğiliminde olacaktır (Gökdağ, 2011, s.9).

Davranışların yaygın veya yaygın olmayan şekilde sonuçlanması: bu ilkeye göre eğer bir davranış kendine özgü bir şekilde, diğer davranışlardan farklı olarak sonuçlanıyorsa yaygın olmayan davranış olarak isimlendirilmekte ve davranışı sergileyen bireyin kişisel özellikler ile daha ilişkili olabilmektedir. Diğer bir taraftan bir birey eğer farklı davranışlarda aynı sonuca yanı yaygın olan sonuca ulaşıyorsa bu davranış süreci bireyin kişisel özellikleri hakkında çok bilgi veremeyecek çünkü kişisel özellikler ile çok ilişkili olmayacak dışsal faktörler ile daha ilişkide olacaktır (Hogg ve Vaughan, 2007, s.8).

Sonuç olarak Davis ve Jonas atfetme kavramını davranış ve o davranışın nedenselleştirilmesinden elde edilen çıkarsamalar çerçevesinde incelemişlerdir. Araştırmacılara göre her bir davranış nedeni ve sonuçları bakımından incelendiğinde bireyin kişiliği ile ilgili bilgi vermekte, elde edilen bu bilgi eğer davranış içsel faktörler ile ilişkili ise daha tutarlı ve daha doğru eğer dışsal faktörler ile ilişkili ise daha tutarsız ve daha az olacaktır.

2.1.4. Weiner' in Başarıya Bağlı Atfetme Teorisi

Heider' in çalışmalarını temel alan diğer bir atıf teorisi Weiner tarafından ortaya koyulmuştur. Weiner (1980) araştırmasında bireyin hayatında karşılaştığı başarı ve başarısızlık durumlarına bir nedensellik yüklemekte ve bu nedensellik birey tarafından birtakım faktörler ile ilişkilendirilmektedir. Weiner' in başarıya bağlı atfetme teorisi bireyin başarı ve başarısızlığı nasıl algıladığı ile doğrudan ilişkili olmakta ve bu çerçevede çıkarımlarda bulunmaktadır.

Weiner (1980) araştırmasında bireylerin davranışların ortaya çıkış nedenlerini; odak noktası, kalıcılık ve kontrol edilebilirlik olarak isimlendirdiği üç değişken çerçevesinde açıklamıştır.

Odak noktası değişkeni, bir atfetmenin içsel nedenlerden dolayı mı yoksa dışsal nedenlerden dolayı mı yapıldığını incelemektedir. Eğer davranış içsel nedenlere atfediliyorsa bireyin kişisel ve içsel özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Eğer davranış dışsal nedenlere yükleniyorsa, davranışın nedeni bireyin kontrol edemeyeceği çevresel faktörlerden kaynaklanmaktadır (Duman, 2004). İçsel atıf; bir kişinin kişilik özellikleri, tutumları, yetenekleri, çabaları, ruh hali gibi tamamen kişinin kendisi ile ilgili nitelikler olarak ifade edilmektedir. Dışsal atıf ise; başka insanların davranışı, şans, o kişinin içinde bulunduğu koşullar gibi unsurlardır (Kağıtçıbaşı, 2012, s.7). Eğer, bir faaliyete ilk girişimde uğranılan başarısızlığın kişinin yeteneksizliğinden ileri geldiğine inanılırsa bu faaliyet bir daha denenmek istenmeyebilir. Fakat bu başarısızlığın nedeni kötü şansa yüklenmişşe gelecek bir zamanda şansın iyi gideceğine inanılabilir ve böylece başarısız olunan şey tekrar denenebilir (Arık, 1996, s.21).

Kalıcılık değişkeni: bu değişkene göre bir davranışın öncesi veya sonrasında etkili olan içsel veya dışsal neden veya nedenlerin uzun süreli etkinliğinin olup olmaması davranışın tekrarını etkilemektedir. Örnek olarak, bir davranış kalıcı bir neden ile ilişkilendirilirse tekrarlama olasılığı artmakta, tam tersi durumda kalıcı olmayan bir nedene bağlanırsa davranışın tekrarlama olasılığı düşmektedir. Kalıcılığın olduğu durumlarda gelece yönelik davranış tahmini yapmak kolaylaşırken kalıcılığın olmadığı durumlarda geleceğe yönelik tahmin yapmak zorlaşmaktadır (Weiner, 1985).

Kontrol edilebilirlik değişkeni: bu değişkene göre bireyin başarılı veya başarısız olarak algıladığı bir davranış üzerinde sağlayabildiği veya sağlayamadığı kontrol bu davranışın gelecekte görülme olasılığı ile doğrudan ilişkili olacaktır. Kontrollü davranışların görülme olasılığı bireyin elinde olacakken kontrolün sağlanamadığı davranışlar dışsal faktörler ile ilgili olup bireyin kontrolü dışında gerçekleşecektir (Weiner, 1983).

Weiner'in (1980) atıf teorisinin diğer bir özelliği ise atfetme sürecinde duyguların da sürecin bir parçası olarak ele alınmasıdır. Teoride nedensel çıkarsamaların duygusal tepkilere ve gelecekteki performansa ilişkin beklentilere yol açtığı, bu beklentilerin ise gelecekteki davranışlara zemin hazırladığı ileri sürülmektedir. Bireyler davranış sürecinde öncelikle davranışı gösteren diğer bireylerin hedef davranış sonucunda başarılı olup olmadığını değerlendirmekte ve bu duruma göre olumlu ya da olumsuz duygular hissetmektedirler. Sonraki aşamada ise sergilenen bir neden atfedilmekte, bu atıf gelecekteki davranışı etkileyecek olan daha özgün duygular (örneğin, işin üstesinden gelme yeteneğine sahip olmanın verdiği gurur), beklentiler ve davranışları beraberinde getirmektedir (Hogg ve Vaughan, 2007, s.9). Her atıf eyleminin birey açısından duygusal ve psikolojik sonuçlarla bağlantısı bulunmaktadır. Odak noktası boyutu öz saygıyla ilişkilidir. Başarı için içsel faktörlere yapılan yüklemeler sonucunda kişi kendini özel ve değerli hissederken, başarının nedeni dışsal faktörlere yüklendiğinde kişi özgüven kaybı yaşamaktadır. Olayın nedeni kalıcı olarak düşünüldüğünde kişi kendisini çaresiz hissetmektedir. Eğer bir kişi başarısız olursa ve bu durumun nedeninin aslında kontrol edilebilir olduğuna (örneğin çaba göstermediği için başarısız olmuşsa) kızgınlık hissetmektedir (Weiner, 1983). Başarısızlığın nedeni kontrol edilebilir ve kalıcı olarak algılanıyorsa, kişi suçluluk ya da utanç hissetmektedir (Weiner, 2000).

Sonuç olarak bütün bu atfetme teorileri incelendiğinde faktörler değişkenler ve boyutlar bakımından birbirlerinden ayrışsa da özünde aynı olguyu, insanın çevresinde olan veya bir birey olarak kendi sergiledikleri davranışın nedenini anlamlandırma serüvenini içermektedir. Bu teorilere göre her davranış onu meydana getiren içsel veya dışsal bir faktörden oluşmakta, tetiklenmektedir. Birey bu faktörü bilişsel bir boyutta anlamlandırıp nedenselleştirdikten sonra gelecekteki davranışları ve davranışların sergilenme sıklığı ile ilişkilendirmektedir.

Özetle, Atfetme teorilerine göre öz güveni yüksek olan bireyler başarılarını içsel faktörlere, başarısızlıklarını dışsal faktörlere atfederken, öz güveni düşük olan bireyler başarılarını dışsal faktörlere, başarısızlıklarını ise içsel faktörlere atfetmektedirler (Mansourian ve Ford, 2007). Ek olarak, yüksek hedef odaklı bireyler elde ettikleri başarıların kişisel çaba sonucunda ortaya çıkacağına inandığı için sıkı çalışma eğiliminde olurken, hedef odağı düşük olan bireyler başarılarının dışsal faktörlere bağlı olduğuna inanmakta ve bu nedenle daha az çalışma eğilimi göstermektedirler (Mansourian ve Ford, 2007).

Atıf teorisi literatürü incelendiğinde özellikle yakın zamanda Amerika'da yapılan araştırmalarda, öğrencilerin bireysel hedeflerine ulaşma yolunda elde ettikleri başarı veya başarısızlıkların atfedilmesinin motivasyonlarını ve şevklerini etkilediği gözlemlenmiştir (Chen ve diğerleri, 2009). Ek olarak, Amerikan öğrencilerin elde ettikleri başarıları içsel faktörlere, başarısızlıkları ise dışsal faktörlere bağladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Diğer bir taraftan Çinli öğrenciler üzerinde yapılan araştırmalarda başarısızlıkların içsel faktörlere, başarıların ise dışsal faktörlere bağlandığı bulgusuna saptanmıştır (Bond, Leung ve Wan, 1982). Bu araştırmalar dikkate alınarak bireylerin atfetme özelliklerin kültürel farklılıklardan etkilenebileceği ve kültürel farklılıklara göre şekillenebileceği çıkarımı yapıla bilinecektir.

2.1.5. Atfetme Hataları

Atfetme eylemi ussal bilişsel bir süreçtir. Bu süreç çerçevesinde bir birey sosyal çevresinde gerçekleşen olay ve durumların nedenlerini anlamlandırmaya sistematik ve mantıksal bir zemine oturtmaya çalışır (Can, Aşan ve Aydın, 2006). Birey anlamlandırdığı ve nedensellik ilişkisi kurduğu çevresel olaylar çerçevesinde kendi davranışlarını şekillendirir ve kendi davranışlarına nedenler yükler, fakat birey kendi davranışını ele aldığında ve değerlendirdiğinde objektif olmakta güçlük çekmektedir. Bu durumun nedeni bireyin kendi davranışını veya davranışının sonuçlarını değerlendirirken gözlemlediği davranışların yargılarına aşırı bağlı kalmasıdır. Buradan hareketle şu çıkarım yapılmaktadır, atfetme eyleminde en sık karşılaşılan hatalardan biri bireyin durumsal faktörleri ve belirleyicileri yeterli ve doğru şekilde değerlendiremeyerek kendi içsel özelliklerine fazla ağırlık vermesidir

(Can, Aşan ve Aydın, 2006). Bu durum gözlemci tarafından ele alındığında ise şu şekilde ifade edilmektedir; gözlemci başarı ya da başarısızlık konusu olan davranışı sergileyen kişinin durumsal belirleyicileri ve içsel faktörleri hakkında bilgi sahibi olmadığı için öncelikle bireyin kişisel özelliklerine atıf yapılması eğiliminde olacaktır.

Atfetme eyleminin değişkenleri olan belirginlik, tutarlılık ve fikir birliği temel ölçütler olarak kabul edilmektedir. Atfetme sürecinin belirginlik ölçütünde bir davranışın tetikleyicisinin ya da nedenin diğer nedenlerden farklı ve ayırıcı bir özelliğinin olması davranışın tekrarlanma olasılığı bakımından önemlidir. Tutarlılık ölçütünde ise, neden ile davranış arasındaki ilişkinin uzun süre devam etmesi gerekmektedir. Konsensüs ölçütünde ise diğer kişilerde de aynı neden sonuç ilişkisinin görülmesi gerekmektedir (Arkonaç, 1998). Neden sonuç ilişkisinin bu üç ölçüte uygun olması atfetme sürecini destekleyen unsurlardır. Ayrıca, bir davranışı bir nedene atfedebilmek için üç ölçütün birlikte var olması gerekirken, bireylerin atfetme sürecinde bu ölçütleri ya hiç dikkate almadıkları ya da yetersiz bir biçimde dikkate aldıkları görülmektedir. Diğer bir ifade ile bireyler davranışların nedenini açıklamakta yanlı davranmaktadır (Erdoğmuş ve Beyaz, 2002).

Yaşanan bir diğer atfetme hatası ise Aktör-gözlemci önyargısıdır. Bireyler genellikle kendi davranışlarını dışsal faktörler ile açıklama eğilimindeyken, diğer bireylerin davranışlarının nedenini onların onların içsel faktörlerine atfetme eğilimindedirler (Can, Aşan ve Aydın, 2006).

Atfetme davranışlarında gözlemlenen diğer bir davranış hatası ise kendine yontma olarak tanımlanmaktadır. Bu davranış hatasına göre bireyler kendilerini ilgilendiren başarı durumlarını kendilerine yani içsel faktörlere bağlamakta, başarısızlık durumlarını ise kendinden kaynaklanmaya dışsal faktörlere bağlamaktadırlar. Bir diğer atfetme durumu ise bireylerin kendi düşüncelerinin çevrelerindeki diğer insanlar tarafından da aynı şekilde paylaşıldığını düşünmeleridir.

Diğer bir taraftan farklı atfetme hataları da görülebilmektedir, örnek olarak bireylerin geçmiş deneyimlerinden etkilenerek gelecekteki aksiyon ve davranışlarının sonuçlarını tahmin etmeleri bir atfetme hatası olarak göze çarpmaktadır. Bireylerin yaptığı bu genellemeler, bireyi davranış açısından yanlış yönlendirebilmektedir (Öztürk, 2007).

2.2. Sosyal Sorumluluk ile İlgili Atıflar

Kişisel sosyal sorumluluktan önce kurumsal sosyal sorumluluklarla ilgili ilgili atıflara bakmakta yarar vardır. Bu atıflar ; literatürde genel olarak ikiye ayrılmaktadır: içsel ve dışsal atıflar.

Dışsal atıflar için dışsal motivasyonlar önemlidir. Dışsal motivasyonlar, öncelikle KSS'un firmanın uzun dönemli finansal performansına katkıda bulunmasıdır. KSS, karlılığı birçok açıdan etkileyebilmektedir: Mesela KSS, tüketici pazarında firmanın itibarını etkileyebilmekte ve satışları ve Pazar payını arttırma amaçları ile firmalarının kendilerini rakiplerinden farkılaştırmalarına yardım edebilmektedir. Ayrıca iyi bir itibar, potansiyel çalışanlar ve mevcut çalışanlar açısından da önemlidir. Çalışanlar firmalarına daha fazla bağlılık duyabilmekte, daha düşük devamsızlık oranı ile daha yüksek verimlilik ve karlılık sağlanabilmektedir. Kirlilik önleme çalışmalarında bulunan firmalar, enerji, atık, paketleme ve ulaşım açısından olan maliyetleri düşürebilmektedir . Ayrıca KSS'a gönüllü katılım, yasal denetlemede zorluklar yaşanmasını önlemektedir.(Graffland v.d,2012:379-380)

Dışsal KSS açısından KSS, sadece bir tanıtım aracıdır, stratejik amacı ve hedefi vardır ve ticari bir kazanç söz konusudur. KSS'u bu şekilde uygulayan firmaların başında Body Shop firması gelmektedir. Anita Roddick tarafından 1976 yılında kurulan firma, değerlerini kurumsal sosyal sorumluluk üzerine oturtmuştur ve bu , kapitalizm ve etik uygulamaların bir arada yürütülebileceğini kanıtlaması gereken bir durum olarak görülmüştür. Ancak yapılan araştırmaların çoğunda bu kazan-kazan ilişkisinin bir şüpheye yer vermeyecek derecede olumlu olarak görüldüğü ortaya çıkmıştır. Bazı araştırmalar daha karmaşık sonuçlara ve hatta olumsuz ilişki sonucuna ulaşmışlardır. Bazı akademisyenlere göre (örn Neron ve Norman, 2008), araçsal KSS, bazı krizleri rekabet avantajı yaratacak hale getirebilmektedir. (Looser, 2016:s.3)

KSS'u iş dünyasındaki bir fırsat olarak algılamaya eleştriler gelmiştir. Örneğin KSS, sadece bir özgürleştirici retorik" olarak görülmektedir, pazarlama mekanizmalarına karşı bazı ana sosyal paydaşların çıkarlarını korumaya yardım etmektedir. Bunun yollarından birisi " toplumsal destek sağlamak üzere çağrışımcı

sembolleri araçsal olarak manüple etmek"tir. Aynı zamanda KSS'u iş amaçları için kullanmak, sosyal sorumluluğu karlılık amacına dahil etmektir ve bu yüzden karlılık düşünülerek, yapılabilecek KSS çalışmalarına kısıtlamalar getirilebilmektedir. Aynı zamanda stratejik yardımlar , tüketicilerin ve toplumun zararına kullanılabilmektedir. KSS veya sürdürülebilirlik raporları , erozyona uğramış meşruiyeti yeniden inşa etme amacıyla " aktiviteleri saklayan duvaklar" olarak hizmet edebilmektedir. (Looser, 2016:s.4)

İçsel atıflarda ise içsel motivasyonlar önemlidir. KSS uygulamalarında bulunan işletmeler bu uygulamalara finansal stratejik sebeplerin dışında baş vurmaktadırlar. Bu da iki şekilde gerçekleşebilmektedir: KSS, ya ahlaki bir görev olarak veya hayırseverliğin bir ifadesi olarak görülmektedir. Ahlaki olarak sosyal sorumluluk sahibi olma durumu, ahlaki felsefenin etik prensipleri veya dinsel prensiplerden kaynaklanabilmektedir. Bunun anlamı, bir kişi bir şeyi sadece eğlenceli olduğu için değil yapması gerektiği için yapmaktadır. Bir diğer içsel motivasyon hayırseverlikle ilgilidir. Yöneticiler kss uygulamalarına , diğerlerine yardım etmeyi sevdikleri veya samimi şekilde diğer insanların refahlarını düşünerek onlara iyilik yapmak istedikleri için baş vurmaktadırlar. Literatür, saf ve saf olmayan hayırseverlikten bahsetmektedir. Saf hayırseverlikte yöneticiler KSS'a olumlu toplumsal sonuçları nedeniyle değer verirler. Saf olmayan hayırseverlikte yöneticiler aynı zamanda kss uygulamalarından özel bir haz alırlar. Ahlaki motivasyonların, ekonomik motivasyonlardan daha önemli olduğunu savunan araştırmalar vardır. Çünkü içsel motivasyonlar hem algılanan samimiyeti arttırmakta hem de kurumsal sosyal sorumluluğa daha güçlü bir katılımı teşvik etmektedir.(Graffland,2012:380-381)

Kurumsal sosyal sorumluluk atıfları göz önünde tutularak kişisel sosyal sorumluluk atıflarından da bahsedilebilir. Literatürde yer alan sağduyu temelli atıflar incelendiğinde bu davranışların psikoloji bilimindeki ilk çalışmaların Heider ile başladığı görülmektedir. Heider çalışmaları sonucunda bireylerde sağduyu psikolojisi mekanizması sonucunda gerçekleşen davranışların iki koşullu bir yapı içerisinde açığa çıktığı görülmektedir bu koşullar bireyin içsel ve çevresel faktörleri olarak ikiye ayrılmaktadır (Semin ve Manstead, 1983, s.10).

Heider'dan atıf teorileri üzerine çalışmaya başlayan Wiener'e (1985) göre içsel ve dışsal faktörlere ek olarak atıf teorilerinin bir de nedensellik, sabitlik ve değişkenlik boyutlarının olduğu varsayılmıştır. Bunun nedeni ise içsel faktörlerin genellikle geçici hatta bazı faktörlerin kişiler için sabit ve durağan olmasıdır. Örnek olarak bireylerin sahip oldukları yetenekler sabit bir durumdayken duygusal durumları veya hayatlarında gösterdikleri çabalar ve eforlar değişkendir. Daha sonraları, bu nedenlerin bazılarının isteğe bağlı olarak kontrolle (çaba gibi) değiştirilebileceği gözönüne alındığında, bunlara kontrol edilebilirlik boyutu da eklenmiştir. Dolayısıyla, nedenler teorik olarak 8 hücreden birine yerleştirilebilir (2 odak seviyesi * 2 sabitlik seviyesi * 2 kontrol edilebilirlik seviyesi).

Heider'in çalışmalarında bireylerin atıflarından günlük hayattaki sorumluluk atıfları konusunda da yorumlar yapılmıştır. Naif ruh haline sahip olarak nitelendirilen bir gözlemci bireyin davranışlarında sorumluluk atfetmesi için birçok farklı atıf kriteri belirlenmiş ve bu faktörler çevresel, içsel olarak etki derecesine göre sıralanmıştır. Heider'e göre, bu sorumluluk seviyeleri fail-çıktı bağı, nedensellik, öngörme, niyetlilik ve meşrulaştırabilme şeklinde "ilkel" olan farklılaşmamış atıflardan "sofistike" atıflara doğru gelişme gösterir.

Passmore'a göre (Hevvstone, 1989, s.7) içsel faktörlerden ortaya çıkan atıf davranışları makul olarak kabul edilmemekte ve tarih içerisinde belirli zamanlar içerisinde kabul görür olsa bile zaman içerisinde kabul edilebilirliği değişebilir ve geçersiz sayılabilir örnek olarak bir zamanlar Avrupa'da görülen cadı avcılığı davranışı gibi davranışlar zaman içerisinde hakim olsa da bir süre sonra geçerliliğini yitirmiştir. Morris ve Peng (1994, s.960), Evans-Pritchard ve Levy-Bruhl gibi antropologlar atıf davranışlarının bireylerin içinde bulundukları sosyal veya kültürel özellikleri yansıttığını belirtmektedirler. Dolayısıyla bireylerin sergilediği atıf davranışları içinde bulundukları toplumların sosyal ve kültürel yapıları ile bağlantılı olmaktadır. Örneğin, inançlar doğrultusunda getirilen açıklamaların toplumdaki pek çok insan tarafından paylaşılıyor olması, atıf teorisini sağduyu çalışmalarına geri taşımakta ve daha ziyade göz ardı edilen "bu atıflar nereden gelir?" sorusunu gündeme getirmektedir (Moscovici ve Hevvstone, 1983, s.3). Hevvstone (1989) bu soruyla ilgili olarak ideolojilerin, tutumların ve inanç gibi yapıların incelenebileceğini fakat sağduyudaki nedensel açıklamaları anlayabilmek için tam

anlamıyla sosyal bir bilgi olan sosyal temsilleri tercih ettiğini ifade etmektedir. Moscovici (1984), sosyal temsilleri "Kişilerarası iletişim yoluyla günlük hayatın akışından kaynaklanan kavramlar, ifadeler ve açıklamalar kümesi" olarak tarif etmektedir. Ve Moscovici'ye göre sosyal temsiller "sağduyunun çağdaş versiyonudur."

Hevvstone (1989) tarafından gerçekleştirilen araştırmalarda ise bireylerin sosyal temsilleri ve toplum tarafından paylaşılan sosyal inançlar ve bilgi, sağduyunun atıf teorisinde kullanılabilecek bir araç olduğunu ortaya koymaktadır. Ek olarak atıf davranışlarının toplumda kültürel olarak paylaşılan olgular sonucu ortaya çıkması atıflara temel teşkil eden daha geniş inançların çalışılması gereğini getirmektedir. Sosyal temsiller kavramı sosyal seviyedeki atıf kalıplarını analiz etmek için, farklı kültürlerdeki açıklamaları incelemek için bir araç sağlamaktadır.

Moscovici ve Hevvstone'a göre (1983) temsillerle açıklamalar arasındaki bağ; temsilleri, uygun açıklamalar sunmadan önce bilgiyi seçme, sınıflandırma çerçeveleri olarak görmektir. Açıklamaların toplumda nasıl ortaya çıktığı, nasıl evrimleştiği sosyal temsiller teorisinin konusudur. Sağduyu açıklamaları bilimsel bilginin dönüşümünün bir sonucu olarak ortaya çıkabilmektedir. Öte yandan, sosyal bilginin ve sağduyunun analizi atıf yaklaşımın bugünkü sınırlarının ötesine geçilmesini sağlayacaktır. Zira, bilginin nasıl dönüştüğünü ve toplumda nasıl temsil edildiğinin, nereden geldiğinin ve insanların onlarla ne yaptığının derinlemesine analizi yapılmadan sosyal açıklamaların yeterli bir teorisini öneremeyiz. Açıklamaların toplumda nasıl ortaya çıktığını, geliştiğini inceleyen Sosyal Temsiller Teorisi, bu araştırmanın teorik çerçevesinin yapıtaşlarındandır.

Kurumsal sosyal sorumlulukla ilgili içsel ve dışsal motivasyonlar ve atıflar düşünüldüğü zaman içsel ve dışsal motivasyonlardan hareketle, kişisel sosyal sorumlulukta dışsal motivasyonlar olarak kişinin sosyal sorumluluğunu yerine getirmesini; diğer kişiler nezninde olumlu bir imaja ve itibara sahip olması ile bağdaştırılabilir. İçsel motivasyon unsurları olarak kişinin kendi ahlaki durumu ve yardım severlik düzeyi, yani kişinin kendi ahlaklı ve yardımsever kişiliğinden kaynaklanan bazı motivasyonlardan bahsedilebilir. Özellikle ünlü kişiler açısından değerlendirildiğinde eğer bu kişilerin sosyal sorumluluk faaliyetleri dışsal motivasyonlara bağlanıyorsa o zaman bunlar daha reklama yönelik ve gündeme

gelme amaçlı olabilir. Ancak içsel motivasyonlar söz konusu ise bu faaliyetler daha samimi ve içten olarak algılanabilirler.

2.3. Siber Zorbalık Rollerinin Kişisel Sosyal Sorumluluk Atıfları Bağlamında İncelenmesi

21. Yüzyılın başlangıcında sosyal ağ siteleri kullanıma açıldı ve bu siteler kullanıcıların bilgi, fotoğraf, özel dergi, hobi ve ilgi alanlarını ortak arkadaş ağlarıyla paylaşmasına imkân sağladı. Arkadaşlarına çevrimiçi e-posta gönderme ve sohbet etme, geçmiş ve şimdiki sınıf arkadaşları ile ortak değerler paylaştıkları bireyler arasında bağlantı kurma ve yeniden bağlanma olanağı sağlayan sosyal ağ siteleri ayrıca iş adamları ve iş arkadaşlarının ağ kurabileceği ve etkileşim kurabileceği, insanların sevgi ve romantizm bulabileceği ve ailelerin Aile Ağaçlarını haritaladığı forumlar sağlayarak girişimler haline gelmiştir. Sosyal ağlar genellikle sosyal yanlısı faaliyetler için kullanılırken (Subrahmanyam, Reich, Waechter ve Espinoza, 2008, s.425; Wang ve Wang, 2008, s.447; Wright ve Li, 2011, s.1960), bu tür ağlar olumsuz, anti-sosyal amaçlar ve siber zorbalık eylemleri içinde bir platform haline gelmiştir.

FBI'a göre, fiziksel zorbalık okullardaki en büyük sorunlardan biri olmaya devam etmektedir ve bildirilen vakalara göre öğrencilerin büyük bir bölümü 1999'dan beri haftada en bir kez olarak zorbalık yapmaktadır (Schargel, 2014 s.1). Ergenler zorbalık ve siber zorbalığa karşı özellikle savunmasız olduklarından ve bu tür saldırganlıkların birçok kurbanı intihara yönlendirdiğinden dolayı (CohenAlmagor, 2015, s. 10; Schargel, 2014, s.2), sorunu ele alan programların geliştirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu programlar, özellikle ergenlerin duygusal ve zihinsel gelişimi, risk alma eğilimleri ve akran baskısını ele alma yolları arasındaki farkındalığı arttırmaya odaklanmakta ve hem fiziksel zorbalık hem de siber zorbalıkla mücadele etmek için ebeveynler, okullar, hükümetler, STK'lar ve İnternet şirketleri arasında bir iş birliğini gerektirmektedir. Bu bağlamda siber platformlarda özgürlük sorumluluk ile gelmelidir ve tüm paydaşlar sorumlu bir şekilde hareket ederek, zorbalık ve siber zorbalık kapsamı daha az önemli hale gelecek ve bu sayede birçok insan hayatı kurtarılacaktır. İlgili paydaşların yaşam şansları ve fırsatlarında değişim ve iyileştirme için temeller inşa ederek eylemleri

üzerinde sahip olmaları gerekmektedir. Böylece erken yaşta bireylere kazandırılan siber zorbalık bilinci, bireylerin ileri yaşlarda bu davranışlardan uzak durmasını sağlayacak ve ortak bir bilinç oluşturacaktır.

Sosyal sorumluluğun temel ilkesi, insanlığın kendisini topluluğun faydasına faaliyet gösterme görevine dayanmaktadır. Bunu sağlamanın yolu ise, otonom bir şekilde insanların başkalarına zarar vermedikleri sürece özgürce davranmalarını teşvik etmektedir (Cohen-Almagor, 2017; Mill, 1948; s.2). Sorumluluk ve hesap verebilirlik olguları toplumdaki herkes tarafından paylaşılmalıdır: Ebeveynler, okul öğretmenleri ve idarecileri, sivil toplum kuruluşları ve iş dünyası, ülkeler ve genel olarak uluslararası toplum bu tarafları oluşturmaktadır. Genel çerçevede, zorbalık eylemleri hepimizi etkilemekte hem çocuklar hem de ebeveynler, siber zorbalık da dahil olmak üzere her türlü zorbalığın en önemli endişeleri arasında olduğunu söylüyor (Capital FM, 2017). Çocuklar ve gençler siber zorbalıkla nasıl başa çıkacaklarını öğrenmelidir. Endişeli STK'ların zorba olarak tanımlanan, olumsuz davranışlarını ele alan, tutumları şekillendirmeye ve davranışlarını değiştirmeye çalışanlarla çalışması gerekir.

Literatür incelendiğinde zorbalık araştırmaları kapsamında atıf teorisini ele alan araştırmaların gerçekleştirildiği görülmektedir, bu çalışmalar arasındaki nedensellikler incelendiğinde ise, insanların davranışlarını etkileyen atıf hataları geliştirme eğiliminde olduklarına dair kanıtlar bulunmaktadır (Graham ve Juvonen, 2001, s.10). Buradan har0eketle aynı sürecin siber zorbalık için de geçerli olacağını varsaymak mantıklı olmakta ve teori, her olayı ayrı ayrı incelemek yerine, aynı nedensellik niteliklerine sahip tüm benzer olayları tutarlı bir şekilde değerlendirme eğilimi geliştirdiğini önermektedir. Gelişimsel olarak, çocuklar sosyal anlayış ve beceriler kazandıkça, sosyal problemleri çözmek için zihinsel şablonlar geliştirirler (Epps ve Kendall, 1995). Bundan dolayı, çocuk, dünyanın düşmanca (düşmanca atıf önyargısı olarak bilinir; Crick & Dodge, 1994; Nasby, Hayden ve DePaulo, 1980) genel bir inanç geliştirebilir ve yeni bir durumla sunulduğunda, bu unsurlara odaklanacaktır bu durumda çocuklarda önyargıyı doğrulayan ve bu önyargıya göre hareket edecek durum olarak yerleşmektedir. Bu düşmanca atıf önyargısı, olay belirsiz olduğunda özellikle bir sorun olarak ortaya çıkmakta: başka birinin eylemlerinin kasıtlı olarak düşmanca olup olmadığını belirlemek için yeterli kanıt

olmadığında, düşmanca atıf eğilimi olan kişi, olayı tamamen düşmanca gibi değerlendirir. Bu örüntü çocukluktan ergenliğe ve yetişkinliğe geçiş sürecinde de kendini güçlendirme eğilimindedir, ve bu nedenle müdahale olmadan düşmanca atıf yanlılığı oldukça köklü hale gelir ve yetişkinliğe devam edebilir. MacBrayer, Milich ve Hundley (2003) tarafından yapılan ilginç bir çalışma, saldırgan çocukların annelerinde düşmanca atıf önyargısı geliştirdiğini gözlemlemiş ve bu durumun gözlem yoluyla tespit edilebileceğini ortaya koymuştur.

Kişisel sosyal sorumluluk alanlarından ahlaki-etik sorumluluk siber zorbalık davranışlarının hem ortaya çıkış hem de sonuçlanan tüm zorbalık davranışları hem de zorbalığın yer aldığı tüm süreçler ile doğru orantılıdır. Zorbalık davranışı tüm ahlaki ve etik kurallarla ile çelişmektedir. Zorbalık davranışı gösteren bir kişinin toplumun ve mağdur ettiği bireyin tüm ahlaki- etik haklarına, psikolojisine ve diğer kişisel özelliklerine de saldırı yaptığı gözlemlenmektedir. Hem zorba olanın bu ahlaki ve etik sorumluluğa sahip olmaması hem de kurban olan bireyin bu sorumluluğuna saldırı yapıldığı söylenebilir. Bir diğer yandan bu zorbalık davranışına seyirci kalan diğer bireylerin toplumsal bir fayda sağlayacak ahlaki ve etik kuralları savunmaması durumu da bu sosyal sorumluluk alanları ile doğru orantılıdır. Ayrıca yine duruma sessiz kalmadan, mağdur kişiyi koruma içgüdüsü gösteren diğer kişilerin ise toplumsal faydayı ahlaki ve etik sorumluluk bilinciyle koruduğu görülmektedir.

2.4.1 Siber Zorbalık Kurbanlığı Rolü ile İlgili Atıflar-

Siber zorbalık kurbanı bireyler, kurbanlık nedeninin içsel olduğunu algıladığında (yani, zorbalığın aksine benliğin içinde), kendi kendini suçlayan bir atıf olarak bilinen duruma sahip olabilirler. Literatürde bu önyargının iki varyasyonu açıklanmıştır: Davranışsal kendini suçlama, kişi kendi yaptığı bir eylem nedeniyle kendini suçlamakta (“şifremi bir arkadaşına verdim”), bu da kontrol edilebilir ve kararsızdır, oysa karakteristik kendini suçlama özellikleri benliğin bazı “kalıcı” kalitesine mağduriyet sebebi olarak ortaya çıkmaktadır örneğin bireyin kurban olma durumu sonrasında kendine “ben çok aptalım” şeklinde sözler söylemesi (Graham ve Juvonen, 2001, s.11). Davranışsal kendini suçlamanın, olayın tekrarlanmasını önlemek için davranışsal değişikliklere yol açabileceği açıktır (“Parolamı değiştireceğim ve bu sefer kimseye vermeyeceğim”), oysa karakteristik kendini

suçlama, çaresizlik ve umutsuzluk duygusuna neden olmakta ve ortadan kalması için yardıma ihtiyaç duymaktadır ("Beyin bölümünde çok fazla doğmamışsam yardım edemem"). Ampirik çalışmalar, zorbalık ve taciz mağdurlarının mağdur olmayan akranlarından daha fazla karakteristik kendi kendini suçlama nitelikleri bildirme eğiliminde olduğunu ortaya koymuştur (Graham, Bellmore ve Mize, 2006; Kingsbury ve Espelage, 2008, s.78) ve karakteristik kendini suçlama varsayımsal zorbalık senaryolarına (Graham ve ark. 2006, s.370) ve siber zorbalık senaryolarına yanıt olarak daha fazla uyumsuzluk görülmüştür. Burada önemli olan, atıf yanlılıklarının sadece davranışı değil psikolojik reaksiyonları da etkilemesidir. Zorbalar tarafından yapılan düşmanca atıflar saldırgan davranışlarına yol açar; mağdurların kendilerini suçlayan nitelikleri psikolojik sıkıntıya yol açmaktadır.

Siber zorbalık eylemine maruz kalan ünlüler üzerinden bu duruma örnek vermek gerekirse; Kurban olan ünlünün içsel ve dışsal faktörleri kullanarak bir takım davranışları incelenebilir. Örneğin; Bazı kurban olmuş ünlülerin içsel faktörlerin etkisiyle ve kendisini koruma içgüdüsüyle aldığı önlemler yukarı da ifade edildiği gibi kendini suçlayarak ve mağduriyetin devamının gelmemesi adına Instagram üzerinden hesaplarını askıya alma veya yorumlara kapama gibi özelliklerle önlem aldığı görülmektedir. Bazı ünlüler ise; içsel faktörlerden biri olan kişisel özelliklerinin getirdiği etkiyle sert ve katı cevaplarla gündeme gelmekte ve bu durumu sık sık mağduriyet yaşamasına rağmen çözüm veya sonuç odaklı değil kendisini ifade ediş şekliyle gündemde kalabildiği görülmektedir.

Benzer davranışlar dışsal faktörler açısından incelenecek olursa; Kurban olan ünlülerin zorbalık eyleminin dışsal faktörlere bağlandığı yani kendi kontrolü dışında devam eden olaylara bağladığı da görülmektedir. Örneğin; Siber zorbalık kurbanı olmuş bir ünlü zorba olan kişinin kişisel özelliklerini eleştirdiği ve buna psikolojik çıkarımlarda bulunduğu gözlemlenmektedir. Kurban olan ünlü içsel faktörlerin aksine nedenleri başka insanların tutum ve davranışlarına veya sosyal medya üzerindeki kullanım özgürlükleriyle ve sosyal mecraların kullanım koşulları ile ilgili tespitler yaptığı veya yine sosyolojik çıkarımlarla neden aradığı görülmektedir.

Kişisel sosyal sorumluluk atıfları bağlamında ise siber zorbalık kurbanı kişilerin ve özellikle ünlülerin bazı durumlarda bunu gündeme gelme amaçlı kullandıkları; bazı durumlarda ise bu kişilerin samimi şekilde gerçek duygularını

yansıtmak ve öfkelerini ve mağduriyetlerini takipçileri ve kamuoyu ile art niyetsiz şekilde paylaştıkları şeklinde algılamalar olabilmektedir.

2.4.2 Siber Zorbalık Mağdurunu Koruma Rolü ile İlgili Atıflar

Siber zorbalık mağdurunun koruma rolü şöyle açıklanabilir; Mağdur olan kişi kendini ifade etmemeyi tercih etmekte ya da kendisini ifade edememektedir. Bu durumda bazı kişilerin onu koruması ihtiyacı doğmakta ya da bunu kendine görev edinmiş olan kişiler ortaya çıkmaktadır. Bu durum bazen samimiyet ve duygusal bir koruma içgüdüsü olarak görülmekte bazen de gündeme gelmek, konuşulmak veya takdir görmek için de yapıldığı görülmektedir.

Siber zorbalık mağduru olan ünlülerin bir kısmında, kendisini koruyan ve yine kendi çevresinden olan diğer ünlülerin de olduğu görülmektedir. Mağdur olan ünlünün kendisini ifade edemeyiş şeklinden ya da kendini ifade etmeyiş tercihinden olsa gerek bazı durumlarda mağdurların sessiz kaldığı görülmektedir. Bu noktada onu koruma iç güdüsüyle veya konu ile gündeme gelmek isteyen diğer ünlülerin ortaya çıkması konuya örnek verilebilir.

Kişisel sosyal sorumluluk atıfları bağlamında ise siber zorbalık mağdurunu koruma rolünde özellikle ünlülerin bazı durumlarda bunu gündeme gelme amaçlı kullandıkları; bazı durumlarda ise bu kişilerin samimi şekilde gerçek duygularını yansıtmak amaçlı takipçileri ve kamuoyu ile art niyetsiz şekilde paylaştıkları şeklinde algılamalar olabilmektedir.

2.4.3 Siber Zorbalığa Karşı Sessiz Kalma /Seyirci Olma Rolü ile İlgili Atıflar

Zorbalık, mağdurlara ve zorbalara ek olarak seyircileri içeren bir grup süreci olarak nitelendirilmektedir (Salmivalli ve Peets, 2009, s.2). Zorbalığa karşı tepkisiz kalan ve seyirciler olarak adlandırılan bu grup genellikle geleneksel zorbalık türünde bulunmasına karşın dijital platformların yaygınlaşması ile birlikte siber zorbalık eylemlerinde de görünebilmektedir. Seyirciler siber zorbalık eylemlerinde aktif veya pasif katılımcılar olarak davranışları veya eylemleri ile zorbalık durumun sonucunu

(Schneider, O'Donnell, Stueve ve Coulter, 2012, s.175) aktif katılımcılar olarak, seyirciler mağdurun adına müdahale ederek zorbalığı durdurmaya çalışarak olumlu bir etki yapabilirler veya zorbalığa katılarak durumu olumsuz etkileyebilirler. Alternatif olarak, ergenlerin pasif katılımı (örneğin, hiçbir şey söylememe veya yapmama), davranışlarının kabul edilebilir olduğunu zorbalığa işaret ettiği için sorunu şiddetlendirebilir (Trach ve ark., 2010, s.120). Hinduja ve Patchin (2009) tarafından tarif edildiği gibi, izleyiciler hiçbir şey yapmadan kalan kitleyi oluşturmaktadır.

Zorbalık literatüründe, birçok mağdur, en azından kısmen sorumlu olduklarını veya deneyimlerinden sorumlu olduklarını kendilerine atfetmekte ve durum üzerinde kontrol edilebilirliğin bazı unsurları olduğunu öne sürmektedirler (Graham ve Juvonen, 1998). Özellikle Siber zorbalık bir grup süreci olarak kabul edildiğinden, seyircilerin zorbalık olayları için benzer kontrol edilebilirlik algılarını paylaşmaları mantıklıdır. Siber zorbalığın kontrol edilebilir olarak algılanması halinde, bu durumlarda mağdurların daha aktif tepkilerinin seyircilerden daha olumlu algı ve atıflar (yani, daha az kontrol edilebilirlik, sorumluluk ve suçlama) ortaya çıkarması beklenir. Bununla birlikte, bu teorik varsayımlar siber zorbalık bağlamında incelenmemiştir ve seyirci desteğiyle ilgili faktörlere ışık tutabilir. Örneğin, seyirciler siber zorbalık mağdurlarını suçlu olarak algılarlarsa, onlara yardım sunma olasılıkları daha düşük olabilir. Weiner'ın (1986) teorik modelini genişleterek, pasif yanıt veren mağdurların deneyimlerine aktif veya reaktif yanıt veren mağdurlardan daha az olumlu görülmesi beklenmektedir. Buradan hareketle şu tanı konulabilir; siber zorbalıkta seyirciler kurbanları suçlu olarak görmekte ve bu yönde atıf yapmaktadırlar, bu durum sonucunda yardım etme olasılıkları azalmakta izleyici olarak kalmaktadırlar.

Literatürdeki araştırmalar, ayrıca siber zorbalığa pasif tepkilerin, aktif veya reaktif tepkilere göre daha güçlü kontrol algıları, sorumluluk nitelikleri ve suçlama nitelikleri doğuracağı beklentisini de desteklemektedir. Özellikle seyirciler, bir zorbalık davranışını görmezden geldiğinde ya da zorbalığa karşı koyduğu zamandan daha fazla kontrole, daha fazla sorumluluğa ve siber zorbalığa maruz kalmaya karşı daha fazla suçlamaya sahip olduğunu gözlemlemişlerdir. Seyirciler, mağdurun davranışı görmezden gelmeye çalıştığı durumlarda ise siber zorbalığı daha az ciddi

olarak görebilmektedirler. Örneğin, mağdur bunu görmezden gelmeye çalışırsa, seyirciler tarafından o kadar büyük bir problem olmadığı düşünülebilir. Öte yandan, mağdur olumsuz deneyimi çevresi ile paylaşırsa, seyirciler bunun gerçekten stresli olması gerektiğini düşünebilir ve mağdur birine bunu anlatmak zorunda kaldığında ciddi bir konu olarak algılayabilir ve mağdura yardım edebilir. Bu nedenle, seyirciler siber zorbalık kurbanları ile benzer bir yorumu paylaşabilirler, çünkü kurbanların negatif deneyimlerini paylaşmak istemezler (Hinduja ve Patchin, 2009; Juvonen ve Gross, 2008). Sonuç olarak seyirciler kurbanın çabasına göre rollerini belirlemekte ve davranışlarını ona göre atfetmektedir.

Kişisel sosyal sorumluluk atıfları bağlamında ise siber zorbalığa karşı sessiz kalma rolünde bu kişilerin sessiz kalma sebeplerini şu şekilde sıralayabiliriz: a) Kurbanı tanımayabilmektedirler. 2) Yardım edecek bilgide veya yetenekte değildirler 3) Kendileri de siber zorbalık kurbanı olmaktan korkmaktadırlar 4) Olayın önemini anlayamamışlardır 5) kurbanı suçlamaktadırlar. (Hassan v.d,,2018, s. 383)

Ünlü bir kişi üzerinden açıklanacak olursa; Ünlü bir kişinin siber zorbalık davranışına kurban olmasına seyirci olan başka bir ünlü zorbalığa uğrayan kurbanın çabasına ve tepkisine göre sessiz kalmaktadır. Örneğin; herhangi bir gönderisinin altına gelen ve zorbalık belirtileri olan yoruma, mağdur olan kişinin herhangi bir tepkisi olmadığı zaman diğer ünlü bunun mağdur için yeteri kadar önemli olmadığını düşünme ihtimali gözlemlenmektedir. Ayrıca seyirci kalan ünlünün daha fazla sorumluluğa girmemesi ve hem kendisine hem de mağdurun daha fazla zorbalığa maruz kalmaması adına sessiz kaldığı da görülmektedir.

3. BÖLÜM SİBER ZORBALIK ROLLERİNİN KİŞİSEL SOSYAL SORUMLULUK BAĞLAMINDA İNCELENMESİ: ÜNLÜLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Çalışmanın bu bölümünde, araştırma amacına ulaşmak amacıyla gerçekleştirilen anket çalışmasının detayları, araştırmanın amaç, kapsam ve sınırlılıkları ile evren ve örneklem hakkında bilgi verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Çalışmanın amacı ünlülerin siber zorbalık rollerine ilişkin kişisel sosyal sorumluluk atıflarının araştırılması ve buna bağlı olarak ünlülerin siber zorbalık rollerinin sosyal medya üzerinden kişisel sosyal sorumluluk açısından incelenmesidir.

3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın örneklemi, evren olarak nitelendirilecek Türkiye'deki bütün sosyal medya kullanıcıları arasından seçilecektir. Hedef örneklem Türkiye' de 18-65 yaş arası sosyal medya kullanıcıları olarak belirlenmiştir. Örneklemin belirlenmesi amacıyla ilk adım olarak ülkede genelden özele giden bir yaklaşım belirlenmiş ve ülkedeki toplam internet abone sayısına ulaşılmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2019 verilerine göre Türkiye de aktif olarak 74.710.286 internet aboneliği bulunmaktadır bu abonelik rakamı mobil ve sabit internet hatlarını kapsamaktadır. Bu rakam birey bazlı olmayıp ülke üzerindeki bütün abonelikleri kapsamakta ve bu abonelikler de işyeri, konut ve özel ve resmi kurum bağlantılarından oluşmaktadır. Bunun sonucunda araştırma örnekleminin araştırma hedeflerine ulaşılması amacıyla 18-65 yaş arası hane halkı internet aboneliği ele alınmıştır, Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre Türkiye' de 18 – 65 yaş aralıktaki bireysel internet aboneliği toplam nüfusun %72'sine denk gelen 59.318 milyon kişiden oluşmaktadır (TÜİK, 2019).

Yapılan hesaplamalar sonucunda %95 güven aralığında 59.318 milyonluk bir evrende 405 kişinin araştırma örneklemini oluşturması gerekmektedir. Örnekleme

ulaşımda ise kolayda örnekleme metodu kullanılmış ve sosyal platformlar ve hızlı mesajlaşma uygulamalarından ulaşılabilen bireylere ulaşılmıştır.

3.3. Araştırmanın Yöntemi ve Sınırlılıkları

Çalışmada veri toplama yöntemi olarak online anket metodu kullanılmıştır. Evren içerisinden belirlenen örneklemden ulaşılabilen kişiye ulaşılmaya çalışılmış ve veriler toplanmaya çalışılmıştır.

Veri toplama amacıyla oluşturulan anket, Vasquez v.d (2013, 114) ve Zhu (2012: 10) tarafından gerçekleşirilmiş araştırmalardan yararlanılarak oluşturulmuştur. Anket iki bölümden oluşmakta, ilk bölümde katılımcıların demografik değişkenlerini keşfetmeye yönelik sorular bulunmaktadır. Bu sorular katılımcıların; cinsiyet, eğitim durumları, meslek tecrübe ve meslek gruplarını öğrenmeye çalışmaktadır. İkinci bölümde ise araştırmacı tarafından oluşturulmuş, 5'li likert ölçeği tipinde, siber zorbalık ve davranış rollerine ilişkin görüşlerin yer aldığı maddeler bulunmaktadır.

Araştırmanın sınırlılıkları ise örneklemin belirlenmesi esasında çoğunlukla İstanbul ili ve büyükşehirler ile sınırlı kalmakta, rastgele şekilde katılımcılardan ulaşıldığından dolayı araştırmanın Türkiye için genellemesini, belirli bir yaş grubuna, mesleki gruba veya farklı demografik ölçütte sınırlanması olanaksız olmaktadır. Bir başka sınırlılık, ünlülerin genel bağlamda ele alınmasıdır.

3.4. Araştırmanın Hipotezleri

H1: Siber zorbalığa maruz kalan ünlüler bunu gündeme gelme amaçlı kullanmaktadır

H2: Siber zorbalığa maruz kalan ünlüler sadece duygularını ifade etmektedir.

H3: Siber zorbalığa karşı sessiz kalan ünlüler bu konuları önemsemeyen kişilerdir.

H4:Siber zorbalığa sessiz kalan ünlüler kişisel sorumluluklarını yerine getirmemektedir.

H5: Ünlüler siber zorbalık hareketlerine karşı çıkmak zorunda değildir.

H6: Siber zorbalığa tepki gösteren ünlüler bunu sadece gündeme gelmek amaçlı yapmaktadır.

H7: Siber zorbalığa tepki gösteren ünlüler bunu sadece içinden geldiği için yapmaktadır.

H8: Siber zorbalığa tepki gösteren ünlüler kişisel sosyal sorumluluklarını yerine getirmektedir.

H9: Demografik değişkenler ile siber zorbalık kavramının gündem boyutu arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

H10: Demografik değişkenler ile siber zorbalığın duygu boyutu arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

H11: Demografik değişkenler ile siber zorbalığın tepki boyutu arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

H12: Demografik değişkeler ile siber zorbalığın kişisel sosyal sorumluluk boyutu arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

H13: Demografik değişkenler ile siber zorbalığa gönüllü karşı çıkma boyutu arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

4. BULGULAR

Araştırmada öncelikli olarak ankette yer alan ifadelere yönelik olarak iç tutarlılık testi yapılmış ve güvenirlik katsayısı olarak Cronbach's Alpha (0,803) hesaplanmıştır.

Tablo 1. Araştırma Ölçeği Güvenilirlik Skoru

Cronbach's Alpha	N
0,803	8

Hipotez analizleri için ise bağımsız örneklem T-Testleri ve Tek yönlü Anova testleri gerçekleştirilmiştir.

Aşağıda yer alan Tablo 2'de araştırma örnekleminin demografik değişkenlerinin frekansları sunulmuştur. Elde edilen verilere göre örneklemin %67'sine denk gelen 149'u kadın, %33'üne denk gelen 75'i ise erkek olmaktadır. Örneklemin eğitim durumu incelendiğinde ise ilkokul veya ortaokul mezunu katılımcı olmadığı görülmekte buna karşın %19'una denk gelen 42 katılımcının lise mezunu, %78'ine karşılık gelen 174 katılımcının lisans veya yüksek lisans mezunu olduğu ve son olarak da %3'üne denk gelen 7 katılımcının ise doktora mezunu olduğu görülmektedir. Örneklemin çalışma durumuna dair bulgular ise şu şekilde gerçeklemiştir; örneklemin %11'ine denk gelen 24'ü işsiz veya çalışmıyor, %13'üne denk gelen 29'u öğrenci, %58'ine denk gelen 131'i özel sektör çalışanı, %5'ine denk gelen 11'i devlet memuru, %7'sine denk gelen 15'i iş insanı veya tüccar ve son olarak da örneklemin %6'sına denk gelen 15 katılımcının ise emekli olduğu görülmektedir. Araştırmanın son demografik değişkeni ise örneklemin mesleki tecrübeleri olmuştur, bu soruya verilen cevaplar doğrultusunda örneklemin %55'ine denk gelen 122 katılımcının 1-5 yıl arası mesleki tecrübeye, %22'sine denk gelen 49 katılımcının 6-10 yıl arası mesleki tecrübeye sahip olduğu, %10'una denk gelen 22 katılımcının 11-15 yıl arasında mesleki tecrübeye sahip olduğu ve örneklemin %13'üne denk gelen 39 katılımcının ise 16 yıl ve üzerinde mesleki tecrübeye sahip olduğu görülmektedir.

Tablo.2. Örneklemin Demografik Özellikleri

	N	%
Cinsiyet		
Kadın	149	67
Erkek	75	33
Eğitim Durumu		
İlkokul-Ortaokul	0	0
Lise	42	19
Lisans-Yüksek Lisans	174	78
Doktora	7	3
Çalışma Durumu		
İşsiz-Çalışmıyor	24	11
Öğrenci	29	13
Özel Sektör Çalışanı	131	58
Devlet Memuru	11	5
İşinsanı-Tüccar	15	7
Emekli	14	6

Mesleki Tecrübe		
1-5 Yıl	122	55
6-10 Yıl	49	22
11-15 Yıl	22	10
16 yıl ve üzer	39	13
Toplam	224	100

Çalışma durumu, cinsiyet ve eğitim durumlarına ilişkin demografik bilgilerin yanı sıra, hipotez analizleri için bağımsız örneklem T-Testleri ve Tek Yönlü Anova testleri gerçekleştirilmiştir. Buna göre aşağıda yer alan Tablo 2'de araştırma örnekleminin araştırmanın ölçek soruları olan ve siber zorbalık boyutlarına dair görüşleri içeren ölçek maddelerine verdikleri cevapların ortalamalarını sunmaktadır. Elde edilen bulgulara göre örneklemin siber zorbalığa maruz kalan kişiyle ilgili gündem boyutuna karşılık gelen "Siber zorbalığa maruz kalan ünlüler bunu gündeme gelmek için kullanmaktadırlar" sorusuna verdikleri cevapların ortalaması 3,36±1,02 olmuştur. Ölçek cevaplarında bu cevap kararsızım olmaktadır. Ölçeğin siber zorbalığa maruz kalan kişiyle ilgili duygu boyutunu ifade eden "Siber zorbalığa maruz kalan ünlüler sadece duygularını ifade etmektedir" sorusuna örneklemin verdiği cevapların ortalaması 3,25±1,00 olmuştur ve bu cevap kararsızımdır. Örneklem ölçeğin sessiz kalma rolüne denk gelen tepki boyutu "Siber zorbalığa karşı sessiz kalan ünlüler bu konuları önemsemeyen kişilerdir" sorusuna verdiği cevapların ortalaması ise 3,17±1,15 olmuştur ve bu cevap ölçekte kararsızım olmuştur. Ölçeğin İzleyici tarafını ele alan sessiz kalma rolünü ifade eden kişisel sosyal sorumluluk boyutu "Siber zorbalığa sessiz kalan ünlüler kişisel sorumluluklarını yerine getirmemektedir" verilen cevapların ortalaması 3,3±1,16 ile kararsızım yakın olmuştur. Ölçeğin sessiz kalma rolünü ifade eden siber zorbalığa karşı çıkma boyutu "Ünlüler siber zorbalık hareketlerine karşı çıkmak zorunda değildir" sorusuna örneklemin verdiği cevapların ortalaması 2,7±1,16 ile ölçeğin en çok olumsuz cevaplanan sorusu olmuştur ve örneklemin çoğunluğu katılmıyorum tarafında kümelenmiştir. Ölçeğin siber zorbalık mağdurlarının gündeme gelme boyutunu ifade eden tepki gösterme rolü "Siber zorbalığa tepki gösteren ünlüler bunu sadece gündeme gelmek amaçlı yapıyor" sorusuna verilen cevaplar 3,05±1,06 ortalama ile kararsızım olarak elde edilmiştir. Ölçeğin siber zorbalığa gönüllü karşı çıkma boyutu ifade eden tepki gösteren "Siber zorbalığa tepki gösteren ünlüler bunu sadece içinden

geldiği için yapmaktadır" sorusuna örneklem tarafından verilen cevapların ortalaması 3,1±0,98 olmuş ve kararsızım cevabında yoğunlaşmıştır. Ölçeğin siber zorbalığa tepki gösterenlerin kişisel sosyal sorumluluk boyutu tepki gösteren rolü tarafından ele alan "Siber zorbalığa tepki gösteren ünlüler kişisel sosyal sorumluluklarını yerine getirmektedir" sorusuna verilen cevaplar 3,6±0,99 ortalama ile ölçeğin en yüksek değerli cevabı olmuş ve katılıyorum'a oldukça yaklaşmıştır.

Tablo 3. Siber Zorbalık Rollerine Dair Bulgular

	Ortalama	SS
Siber Zorbalığın Gündem Boyutu-Maruz Kalan Rolü	3,36	1,02
Siber Zorbalığın Duygu Boyutu-Maruz Kalan Rolü	3,25	1,00
Siber Zorbalığın Tepki Boyutu- Sessiz Kalma Rolü	3,17	1,15
Siber Zorbalığın İzleyici Kişisel Sosyal Sorumluluk Boyutu-Sessiz Kalma Rolü	3,3	1,16
Siber Zorbalığa Karşı Çıkma Boyutu-Sessiz Kalma Rolü	2,7	1,16
Siber Zorbalık Mağdurlarının Gündeme Gelme Boyutu-Tepki Gösterme Rolü	3,05	1,06
Siber Zorbalığa Gönüllü Karşı Çıkma Boyutu-Tepki Gösteren Rolü	3,1	0,98
SiberZorbalığa Tepki Gösterenlerin Kişisel Sosyal Sorumluluk Boyutu-Tepki Gösteren Rolü	3,6	0,99

Araştırmanın hipotez testleri gerçekleştirilmeden önce araştırma ölçeğinin soruları olan 8 madde istatistiksel olarak güvenilirlik analizine tabi tutulmuştur. Bu amaçla Cronbach's Alpha test yöntemi kullanılmıştır, bu teste göre elde edilen skorun 0,7 üzerinde olması hipotez testlerine geçmek için yeterli olacak ve elde edilen sonuç 1'e ne kadar yaklaşırsa o istatistiksel olarak o kadar güvenilir olacaktır.

Aşağıda sunulan Tablo 3'e göre araştırma ölçeğinin Cronbach's Alpha güvenilirlik testi skoru 0,803 ile oldukça güvenilir çıkmaktadır ve bu skor ilave bir iyileştirmeye gerek duymamaktadır. Bundan dolayı hipotez testlerine geçilebilinecektir.

Araştırmanın bu bölümünde hipotez testlerini yapmak amacıyla gerçekleştirilen Bağımsız Örneklem T-Testleri ve Tek Yönlü Anova Testlerinin sonuçlarına yer verilmiştir.

Aşağıda yer alan Tablo 4'te araştırma ölçeğinin Gündem Boyutuna bağlı siber zorbalığa maruz kalan rolü ile demografik değişkenler arasındaki puan ortalama farklılıklarının sonuçları yer almıştır. Puan ortalamalarının tespiti amacıyla Bağımsız

Örneklem T-Testi ve Tek Yönlü Anova Analizleri gerçekleştirilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre demografik değişkenlerden Cinsiyet ve Mesleki Tecrübe puan ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$). Elde edilen bulgulara göre erkek katılımcıların Gündem Boyutuna bağlı siber zorbalığa maruz kalan rolü puan ortalamaları kadın katılımcılara oranla daha yüksek olmakta ve erkek katılımcılar ünlülerin siber zorbalık olaylarını gündeme gelmek amacıyla kullandığını düşünmektedir.

Mesleki tecrübe ile Gündem Boyutuna bağlı siber zorbalığa maruz kalan rolü arasındaki ilişki incelendiğinde ise gerçekleştirilen Post-Hoc testleri sonucunda puan ortalama farklılığının mesleki tecrübesi 16 yıl ve üzerindeki katılımcılardan kaynaklandığı görülmekte ve bu sonuca göre mesleki tecrübesi 16 yıl ve üzerinde olan katılımcılar ünlülerin siber zorbalık olaylarını gündeme gelmek amacıyla bir araç olarak kullandığını ifade etmektedir.

Tablo 4. Gündem Boyutuna Bağlı Siber Zorbalığa Maruz Kalan Rolü Puan Ortalama Farklılıkları

		X	Ss	T	P
Cinsiyet					
Kadın	3,15	1,03		**5,316**	**0,22**
Erkek	3,78	0,88			
Eğitim Durumu					
Lise	3,57	1,03			
Lisans-Yüksek Lisans	3,31	1,02		1,051	0,351
Doktora	3,42	1,13			
Çalışma Durumu					
Çalışmıyor	3	1,1			
Öğrenci	3,34	1,04			
Özel Sektör	3,4	1		1,114	0,354
Devlet Memuru	3,81	1,07			
İşinsanı-Tüccar	3,26	1,09			
Emekli	3,42	0,93			
Mesleki Tecrübe					
1-5 Yıl	3,18	0,99			
6-10 Yıl	3,57	1,08		**3,232**	**0,023**
11-15 Yıl	3,4	1,14			
16 Yıl ve üzeri	3,73	0,86			

Aşağıda yer alan Tablo 5'te araştırmanın Duygu Boyutuna bağlı maruz kalan rolü ile demografik değişkenleri arasındaki puan ortalamaları sunulmuştur. Ortalama farklılıklarının tespiti amacıyla Bağımsız Örneklem T-Testi ile Tek Yönlü Anova analizleri gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgulara göre sadece mesleki tecrübe değişkeni ile ölçeğin duygu boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ortalama farklılığı elde edilmiştir ($p<0,05$) ve gerçekleştirilen Post-Hoc analizi sonucunda bu anlamlı farklılığın 11-15 yıl arasında mesleki tecrübeye sahip katılımcılardan kaynaklandığı görülmektedir.

Tablo 5. Duygu Boyutuna Bağlı Maruz Kalan Rolü Puan Ortalama Farklılıkları

	X	Ss	T	P
Cinsiyet				
Kadın	2,37	0,98	0,242	0,623
Erkek	3,22	1,04		
Eğitim Durumu				
Lise	3,26	1,12	0,049	0,952
Lisans-Yüksek Lisans	3,26	0,99		
Doktora	3,14	0,69		
Çalışma Durumu				
Çalışmıyor	3,25	0,94	0,135	0,984
Öğrenci	3,17	1,07		
Özel Sektör	3,28	1,03		
Devlet Memuru	3,09	0,83		
İşinsanı-Tüccar	3,33	1,04		
Emekli	3,28	0,91		
Mesleki Tecrübe				
1-5 Yıl	3,22	0,98	**3,558**	**0,015**
6-10 Yıl	3,46	1,02		
11-15 Yıl	2,68	0,89		
16 Yıl ve üzeri	3,43	1,01		

Tablo 6'da araştırmanın Tepki Boyutuna bağlı olan sessiz kalma rolü ile demografik değişkenleri arasındaki puan ortalamaları sunulmuştur. Ortalama farklılıklarının tespiti amacıyla Bağımsız Örneklem T-Testi ile Tek Yönlü Anova analizleri gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular ışığında araştırmanın demografik değişkenleri ile Tepki Boyutuna bağlı olan sessiz kalma rolü puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ortalama farklılığına rastlanılmamıştır ($sig>0,05$)

Tablo 6. Tepki Boyutuna Bağlı Olan Sessiz Kalma Rolü Puan Ortalama Farklılıkları

		X	Ss	T	P
Cinsiyet					
Kadın	3,07	1,11		0,812	0,369
Erkek	3,37	1,2			
Eğitim Durumu					
Lise	3,19	1,23			
Lisans-Yüksek Lisans	3,14	1,14		0,831	0,438
Doktora	3,71	0,95			
Çalışma Durumu					
Çalışmıyor	2,95	1,36			
Öğrenci	2,75	1,24			
Özel Sektör	3,28	1,09		2,55	0,229
Devlet Memuru	3,09	1,22			
İşinsanı-Tüccar	2,81	1,14			
Emekli	3,85	0,66			
Mesleki Tecrübe					
1-5 Yıl	2,95	1,31			
6-10 Yıl	3,51	1,1		3,783	0,121
11-15 Yıl	3,13	1,12			
16 Yıl ve üzeri	3,5	1,19			

Tablo 7'de araştırmanın İzleyici Bakımından Kişisel Sosyal Sorumluluk Boyutuna bağlı sessiz kalma rolü ile demografik değişkenleri arasındaki ortalama farklılıkları sunulmuştur. Ortalama farklılıklarının tespiti amacıyla Bağımsız Örneklem T-Testi ile Tek Yönlü Anova analizleri gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular ışığında araştırmanın demografik değişkenleri ile İzleyici Bakımından Kişisel Sosyal Sorumluluk Boyutuna bağlı sessiz kalma rolü puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ortalama farklılığına rastlanılmamıştır (sig>0,05)

Tablo 7. İzleyici Bakımından Kişisel Sosyal Sorumluluk Boyutuna Bağlı Sessiz Kalma Rolü Ortalama Farklılıkları

		X	Ss	T	P
Cinsiyet					
Kadın	3,26	1,12		1,437	0,232

Erkek	3,38	1,25		
Eğitim Durumu				
Lise	3,38	1,16	0,593	0,553
Lisans-Yüksek Lisans	3,27	1,17		
Doktora	3,71	0,95		
Çalışma Durumu				
Çalışmıyor	2,91	1,24	2,087	0,068
Öğrenci	3,41	1,11		
Özel Sektör	3,22	1,17		
Devlet Memuru	3,36	1,12		
İşinsanı-Tüccar	3,8	1,2		
Emekli	3,92	0,73		
Mesleki Tecrübe				
1-5 Yıl	3,18	1,17	1,513	0,221
6-10 Yıl	3,38	1,15		
11-15 Yıl	3,31	1,24		
16 Yıl ve üzeri	3,66	1,09		

Tablo 8'de araştırmanın Karşı Çıkma Boyutuna bağlı olan sessiz kalma rolü ile demografik değişkenleri arasındaki ortalama farklılıkları sunulmuştur. Ortalama farklılıklarının tespiti amacıyla Bağımsız Örneklem T-Testi ile Tek Yönlü Anova analizleri gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular ışığında araştırmanın demografik değişkenleri ile Karşı Çıkma Boyutuna bağlı olan sessiz kalma rolü puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ortalama farklılığına rastlanılmamıştır (sig>0,05).

Tablo 8. Karşı Çıkma Boyutuna Bağlı Olan Sessiz Kalma Rolü

	X	Ss	T	P
Cinsiyet				
Kadın	2,64	1,12	1,579	0,21
Erkek	3,84	1,21		
Eğitim Durumu				
Lise	2,83	1,16	0,301	0,741
Lisans-Yüksek Lisans	2,67	1,15		
Doktora	2,71	1,38		
Çalışma Durumu				
Çalışmıyor	2,37	1,09	1,554	0,174
Öğrenci	2,51	1,12		
Özel Sektör	2,84	1,18		
Devlet Memuru	2,18	1,16		
İşinsanı-Tüccar	2,93	1,09		

Emekli	2,57	1,01		
Mesleki Tecrübe				
1-5 Yıl	2,72	1,16	0,016	0,997
6-10 Yıl	2,73	1,15		
11-15 Yıl	2,68	1,17		
16 Yıl ve üzeri	2,73	1,22		

Tablo 9'da araştırmanın Gündeme Gelme Boyutuna bağlı tepki gösterme rolü ile demografik değişkenleri arasındaki ortalama farklılıkları sunulmuştur. Ortalama farklılıklarının tespiti amacıyla Bağımsız Örneklem T-Testi ile Tek Yönlü Anova analizleri gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular ışığında araştırmanın demografik değişkenleri ile Gündeme Gelme Boyutuna bağlı tepki gösterme rolü ortalamaları arasında yalnızca mesleki tecrübe değişkeninde istatistiksel olarak anlamlı bir ortalama farklılığı tespit edilmiş ($p<0,05$) ve bu farklılığın nedeni Post-Hoc testleri ile araştırıldığında farklılığın 1-5 yıl mesleki tecrübeye sahip örneklem grubundan kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Tablo 9. Gündeme Gelme Boyutuna Bağlı Tepki Gösterme Rolü Ortalama Farklılıkları

	X	Ss	T	P
Cinsiyet				
Kadın	2,91	1,03	0,631	0,428
Erkek	3,33	1,06		
Eğitim Durumu				
Lise	3,28	1,08	2,287	0,104
Lisans-Yüksek Lisans	2,97	1,05		
Doktora	3,35	0,97		
Çalışma Durumu				
Çalışmıyor	2,7	0,81	0,968	0,438
Öğrenci	3,17	1,19		
Özel Sektör	3,02	1,05		
Devlet Memuru	3,18	0,98		

İşinsanı-Tüccar	3,33	1,23		
Emekli	3,29	1,14		
Mesleki Tecrübe				
1-5 Yıl	2,81	1,05		
6-10 Yıl	3,34	0,96	**4,703**	**0,003**
11-15 Yıl	3,36	1,01		
16 Yıl ve üzeri	3,31	1,11		

Tablo 10'da araştırmanın Gönüllü Karşı Çıkma Boyutuna bağlı tepki gösteren rolü ile demografik değişkenleri arasındaki ortalama farklılıkları sunulmuştur. Ortalama farklılıklarının tespiti amacıyla Bağımsız Örneklem T-Testi ile Tek Yönlü Anova analizleri gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular ışığında araştırmanın demografik değişkenleri ile Gönüllü Karşı Çıkma Boyutuna bağlı tepki gösteren rolü puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ortalama farklılığına rastlanılmamıştır (sig>0,05).

Tablo 10. Gönüllü Karşı Çıkma Boyutuna Bağlı Tepki Gösteren Rolü Ortalama Farklılıkları

	X	Ss	t	p
Cinsiyet				
Kadın	3,11	0,98	0,016	0,898
Erkek	2,98	0,97		
Eğitim Durumu				
Lise	3,11	1,18		
Lisans-Yüksek Lisans	3,09	0,95	0,394	0,675
Doktora	3,42	0,97		
Çalışma Durumu				
Çalışmıyor	3,16	0,76		
Öğrenci	3,06	1,13	0,579	0,716
Özel Sektör	3,15	0,96		

Devlet Memuru	2,81	0,75		
İşinsanı-Tüccar	2,96	1,06		
Emekli	2,92	1,14		
Mesleki Tecrübe				
1-5 Yıl	3,04	0,96	1,166	0,324
6-10 Yıl	3,26	1,01		
11-15 Yıl	2,9	0,97		
16 Yıl ve üzeri	3,26	1,01		

Tablo 11'de araştırmanın Tepki Gösteren Kişisel Sosyal Sorumluluk Boyutuna bağlı tepki gösteren rolü ile demografik değişkenleri arasındaki ortalama farklılıkları sunulmuştur. Ortalama farklılıklarının tespiti amacıyla Bağımsız Örneklem T-Testi ile Tek Yönlü Anova analizleri gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular ışığında araştırmanın demografik değişkenleri ile Tepki Gösteren Kişisel Sosyal Sorumluluk Boyutuna bağlı tepki gösteren rolü puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ortalama farklılığına rastlanılmamıştır (sig>0,05).

Tablo 11. Kişisel Sosyal Sorumluluk Boyutuna Bağlı Tepki Gösteren Rolü Ortalama Farklılıkları

	X	Ss	t	P
Cinsiyet				
Kadın	3,65	0,95	1,43	0,233
Erkek	3,51	1,05		
Eğitim Durumu				
Lise	3,47	1,04	0,45	0,638
Lisans-Yüksek Lisans	3,63	0,98		
Doktora	3,57	0,97		
Çalışma Durumu				
Çalışmıyor	3,45	0,97	0,504	0,773
Öğrenci	3,27	0,88		
Özel Sektör	3,55	1,03		

Devlet Memuru	3,9	0,71		
İşinsanı-Tüccar	3,73	1,09		
Emekli	3,64	1,01		
Mesleki Tecrübe				
1-5 Yıl	3,53	0,96	2,272	0,081
6-10 Yıl	3,77	0,96		
11-15 Yıl	3,22	1,15		
16 Yıl ve üzeri	3,83	0,99		

Elde edilen bu bulgulara göre hipotezlerin değerlendirmesi ise aşağıda gerçekleştirilmiştir.

H1: ‘’Siber Zorbalığa Maruz Kalan Ünlüler Bunu Gündeme Gelme Amaçlı Kullanmaktadır.’’ ifadesi katılımcılar tarafından kabul görmektedir.

H2: ‘’Katılımcılara Göre Siber Zorbalığa Maruz Kalan Ünlüler Sadece Duygularını İfade Etmektedir.’’ ifadesi katılımcılar tarafından kabul görmektedir.

H3: ‘’Siber Zorbalığa karşı sessiz kalan ünlüler bu konuları önemsemeyen kişilerdir.’’ ifadesi katılımcılar tarafından kabul görmektedir.

H4: ‘’Siber Zorbalığa Sessiz Kalan Ünlüler Kişisel Sorumluluklarını Yerine Getirmemektedir.’’ ifadesi katılımcılar tarafından reddilmiştir.

H5: ‘’Ünlüler Siber Zorbalık Hareketlerine Karşı Çıkmak Zorunda Değildir.’’ ifadesi katılımcılar tarafından reddedilmiştir.

H6: ‘’Siber Zorbalığa Tepki Gösteren Ünlüler Bunu Sadece Gündeme Gelmek Amaçlı Yapmaktadır. ‘’ ifadesi katılımcılar tarafından reddedilmiştir.

H7: ‘’Siber Zorbalığa Tepki Gösteren Ünlüler Bunu Sadece İçinden Geldiği İçin Yapmaktadır.’’ ifadesi katılımcılar tarafından reddedilmiştir.

H8: ‘’Siber Zorbalığa Tepki Gösteren Ünlüler Kişisel Sosyal Sorumluluklarını Yerine Getirmektedir.’’ ifadesi katılımcılar tarafından kabul görmektedir.

H9: ‘’Demografik değişkenler ile siber zorbalık kavramının gündem boyutu arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. ‘’ ifadesi katılımcılar tarafından kabul görmektedir.

H10: ‘’ Demografik değişkenler ile siber zorbalığın duygu boyutu arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.’’ ifadesi katılımcılar tarafından kabul görmektedir.

H11: ‘’Demografik değişkenler ile siber zorbalığın tepki boyutu arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.’’ ifadesi katılımcılar tarafından reddedilmiştir.

H12: ‘’Demografik değişkeler ile siber zorbalığın kişisel sosyal sorumluluk boyutu arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.’’ ifadesi katılımcılar tarafından reddedilmiştir.

H13: ‘’Demografik değişkenler ile siber zorbalığa gönüllü karşı çıkma boyutu arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.’’ ifadesi katılımcılar tarafından reddedilmiştir.

SONUÇ

Siber zorbalık rollerinin kişisel sosyal sorumluluk bağlamında incelenmesi öncesinde, siber zorbalık ve kişisel sosyal sorumluluk kavramları ile ilgili derinlemesine bir literatür çalışması gerçekleştirilmiştir. Tezin ilk kısmında siber zorbalık kavramı ve siber zorbalığın görülme biçimleri detaylandırılarak araştırma dünyasında, bu kavramların incelendiği bakış açıları anlaşılmaya çalışılmıştır. Siber zorbalık kavramının araştırılmasından sonra kişisel sosyal sorumluluk kavramı detaylı bir biçimde incelenerek bu kavramla ilişkili olan sosyal sorumluluk, kurumsal sosyal sorumluluk ve kişisel sosyal sorumluluk kavramları üzerinde durulmuştur. Bu kavramların siber zorbalık rollerinde eşzamanlı olarak görülmesiyle beraber, siber zorbalık ve kişisel sosyal sorumluluk kavramlarının incelenmesi ve yine özellikle, Ünlülerin en görünür biçimde siber zorbalık rollerinin içinde bulunması ile bu araştırmanın gerçekleştirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu nedenle siber zorbalık ve kişisel sosyal sorumluluk kavramları en görünür olan ünlüler üzerinde incelenmiştir.

Bu araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden biri olan çevrimiçi anket yönetimi ile 224 adet anket çalışması yapılmıştır. Katılımcıların, ünlülerin siber zorbalık rolleri ile ilgili genel tutum ve düşüncüleri ölçülmeye çalışılmıştır. 149'u kadın ve 75'i erkek olmak üzere toplam 224 katılımcı ile çevrimiçi anket yönetiminin kullanılması sonucunda ankete katılım sağlamıştır. Bu katılımcıların 42'si lise, 174'ü lisans-yüksek lisans, 7'si doktora eğitim durumuna sahiptir. Aynı zamanda katılımcıların çalışma durumu şu şekilde özetlenebilir; 24 kişi çalışmıyor, 29 kişi öğrenci, 131 kişi özel sektör çalışanı, 11 kişi devlet memuru, 15 kişi iş insanı-tüccar, 14 kişi ise emeklidir. Ankete katılan katılımcıların mesleki tecrübe detayları, 1-5 yıl çalışan 122 kişi iken, 6-10 yıl 49 kişi, 11-15 yıl 22 kişi, 16 ve üzeri ise 39 kişidir.

Katılımcıların siber zorbalık rollerine dair görüşleri anket soruları ele alınarak demografik özellikler kapsamında incelenmiştir. Buna göre, katılımcıların ''Siber zorbalığa maruz kalan ünlüler bunu gündeme gelmek için kullanmaktadırlar.'' sorusuna çoğunluklu olarak kararsızım cevabı ortaya çıkmıştır. Siber zorbalıkta gündem boyutunu ele alan bu soruya mesleki tecrübesi 16 yıl ve üzerindeki katılımcılar ünlülerin siber zorbalık olaylarını gündeme gelmek için

kullandıklarını ifade etmektedirler. Gündem boyutunda mesleki tecrübeye ek olarak, kararsızım cevabını veren katılımcıların çalışma durumunun çoğunluklu olarak sırasıyla devlet memuru ve emeklilerden oluştuğu gözlemlenmektedir. Bununla birlikte cinsiyet kırılımına göre erkeklerin kadınlara göre bu ifadeye daha fazla katıldığı sonucuna varılmıştır. Katılımcıların eğitim durumunun ise çoğunluklu lise mezunu olduğu görülmektedir. Yapılan ankette siber zorbalığa maruz kalma rolü ile ilgili duygu boyutunu ölçümlemek amacıyla ifade edilen ‘’Siber zorbalığa maruz kalan ünlüler sadece duygularını ifade etmektedir.’’ sorusuna katılımcıların büyük bir kısmı kararsızım cevabını vermiş oldukları ortaya çıkmıştır. Katılımcıların demografik özellikleri göz önünde bulundurulduğunda erkek katılımcıların kararsızım cevabını çoğunluklu olarak ifade ettikleri gözlemlenmiştir. Katılımcıların eğitim durumunun ise çoğunluklu olarak lise ve lisans-yüksek lisans olduğu görülmektedir. Buna ek olarak katılımcıların çalışma durumu göz önünde bulundurulduğunda iş insanı-tüccarların kararsızım ifadesini diğer çalışma durumlarına göre daha fazla yanıtladıkları görülmektedir. Kararsızım cevabını veren ikinci sıradaki grup emekliler ve özel sektör çalışanlarıdır. Yine ankette kararsızım yanıtını veren katılımcıların mesleki tecrübeleri incelendiğinde sonuç 6-10 yıl olarak karşımıza çıkmaktadır.

‘’Siber zorbalığa karşı sessiz kalan ünlüler bu konuları önemsemeyen kişilerdir.’’ sorusuna katılımcılar kararsız olduklarını ifade etmişlerdir. Bu ifade katılımcıların olumlu bir bakış açısına sahip olduklarını göstermektedir. Önceki sorularda görülen çalışma durumu, kadın–erkek oranı, mesleki tecrübe yanıtları ile bu ifadede ki yanıtların benzer olduğu görülmektedir. Katılımcıların eğitim durumunun ise doktora olduğu görülmektedir. Siber zorbalıkta kişisel sosyal sorumluluk boyutu incelendiğinde katılımcıların ‘’Siber zorbalığa sessiz kalan ünlüler kişisel sorumluluklarını yerine getirmemektedir.’’ ifadesine kararsızıma yakın yanıtlar verdiği görülmektedir. Katılımcıların mesleki tecrübesi göz önünde bulundurulduğunda 16 yıl ve üzeri mesleki tecrübeye sahip katılımcıların daha fazla olduğu görülmektedir. Bununla birlikte sırasıyla 6-10 yıl, 11-15 yıl ve 1-5 yıl mesleki tecrübeye sahip katılımcıları 16 yıl ve üzeri katılımcılar takip etmektedir. Emekli, iş insanı-tüccar çalışma durumuna sahip kişiler kararsızım ifadesine en fazla katılan gruptur. Cinsiyet göz önünde bulundurulduğunda çoğunlukla erkek

katılımcılar yine kararsızım ifadesine katılmaktadır. Katılımcıların eğitim durumu ise çoğunluklu olarak doktora olduğu gözlemlenmektedir.

Siber zorbalığın sessiz kalma rolü ile ilgili olarak karşı çıkma boyutunu ifade eden ‘’Ünlüler siber zorbalık hareketlerine karşı çıkmak zorunda değildir.’’ sorusuna en çok olumsuz bakış açısı ve çoğunluğun katılmıyorum tarafında yoğunlaştığı görülmektedir. Yani katılımcılar ünlülerin siber zorbalık hareketine karşı çıkmak zorundadır cevabını desteklemektedir. Katılımcıların çoğunluğu lise mezunu eğitim durumuna sahip olup, iş insanı-tüccar meslek grubundan oluşmaktadır. 6-10 yıl ve 16 yıl ve üzeri meslek tecrübesine sahiptir. Katılmıyorum ifadesini belirtenlerin çoğunluğunu ise erkek katılımcılar oluşturmaktadır.

Siber zorbalığa maruz kalan ünlülere ek olarak siber zorbalığa tepki gösteren ünlüler hakkındaki görüşleri incelemek adına sorulan ‘’Siber zorbalığa tepki gösteren ünlüler bunu sadece gündeme gelmek amaçlı yapıyor.’’ sorusunun cevabı olarak kararsızım ifadesi göze çarpmaktadır. Katılımcıların çoğunluğunun erkek olduğu ve eğitim durumunun doktora seviyesinde olduğu gözlemlenmektedir. Çalışma durumu olarak iş insanı- tüccar çoğunlukta olup toplam mesleki tecrübe ise 11-15 yıl olarak görülmektedir. Siber zorbalıkta gönüllü karşı çıkma boyutunu ifade eden ‘’Siber zorbalığa tepki gösteren ünlüler bunu sadece içinden geldiği için yapmaktadır.’’ sorusuna verilen cevap kararsızım ifadesinde yoğunlaşmıştır. Bu ifade sonucunda diğer siber zorbalık boyutlarının aksine kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre daha fazla olduğu ortaya çıkmaktadır. Doktora mezunu olan bu katılımcıların özel sektör alanında çalıştıkları ve mesleki tecrübelerinin 6-10 yıl ve 16 ve üzeri olduğu gözlemlenmektedir. Siber zorbalığa sessiz kalan ünlüler haricinde kişisel sosyal sorumluluk boyutunu, tepki gösteren tarafından ele alan ‘’Siber zorbalığa tepki gösteren ünlüler kişisel sosyal sorumluluklarını yerine getirmektedir.’’ sorusuna oldukça yüksek bir oranda katılıyorum ifadesinin vurgulandığı görülmektedir. Katılımcıların çoğunluğunun kadın olduğu ve lisans-yüksek lisans eğitim durumuna sahip oldukları görülmektedir. Mesleki tecrübesi 16 yıl ve üzeri olup, katılımcıların yüksek oranda devlet memuru sektöründe çalıştıkları ortaya çıkmaktadır.

Ankette yer alan siber zorbalık boyutları için demografik özellikleri açıklamak gerekirse; lisans-yüksek lisans eğitim durumu statüsünde olanların genel anlamda siber zorbalık boyutları üzerine olumsuz veya olumsuza yakın bir bakış

açısına sahip oldukları gözlemlenmiştir. Öte yandan lise ve doktora statüsünde olan katılımcıların siber zorbalık boyutları hakkında anket çalışmasında belirtilen ifadeler için olumlu bir ifade sergiledikleri ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak eğitim durumunun siber zorbalık boyutlarına ilişkin yorumlarına herhangi bir etkisi olduğu görülmemektedir. Farklı eğitim durumuna sahip katılımcıların cevaplarının eğitim durumunun yüksek olmasıyla bir ilgisi olduğu söylenememektedir. Çalışma durumu baz alındığında devlet memuru ve çalışmıyor statüsündeki katılımcıların, iş insanı ve tüccar statüsündeki katılımcılara göre daha olumsuz bir bakış açısına sahip olduğu görülmektedir. Mesleki tecrübe göz önünde bulundurulduğunda ise; hem olumlu hem de olumsuz bakış açısına sahip katılımcılar arasında mesleki tecrübe ve buna bağlı olarak farklı yaş gruplarının siber zorbalık boyutlarına ilişkin yorumlarında spesifik farklılıklara rastlanmamıştır. Bu da farklı yaş gruplarının konu ile ilgili farklı bakış açılarına sahip oldukları sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Sonuç olarak araştırmanın temel hipotezleri ile ilgili çıkarımsamalarda birinci hipotezde yer alan ‘’Siber Zorbalığa Maruz Kalan Ünlüler Bunu Gündeme Gelme Amaçlı Kullanmaktadır.’’ İfadesi; İkinci hipotezde yer alan ‘’Katılımcılara Göre Siber Zorbalığa Maruz Kalan Ünlüler Sadece Duygularını İfade Etmektedir.’’ İfadesi; üçüncü hipotezde yer alan ‘’Siber Zorbalığa karşı sessiz kalan ünlüler bu konuları önemsemeyen kişilerdir.’’ ifadesi ve sekizinci hipotezde yer alan ’Siber Zorbalığa Tepki Gösteren Ünlüler Kişisel Sosyal Sorumluluklarını Yerine Getirmektedir.’’ İfadesi kabul edilmiştir.

Dördüncü hipotezde yer alan ‘’Siber Zorbalığa Sessiz Kalan Ünlüler Kişisel Sorumluluklarını Yerine Getirmemektedir.’’ İfadesi; beşinci hipotezde yer alan ‘’Ünlüler Siber Zorbalık Hareketlerine Karşı Çıkmak Zorunda Değildir.’’ ifadesi ; altıncı hipotezde yer alan ‘’Siber Zorbalığa Tepki Gösteren Ünlüler Bunu Sadece Gündeme Gelmek Amaçlı Yapmaktadır. ‘’ ifadesi ve yedinci hipotezde yer alan ‘’Siber Zorbalığa Tepki Gösteren Ünlüler Bunu Sadece İçinden Geldiği İçin Yapmaktadır.’’ ifadesi katılımcılar tarafından reddedilmiştir.

Demografik özelliklerle ilgili hipotezlerden dokuzuncu hipotezde yer alan ‘’Demografik değişkenler ile siber zorbalık kavramının gündem boyutu arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. ‘’ ifadesi; onuncu hipotezde yer alan ‘’ Demografik

değişkenler ile siber zorbalığın duygu boyutu arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.'' İfadesi; katılımcılar tarafından kabul edilmiştir.

Onbirinci hipotezdeki ''Demografik değişkenler ile siber zorbalığın tepki boyutu arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.'' ifadesi ; onikinci hipotezde yer alan ''Demografik değişkeler ile siber zorbalığın kişisel sosyal sorumluluk boyutu arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.'' İfadesi ve onüçüncü hipotezde yer alan ''Demografik değişkenler ile siber zorbalığa gönüllü karşı çıkma boyutu arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.'' ifadesi katılımcılar tarafından reddilmiştir.

Bu çalışmada , ünlülerin siber zorbalık rollerinin kişisel sosyal sorumluluğa yapıla atıflar bağlamında incelenmiş ve çevrimiçi anket yöntemi ile katılımcıların görüşleri üzerinden ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. İleride siber zorbalık konusu hakkında gerçekleştirilecek çalışmalarda bireysel ve psikolojik metodlar kullanılarak daha kapsamlı bilgilere erişilebilir. Sosyal bilimler altında yer alan, özellikle psikoloji ve sosyoloji alanlarından faydalanılarak çeşitli yöntemlerle daha derinlemesine bilgi sağlanılabilir. Bununla birlikte benzer demografik özelliklere sahip örneklem seçilerek odak grup görüşmeleri çerçevesinde daha spesifik bulgulara ulaşılabilir. Benzer demografik özelliklere sahip katılımcılar araştırmada daha farklı sonuçlar ortaya çıkarabilir.

KAYNAKÇA

Accar, W., Aupperle, K. E., & Lowy, R. M. (2001). An empirical explo-ration of measures of social responsibility across the spectrumof organizational types. *The International Journal of Organizational Analysis, 9*(1), 26-57.

Anable, j., Lane, B., & Kelay, T. (2006). *An evidence base review of attitudes to climate change and transport.* London: DFT.gov. http://www.dft.gov.uk/pdf/pgr/sustainable/climatechange/areviewofpublicattitudestocl5731 adresinden alındı

Arıcak, O. (2011). Siber Zorbalık: Gençlerimizi bekleyen yeni tehlike. *Kariyer Penceresi*, 10-11.

Arıcak, T., Siyahhan, S., Uzunhasanoğlu, A., Sarıbeyoğlu, S., Çıplak, S., Yılmaz, N., & Memmedov, C. (2008). Cyberbullying among Turkish adolescents. *CyberPsychology & Behavior*, 253-261.

Arık, İ. (1996). *Motivasyon ve Heyecana Giriş.* İstanbul: Çantay Yayınevi.

Aslan, S., Savaser, S., Hallett, V., & Balci, S. (2012). Cyberbullying among primary school students in Turkey: Self - reported prevelance and associations with home and school life. *Cybepsycholocgy, Behaviour and Social Networks*, 537-535.

Baker, K. (2010). *Florida Teacher Perceptions Concerning Internet Dangers for Students.* Orlando: Department of Educational Research, University of Central Florida.

Bamford, A. (2004). Cyber-bullying. *Cyber-bullying* (s. 2-42). Melbourne: AHISA pastoral care national conference.

Becken, S. (2004). How tourists and tourism experts perceive climate change and carbon offsetting schemes. *Journal of Sustainable Tourism*, 332-345.

Beran, T., & Li, Q. (2005). Cyber harassment: A study of new method for an old behavior. *Journal of Educational Computing Research, 32*(3), 265-277.

Bowen, H. (1953). *Social Responsibilities of the Businessman.* Iowa: University of Iowa Press.

Brewer, G., & Kerslake, J. (2015). Cyberbullying, self-esteem, empathy and loneliness. *Computers in Human Behavior*, 255-260.

Calder, B., & Burnkrant, R. (1977). Interpersonal Influences on Consumer Behavior: An Attribution Theory Approach. *Journal of Consumer Research*, 29-39.

Calvete, E., I., O., Estévez, A., Villardón, L., & Padilla, P. (2010). Cyberbullying in adolescents: Modalities and aggressors' profile. *Computers in Human Behavior*, 1128-1135.

Carroll, A. B. (1979). A three-dimensional conceptual model of corporate performance. *Academy of Management Review*, 497-505.

Clarkson, M. B. (1995). A Stakeholder Framework for Analyzing and Evaluating Corporate Social Performance. *Academy of Management Review*, 92-117.

Cochran, P. (2007). The Evolution of Corporate Social Responsibility. *Business Horizons*, 50-55.

Cochran, P. L. (2007). The evolution of corporate social responsibility. *Business Horizons*, *50*(6), 449-454.

Cohen-Almagor, R. (2015). *Confronting the Internet's dark side: Moral and social responsibility on the free highway.* New York: Woodrow Wilson Center Press.

Coie, J. D., & Dodge, K. A. (1998). *Aggression and Antisocial Behaviour.* New york: Wiley.

D'Astous, A., & Legendre, A. (2009). Understanding consumers' ethical justifications: A scale for appraising consumers' reasons for not behaving ethically. *Journal of Business Ethics*, 255-268.

David, F., & Feldman, H. (2007). media, violence, and adolescents: An emerging public health problem. *Journal of Adolescent Health*, 1-5.

Davis, K. (1960). Can business afford to ignore social responsibilities? *California Management Review, 2*(3), 70-76.

Davis, K. (1960). Can Business Afford to Ignore Social Responsibilities? *California Management Review, 2*(3), 70-76.

Davis, L., Rives, M., & Maya, R. (2017). Introducing Personal Social Responsibility as a key element to upgrade CSR. *Spanish Journal of Marketing*, 146-163.

Dehue, F., Bolman, C., & Vollink, T. (2008). Cyberbullying : Youngsters‟ experiences and parental perception. *Cyberpsychology and Behavior*, 217-223.

Dod, E. M. (1932). For whom are corporate managers trustees? *Harvard Law Review, 45*(7), 1145-1163.

Donaldson, T., & Preston, L. E. (1995). The Stakeholder Theory of the Corporation: Concepts, Evidence, and Implications. *Academy of Management Review*, 65-91.

Erdur-Baker, Ö., & Kavsut, F. (2007). Cyber bullying: a new face of peer bullying. *Eurasian Journal Education Research*, 31-42.

Erdur-Baker, Ö., Yerin-Güneri, O., & Akbaba-Altun, S. (2006). Bilgi ve iletişim teknolojileri çocukları ve gençleri nasıl etkiliyor? Şiddet ve Okul: Okul ve Çevresinde Çocuğa Yönelik şiddet ve Alınabilecek Tedbirler. *Unicef*, 202-210.

Eroğlu, Y., & Peker, A. (2011). Aileden ve arkadaştan algılanan sosyal destek ve siber mağduriyet: Yapısal eşitlik modeliyle bir inceleme,. *Akademik Bakış Dergisi*, 27-43.

Ester, P., Simoes, S., & Vinken, H. (2004). Cultural change and environmentalism: A cross-national approach of mass publics and decision makers. *Ambiente & Sociedade, 7*(2), 45-66.

Ferdon, C., & Hertz, M. (2007). Electronic media, violence, and adolescents. An emerging public health problem. *Journal of Adolescent Health, 41*(1), 1-5.

Folkes, V., & Kotsos, B. (1986). Buyers' and Sellers' Explanations for Product Failure: Who Done It?. *Journal of Marketing*, 74-80.

Francois-Lecompte, A., & Roberts, J. A. (2006). Developing a Measure of Socially Responsible Consumption in France. *Marketing Management Journal, 16*(2), 50-66.

Frederic, W. C. (2008). *Corporate Social Responsibility: Deep Roots, Flourishing Growth, Promising Future.* Oxford: Oxford University Press.

Friedman, M. (1962). *Capitalism and freedom.* Chicago: University of Chicago Press.

Friedman, M. (1970). The Social Responsibility of Business Is to Increase Its Profits. *The New York Times Magazine*, 1-3.

Gökdağ, R. (2011). Sosyal Psikoloji. *Anadolu Üniversitesi Psikoloji Dergisi*, 2-17.

Graham, S., & Juvonen, J. (2001). *An attributional approach to peer victimization.* New York: Guilford.

Graham, S., B. A., & Mize, J. (2006). Peer victimization, aggression, and their co-occurrence in middle school: Pathways to adjustment problems. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 363-378.

Griffin, J., & Mahon, F. (1997). The corporate social performance and corporate financial performance debate: Twenty-five years of incomparable research. *Business & society, 36*(1), 5-31.

Graffland J. , Mazereeuw C. -Van der Duijn Schouten , Motives for Corporate Social Responsibility, De Economist, 2012, 160:377-396

Hassan S, Yocolo M.I, Nguyen T. & Zambri S. (2018). Should I Intervene? The Case of Cyberbullying on Celebrities from the Perspective of the Bystanders, Knowladge Managament International Conference, 382-387.

Harman, J. P., Hansen, C. E., Cochran, M. E., & Lindsey, C. R. (2005). Liar, liar: Internet faking but not frequency of use affects social skills, self-esteem, social anxiety, and aggression. *CyberPsychology & Behavior*, 1-6.

Heider, F. (1958). *The Psychology of Interpersonal Relations.* New York: Wiley.

Heirman, W., & Walrave, E. (2008). Assessing concerns and issues about the mediation of technology in cyberbullying. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 2-20.

Hewstone, M. (1989). *Causal attribution.* Oxford: Blackwell.

Hinduja, S., & Patchin, J. (2009). *Bullying Beyond the Schoolyard: Preventing and responding to cyberbullying.* California: Sage.

Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2009). *Bullying beyond the schoolyard: Preventing and responding to cyber bullying.* Thousand Oaks: Corwin Press.

Hines, H. (2011). *Traditional bullying and cyber-bullying: are the impacts on self-concept the same?* North Carolina: Western Carolina University.

Hogg, M. A., & Vaughan, G. M. (2007). *Sosyal Psikoloji.* Ankara: Ütopya Yayınları.

http://www.instagram.com/merveozbeyofficial (Erişim Tarihi: 13.03.2020)

http://www.instagram.com/ebrusalli (Erişim Tarihi: 13.04.2020)

http://www.instagram.com/pinaraltug_atacan (Erişim Tarihi: 20.04.2020)

http://www.instagram.com/pelinakil (Erişim Tarihi: 13.03.2020)

http://www.instagram.com/berguzarkorel (Erişim Tarihi: 21..04.2020)

http://www.instagram.com/aslibekirs (Erişim Tarihi: 13.03.2020)

http://www.instagram.com/haise (Erişim Tarihi: 02.03 2020)

http://www.instagram.com/halukleventacil (Erişim Tarihi: 13.03.2020)

http://www.milliyet.com.tr/cadde/oy_verkampanyasi (Erişim Tarihi: 07.11.2019)

Johnson, C. (2011). *An examinatıon of the primary and secondary effects of cyber-bullying: Development and testing of a cyber-bullying moderator/mediator model.* Michigan: Wayne State University Press.

Juvonen, J., & E., G. (2008). Extending the School Grounds?—Bullying Experiences in Cyberspace. *Sch Health*, 496-505.

Juvonen, J., & Gross, E. (2008). Extending the school grounds? Bullying experiences in cyberspace. *Journal of School Health, 78*, 496-505.

Kağıtçıbaşı, Ç. (2012). *Günümüzde İnsan ve İnsanlar: Sosyal Psikolojiye Giriş.* İstanbul: Evrim Yayınları.

Kelley, H. H. (1971). *Attribution in Social Interaction.* New York: General Learning Press.

Kelley, H. H. (1972). *Causal Schemata and the Attribution Process.* New York : General Leraning Press.

Kelley, H. H., & Michela, J. L. (1973). Attribution Theory and Research. *Annual Review of Psychology*, 457-501.

Kellstedt, P. M., Zharan, S., & Vedlitz, A. (2008). Personal efficacy, the information envienvironment and attitudes toward climate change in the United States. *Risk Analysis*, 113-126.

Kingsbury, W., & Espelage, D. (2008). Attribution style and coping along the bully–victim continuum. *Scientia Paedogogica Experimentalis*, 71-102.

Kollmus, A., & Agyeman, J. (2002). Mind the gap: Why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behaviour. *Environmental Education Research*, 239-260.

Kowalski, R., & Limber, S. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Adolescents Health*, 22-30.

Kowalski, R., & Limber, S. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of Adolescent Health*, 22-30.

Kowalski, R., Limber, S., & Agatston, W. (2008). *Cyberbullying: Bullying in the digital age.* Malden: Blackwell Publishing.

Lee, M. D. (2008). A Review of the Theories of Corporate Social Responsibility: Its Evolutionary Path and the Road Ahead. *International Journal of Management Reviews, 10*(1), 53-73.

Levitt, T. (1958). The Dangers of Social Responsibility. *Harvard Business Review*, 41-50.

Li, Q. (2005). Cyber-Harassment: A Study Of A New Method For An Old Behavior. *Educaiıonal Computıng Research, 32*(3), 265-277.

Li, Q. (2007). New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. *Computers in Human Behavior*, 1777-1791.

Looser, S. (2016). Ethics of the firm, for the firm or in the firm?, 3-4.

Makower, J. (1994). *Beyond the bottom line: Putting social responsibility to work for your business and the world.* New York: NY: Simon & Schuster.

Mason, K. (2008). Cyberbullying: A preliminary assessment for school personnel. *Psychology in the Schools, 45*(4), 323-348.

McElroy, J. C. (1985). Inside the Teaching Machine:Integrating Attribution and Reinforcement Theories. *Journal of Management, 11*(1), 123-141.

Mesch, G. (2009). Parental mediation,online activities and cyberbullying. *Cyberpsychology and Behavior*, 387-393.

Mill, J. S. (1948). *Utilitarianism, liberty, and representative government.* London: J. M. Dent.

Mishna, F., Saini, M., & Solomon, S. (2003). Ongoing and online: Children and youth‟s perceptions of cyberbullying. *Children and Youth Services Review*, 1222-1228.

Morris, M. .., & Peng, K. (1994). Culture and cause: American and Chinese attributions forsocial and physical events. *Journal of Personality and Social Psychology,*, 949-971.

Moscovici, S. (1984). *The phenomenon of social representations.* Cambridge: Cambridge University Press.

Mulgan, R. (2000). "Accountability": An ever expanding concept. *Australian National University Discussion Paper No. 72*, 22-56.

Nansel, T., Overpeck, M., Pilla, R., Ruan, W., Simons-Morton, B., & Scheidt, P. (2001). Bullying behaviors among US youth: Prevalence and association with psychosocial adjustment. *Journal of the American Medical Association, 285*(16), 2094-2100.

Nielsen, A., & Aarhus, C. T. (2007). Reporting CSR – What and How to Say It?" Corporate Communications. *An International Journal*, 25-40.

Ocampo, S. D., Perdomo-Ortiz, J., & Castano, L. E. (2014). Elconcepto de consumo socialmente responsable y su medición. Una revisión de la literatura. *Estudios Gerenciales, 30*(132), 387-300.

Olweus, D. (1995). Bullying or peer abuse at school: facts and intervention. *Current Directions in Psychological Science*, 196-200.

Olweus, D. (1999). Bullying prevention program. *Center for the Study and Prevention of Violence, Institute of Behavioral Science*, 45-122.

Olweus, D. (2002). *Bullying at School: What We Know and What We Can Do.* Madlen: MA Blackwell Publishers.

Palfrey, J., & Casser, U. (2008). *Born Digital : Understanding the First Generation of Digital Natives.* New York: Basic Books.

Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2010). Cyberbullying and self-esteem. *Journal of School Health*, 614-612.

Patchin, W., & Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the schoolyard : A pre-liminary look at cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice, 4*(2), 148-169.

Perren, S., Dooley, S., Shaw, T., & Cross, D. (2010). Bullying in school and cyberspace: Associations with depressive symptoms in Swiss and Australian adolescents. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health, 4*(28), 1-10.

Pettalia, J. L., Levin, E., & Dickinson, J. (2013). Cyberbullying: Eliciting harm without consequence. *Computers in Human Behavior*, 2758-2765.

Postorino, L. (2014). *Cyberbullying: The role of empathy and moral disengagement in high school students.* Pennsylvania: Marywood University.

Raskauskas, J., & Stoltz, A. (2007). Involvement in traditional and electronic bullying among adolescents. *Dev Psychol*, 564-575.

Reisenzein, R., & Rudolph, U. (2008). The Discovery of Common-Sense Psychology. *Social Psychology, 39*(3), 125-133.

Salmivalli, C., & Peets, K. (2009). *Bullies, victims, and bully-victim relationships in middle childhood and early adolescence.* New York: Guilford.

Schargel, F. (2014). Bullying: What schools, parents and students can do. *Huffington Post*, 1-2.

Schenk, A., & Fremouw, W. J. (2012). Prevalence, Psychological Impact, and Coping of Cyberbully Victims Among College Students. *Journal of School Violence*, 21-37.

Schneider, S. K., O'Donnell, L., Stueve, A., & Coulter, R. W. (2012). Cyberbullying, school bullying, and psychological distress: A regional census of high school students. *American Journal of Public Health*, 171-177.

Seçkin, Z. (2017). *Örgütlerde mobbing ve siber zorbalık.* İstanbul: Çizgi Kitapevi.

Semin, G. R., & Manstead, A. S. (1983). *The accountability of social conduct - A socialpsychological analysis.* New York: Academic Press.

Sevcikova, A., & Smahel, D. (2009). Online harassment and cyberbullying in the Czech Republic: Comparison across age. *Zeitschrift fu¨r Psychologie*, 227-229.n

Shariff, S. (2008). *Cyber-bullying: Issues and solutions for the school, the classroom and the home.* New york: Routledge.

Slonje, R., & Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*, 147-154.

Smith, P., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *49*(4), 376-385.

Sönmezay, H. (2010). *Lise öğrencilerinde zorbalığın iletişim becerileri ve algılanan sosyal destek ile ilişkisinin incelenmesi.* Ankara: Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi.

Sticca, F., Ruggieri, S., Alsaker, F., & Perren, S. (2013). Longitudinal risk factors for cyberbullying in adolescence. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 52-67.

Straughan, R. D., & Roberts, J. A. (1999). Environmental segmentation alternatives: A look at green consumer behavior in the new millennium. *Journal of Consumer Marketing, 16*(6), 558-575.

Strom, S., & Strom, P. (2005). Cyberbullying by adolescents: A preliminary assessment. *The Educational Forum*, 21-32.

Subrahmanyam, K., Reich, S. M., Waechter, N., & Espinoza, G. (2008). Online and offline social networks: Use of social networking by emerging adults. *Journal of Applied Developmental Psychology, 29*(6), 420-433.

Taylor, S. E., Peplau, L. A., & Sears, D. O. (2007). *Sosyal Psikoloji.* İstanbul: İmge Yayınevi.

Topçu, Ç., Yıldırım, A., & Erdur-Baker, Ö. (2013). Cyber Bullying @ Schools: What do Turkish Adolescents Think? *International Journal for the Advancement of Counselling*, 139-151.

Trach, J., Hymel, S., Waterhouse, T., & Neale, K. (2010). Bystander responses to school bullying: A cross-sectional investigation of grade and sex differences. *Canadian Journal of School Psychology*, 114-130.

Tutkun, Ö. F., & Koç, M. (2008). Mesleklere Atfedilen Kalıp Yargılar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 41*(1), 255-273.

Twyman, K., Saylor, C., Taylor, L. A., & Comeaux, C. (2009). Comparing Children and Adolescents Engaged in Cyberbullying to Matched Peers. *Cyberpsychology & Behavior*, 1-15.

Vandebosch, H., & Cleemput, K. (2008). Defining cyberbullying : A Qualitative research into the perceptions of youngsters. *Cyberpsychology and Behavior, 11*(1), 399-503.

Vasquez, J.L, Lanero A., Garcia M.P & Garcia J. (2013). Altuism or Strategy? A Study of Attributions of Responsibility in Business and Its Impact on the Consumer Decision Making Process, Economics & Sociology, 6(1) , 108-122.

Votaw, D. (1972). Genius becomes rare: A comment on the doctrine of social responsibility Pt. I. *California Management Review, 15*(2), 25-31.

Votaw, D. (1973). *The Corporate Dilemma.* New Jersey: Prentice Hall.

Wang, C. C., & Wang, C. H. (2008). Helping others in online games: Prosocial behavior in cyberspace. *CyberPsychology, Behavior & Social Networking*, 344-346.

Wang, Y. (2008). The Application of Attribution Theories in Marketing Research A Critique. *Review of Business Research, 8*(3), 174-180.

Weiner, B. (1977). Attribution and Affect: Comments on Sohn's Critique. *Journal of Educational Psychology, 69*(5), 506-511.

Willard, E. (2006). Educator's guide to cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social aggression, threats and distress. *CSRIU*, 22-45.

Windsor, D. (2001). The Future of Corporate Socal Responsbility. *International Journal of Organizational Analysis*, 34-38.

Wren, D. (2005). *The History of Management Thought.* Ney Jersey: Wiley.

Wright, M. F., & Li, Y. (2011). The associations between young adults' face-to-face prosocial behaviors and their online prosocial behaviors. *Computers in Human Behavior*, 1959-1962.

Yaman, E., Eroğlu, Y., & Peker, A. (2011). Başaçıkma stratejileriyle okul zorbalığı ve siber zorbalık. *Kanknüs Psikoloji*, 2-62.

Yaman, E., Eroğlu, Y., & Peker, A. (2011). *Okul zorbalığı ve siber zorbalık.* İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Yan, J., & She, Q. (2011). Developing a trichotomy model to measure socially responsible behaviour in China. *International Journal ofMarket Research,, 53*(2), 253-274.

Ybarra, M. (2004). Linkages between depressive symptomatology and internet harassment among young regular internet users. *Cyberpsychology and Behavior, 7*(2), 247-257.

Ybarra, M. L., Diener-West, M., & Leaf, P. J. (2007). Examining the overlap in Internet harassment and school bullying: Implications for school intervention. *Journal of Adolescent Health*, 42-50.

Ybarra, M., & Mitchell, K. (2004). Online aggressor/targets, aggressors, and targets: a comparison of associated youth characteristics. *Journal Child Psychology and Psychiatry, 45*, 1308-1316.

EK 1- ANKET FORMU

Değerli Katılımcı;

BU ANKET, "SİBER ZORBALIK ROLLERİNİN KİŞİSEL SOSYAL SORUMLULUK BAĞLAMINDA İNCELENMESİ: ÜNLÜLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA"İSİMLİ YÜKSEK LİSANS TEZİ BAĞLAMINDA HAZIRLANMIŞTIR. Siber zorbalık, teknolojik platformlarda başka bir kişiyi taciz ya da tehdit etmek, utandırmak veya hedef alarak saldırgan davranışlar göstermek anlamına gelmektedir.

Aşağıda yer alan sorularda ünlülerin siber zorbalık rollerine ilişkin algılamalar ile ilgili ifadeler bulunmaktadır. Bu sorulara vereceğiniz cevaplar bilimsel bir çalışmada kullanılacak olup kesinlikle şahsınızın ismi talep edilmemekle birlikte kullanılmayacaktır. Yapacağımız bilimsel çalışmaya sunacağınız katkıdan dolayı teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Melike SARAÇAYDIN

İstanbul Ticaret Üniversitesi

Cinsiyet	☐ Kadın	☐ Erkek		
Eğitim Durumu	☐ İlk-ortaokul	☐ Lise	☐ Lisans- Y. Lisans	☐ Doktora
Mesleki Tecrübe	☐ 1-5 Yıl	☐ 6-10 Yıl	☐ 11-15 Yıl	☐ 16 ve üzeri
İş Sahası	…….	**Unvanı (Görevi)**	…….	

Aşağıda siber zorbalık ile ilgili size en uygun gelen seçenekleri işaretleyiniz.

1- **Katılmıyorum**
2- **Bazen Katılıyorum**
3- **Kararsızım**
4- **Bazen Katılmıyorum**
5- **Katılıyorum**

No	Siber zorbalık ve davranış rollerine ilişkin görüşler	1	2	3	4	5
1	Siber zorbalığa maruz kalan ünlüler bunu gündeme gelmek için kullanmaktadırlar.	1	2	3	4	5
2	Siber zorbalığa maruz kalan ünlüler sadece duygularını ifade etmektedir.	1	2	3	4	5
3	Siber Zorbalığa karşı sessiz kalan ünlüler bu konuları önemsemeyen kişilerdir.	1	2	3	4	5
4	Siber zorbalığa sessiz kalan ünlüler kişisel sorumluluklarını yerine getirmemektedir.	1	2	3	4	5
5	Ünlüler siber zorbalık hareketlerine karşı çıkmak zorunda değildir.	1	2	3	4	5
6	Siber zorbalığa tepki gösteren ünlüler bunu sadece gündeme gelmek amaçlı yapıyor.	1	2	3	4	5
7	Siber zorbalığa tepki gösteren ünlüler bunu sadece içinden geldiği için yapmaktadır.	1	2	3	4	5
8	Siber zorbalığa Tepki gösteren ünlüler kişisel sosyal sorumluluklarını yerine getirmektedir.	1	2	3	4	5